

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

113 TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin Szende)**

ÉPÍTÉSZET ÉS VÁROSTERVEZÉS

ARCHITEKTUR UND STADTPLANUNG

- Kubinszky Mihály: Schármár Károly, a soproni építész (1877–1946) 115
Mihály Kubinszky: Károly Schármár, ein Ödenburger Architekt (1877–1946)
- Grászli Bernadett: Schiller János és a soproni vármegyeháza 1898-as átalakítása 134
Bernadett Grászli: János Schiller und der Umbau des Ödenburger Komitatshauses im Jahre 1898
- Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa 137
Péter Güntner: Lebenslauf und Alltagswelt des Ödenburger Oberingenieurs József Wälder (1862–1913)
- Lovas Gyula: A Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút és soproni palotája 146
Gyula Lovas: Die Raab-Ödenburg–Ebenfurter Eisenbahn und ihr Palais in Ödenburg

MŰHELY

KLEINE MITTEILUNGEN

- Lővei Pál: Kanizsai Miklós tárnokmester sírköve 163
Pál Lővei: Der Grabstein des Schatzmeisters Miklós von Kanizsa
- Kőhegyi Mihály – Szemán Attila: Svaiczter Gábor alsó-magyarországi főkamagróf mint gyűjtő 167
Mihály Kőhegyi – Attila Szemán: Gábor Svaiczter, Oberkammergraf von Niederungarn, als Sammler

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

DAS KULTURELLE LEBEN VON ÖDENBURG

- Bartha Dénes: Kitaibel Pál–Gombocz Endre–Kárpáti Zoltán állandó emlékkiállítás a Károly-kilátóban 173
Dénes Bartha: Pál Kitaibel – Endre Gombocz – Zoltán Kárpáti: ständige Gedenkausstellung auf der Karlshöhe

Egy kiállítás margójára: Schiller János emlékkiállítás <i>Marginalien zur János Schiller-Gedenkausstellung</i>	175
Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból <i>Éva Askercz: Kunstaustellungen in Ödenburg im Jahre 1999</i>	176
SOPRONI ARCOK	
GESICHTER AUS ÖDENBURG	
Askercz Éva: Id. Storno Ferenc életrajzi feljegyzése 1868-ból <i>Éva Askercz: Autobiographische Aufzeichnungen von Franz Storno aus dem Jahr 1868</i>	181
Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből <i>Lilla Tompos: Erinnerungen. Auswahl aus den familiengeschichtlichen Aufzeichnungen von Ernő Tompos (1907–1989)</i>	189
Gabnai Sándor: Emlékezés báró Dr. Podmaniczky Pál teológiai professzorra halálának 50. évfordulóján <i>Sándor Gabnai: Freiherr Dr. Pál Podmaniczky, Professor der Theologie, zum Gedenken an den fünfzigsten Jahrestag seines Todes</i>	194
Köves Kristóf: Köves Elemér (1912–2000) emlékezete <i>Kristóf Köves: Elemér Köves (1912–2000) zum Gedenken</i>	201
SOPRONI KÖNYVESPOLC	
BÜCHERSCHAU	
Kubinszky Mihály: Mócsényi Mihály: Eszterháza feketén-fehéren <i>Mihály Kubinszky: Mihály Mócsényi: Eszterháza schwarzweiß (Ausgabe des Autors, o.J.)</i>	204
Polgár Tamás: Rábaközi honismereti évkönyv 1998. Csorna–Kapuvár 1999. <i>Tamás Polgár: Imre Pájer (Hg.) Heimatjahrbuch für das Rábaköz, 1998. (Csorna-Kapuvár, 1999)</i>	206

114Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva, Varga Imréné titkár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs, Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, † Környei Attila, Kubinszky Mihály,

Metzl János, Molnár László, Pápai László, Sarkady Sándor

Postacím: 9401 Sopron, Fő tér 1. (Pf. 82.)

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.). Előfizetési díj 2000-re egy évre 720 Ft, egyes szám ára 200 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.

HU ISSN 0133 – 0748

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés

115 Építészet és várostervezés

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Kubinszky Mihály: Schármár Károly, a soproni építész (1877–1946)

Kubinszky Mihály: Schármár Károly, a soproni építész (1877–1946)

A család francia eredetű, a forradalomból menekült a XVIII. század végén és Eszéken telepedett le. A családnév eredetileg Chamar (vagy Chamair) lehetett, később Sharmar-ra változott, végül a félig német, félig magyar írásmódba torkolt. A családi hagyomány szerint Károly nagyapjának Eszéken kocsmája volt. Egy parasztlázadás során ezt a nagyapát megölték. Az özvegy a gyermek Jánossal (1840–1933) előbb bújkált, majd a fiút nagybátyjához adta kőműves-inasnak. A nagybácsi szigorú nevelése miatt János, amikor felszabadult és kőművessegéd lett, elhagyta a rokonságot és gyalog Bécsbe ment. Ott munkája mellett elvégezte a középiskolát, majd mestervizsgát tett. Ezt követően telepedett le Sopronban, ahol feleségül vette a vagyonos Hild Lujzát (1847–1877). Több gyermekük született, de csak kettő maradt életben: Schármár Lujza (1873–1964; férjezett Karpellus Arturné, második házasságban Wolff Maximilianné-magyarosítás után Szebeney Miksáné) és Schármár Károly. Schármár János második házasságában Thalhammer Amáliát vette feleségül (1858–1889), ebből a házasságból született Schármár

Jenő (1889–1970), aki ugyancsak építész volt, és életpályáját a posta-építés szolgálatában töltötte. Schármár János második megözvegyülését követően harmadik házasságában Várszeghy Saroltát vette feleségül (1860–1933), őt is néhány hónappal túlélte, így háromszor özvegyült meg.

Schármár János neves építész lett városunkban. A XIX. század utolsó évtizedeiben sok családi házat és több középületet tervezett és kivitelezett. Telephelye a mai Zsilip utca Frankenburg úti torkolatában volt. Az Újteleki városrész, (Vadász utca–Esterházy utca közti terület) nemkülönben az Alsólőver kiépítésében különös érdemei voltak. Az Ősz utca és Esterházy utca (ma Wesselényi utca) sarkán építette fel a máig fennálló, nemes arányú, emeletes saját családi házat is. Ellentétben fiával, Károllyal, aki az építészetnek inkább művészeti oldalát kedvelte, az apa János főként üzletember-vállalkozó és szolid munkáról neves építőmester volt, aki szigorú munkafegyelmet követelt és pontos munkát végeztetett. Élete végéig szorosan kötődött szakmájához, amely minden tekintetben érdekelt. A családi hagyomány úgy említi, hogy amikor Rómában járt és a Vatikánban pápai kihallgatásra várakozott, végigkopogtatta a terem falait, hogy milyen minőségű a vakolat. Főleg soproni építkezések kivitelezésére vállalkozott, később fia is ezt a gyakorlatot követte. Schármár János kivitelező munkája volt többek között Sopronban a Kaszinó épülete is. Az ő érdeme, hogy a Schármár-építkezések a minőség fogalmát jelentették Sopronban.

Schármár Károly a Kőfaragó téri Hild-kőfaragótelep lakóházában született 1877. március 16-án. Elemi és középiskolai tanulmányai mellett apja kora ifjúságától bevonta [116](#) az építőmesterség tanulásába és a családi vállalkozásba. Felsőfokú tanulmányait Budapesten végezte a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, ott 1900-ban szerzett oklevelet (Oklevelének száma: 2088).^[1] Ezt követően átvette az apai vállalkozást. Apja és ő időben egyszerre, de egymástól függetlenül is terveztek épületeket. A letett szakmai vizsga nyomán terveit nemsokára így írhatja alá: okl. műépítész és építőmester.

Schármár Károly építész arcképe 1940 körül

Károly oeuvre-je a késői historizmustól a puritán modernig átfogja a legújabbkori építészet stílusirányzatait. Több tervpályázaton is sikeresen szerepelt és haladó építészeti szemléletét hosszú éveken át gyümölcsoztette Sopron szabad királyi város törvényhatósági bizottságának tagjaként.

A kivitelezési munkák kezdetben nyilván erősen igénybe vették. Ezért előbb a vállalkozói feladatok mellett

csak kisebb épülettervezésekre jutott ideje és volt lehetősége. Korai munkája a Fürdőház utcában (ma Ferenczi János utca) Horváth József részére tervezett négyszobás családi ház, historizáló stílusban, előkerttel. A terv egyik érdekessége az aláírás, mely azt tanúsítja, hogy az apával együttműködő fiú átveszi a vállalkozáshoz érkezett megbízást: „Schármár János építész helyett Schármár Károly Sopron 23/I/906” nevét találjuk a terveken.²⁰² Hasonló módon apa és fiú együttes munkája [117a](#) Frankenburg úton a patak partján ma is historizáló homlokzatával szembetűnő emeletes lakóház, melyet Károly apja „képviselésében” írt alá, de a homlokzat mellé kis betűkkel saját nevét kanyarította.

Schármár Károly már önálló tervezői tevékenysége első évtizedében néhány igen jelentős, megjelenésében tetszetős löver-lakóépületet tervezett, az elsőt Töpler Lajos részére a Gesztenyés úton (tervezés 1909, felépült 1910-re), ennek földszintjén ma a Szent Margit plébánia kápolnaterme van.

Lőveri családi ház a Sörházdomb déli lejtőjén (ún. „Kő-villa”), 1909

A lejtős terephez igazodó elrendezéssel ez a löver részint a napos déli oldalra tájolva, másrészt a városra nyíló szép kilátást kihasználva épült. Feltűnő a városi oldal homlokzatának markáns tagozódása és finom részletképzése, különösen a bejárattal kombinált veranda elrendezése. A Rosenstingel Antal építész tervei alapján 1943-ban megvalósított átalakítás és a Winkler Oszkár által tervezett csatlakozó diák-konviktus-épület mellett is a Schármár Károly tervezte löver-épület megtartotta régi, zamatos architektúráját. Különösen az épület festői tömegtagozódása és a szép löveri környezetbe illő homlokzatai megnyerőek és már korán tanúsították a tervező finom érzékét ehhez a műfajhoz.

Ugyanabban az évben (1909) Hild Lipót részére a Sörházdomb délkeleti sarkán, az akkor még névtelen, mai Sörházdombi útról megközelíthetően, déli főhomlokzattal a Károlymagaslat felé ugyancsak festői hatású löver-villát tervezett. Az előző évtizedben a Lőverben épített nyaralóktól ez a „Kő-villának” titulált

lakóépület több fontos vonásban eltért. Zárt veranda helyett nyitott, fedett verandán át jut a belépő az épület 118központi helyiségébe, az előtérbe (ezt a még német nyelven írt alaprajz *Dielé*-nek nevezi). Csak ez után következik a nappali szoba, melynek nagy ablaka a kertre néz. Az előtérből félkör alaprajzú nyitott terasz is nyílik a kertre. Az előtér hangsúlyos eleme a belső lépcső, mely az egyetlen padlástéri szobába vezet. Az északi traktusában lévő folyosóról két kisméretű hálószoba nyílik. A konyha és a személyzeti szoba az alagsorban van. Az épület festői megjelenése – csakúgy, mint a Töpler-lőveré is – a Semmering-vidék üdülő-lakóépületeinek hangulatát idézi.

Meg kell jegyeznünk, hogy a terven határozottabb szecessziós stílusjegyek mutatkoznak, mint ahogyan az a megvalósított és mai napig álló épületen látható. Ugyanezen év őszén a Felsőlöver Fenyves sorában Steinbach János részére egy szerényebb lőver-villát tervez. Itt zárt faveranda épül, amely a homlokzat meghatározó motívuma. Mindhárom lőver-épületnek a festői megjelenésre való törekvés a jellemzője. A Steinbach-ház melletti lőverben szerényebb megjelenésű az a nyaraló, melyet apósa, Baán Endre részére tervezett, illetve alakított át 1911-ben (Fenyves sor 6).

Korai munkái közé kell sorolni a Szent Orsolya-rend ismert **csillagvizsgálóját** a rendház tetőkertjében (1908), mely az egykori várfal déli szakaszára épült. A torony a tanítórend iskolájából a konviktushoz vezető neogótikus stílusú összekötőfolyosóval együtt, annak a végében épült lépcsőházat koronázza.

A terv első változatában még csak egyszerű toronysisakkal fedett, majd végül hasznos funkciót betöltő változattal valósult meg. A torony két szakaszra oszlik, az alsó négyzetes alakúban falépcső vezet a merészen és aszimmetrikusan kiültetett kör alaprajzú felső torony-szakaszhoz. Ebben vas-csigalépcsőn lehet a tetőteraszra, a tulajdonképpeni csillagvizsgáló szintre jutni. A torony karcsú kúpos tornya, a mellvéd pártázata és magassága miatt megjelenik a városképben, így a város sziluettjét is befolyásolja. A torony elhelyezése a mintegy 8 méter magas várfal szegélyén alapos méretezési munkákat kívánt a tervezőtől.

Schärmár Károly időközben – 1908. február 15-én – megnősült: feleségül vette Baán Ilonát (1888–1970), Baán Endre vármegyei főispán és Hamberger Frederika leányát. Anyósa, Hamberger Frederika a sziléziai származású brennbergi bányamester, Hamberger József leánya. Schärmár Károly és Baán Ilona házasságából gyermek nem született.

1909-ben, országos tervpályázat kiírásával épült Sopronban Orth Ambrus és Somló Emil tervei szerint a Széchenyi téri postapalota, amelynek Schärmár Károly nyerte el a kivitelezését. Ez bizonyára alapos szakmai felkészültséget feltételezett, és vállalkozása anyagi szilárdságát tanúsította. A városnak ez az évszázados értelemben vett egyik legjelentősebb munkája Schärmár Károlynak a városi közéletben elfoglalt pozícióját is megerősítette. Az építkezés 1913-ban fejeződött be.

A postapalota építésével megváltozott a Széchenyi tér léptéke, ehhez méltón társult az a járdaszigeten épített óra, amelyet Schärmár Károly tervezett és a Szépítő Egyesület épített fel. A Petőfi térről és az Erzsébet utcából is jól láthatóan mutatta háromszögletű testre helyezett számlapjával az időt. A lábon álló, elegáns órát ízléses 119lánc-kerítés vette körül.³⁽³⁾ (Az órát később a Széchenyi tér forgalmának rendezése alkalmából bontották el, nagy kár érte.)

Kár, hogy az a karakterisztikus **műterem-épület**, melyet 1910-ben tervezett és épített Schärmár Károly Goetzloff Oszkár részére a **Kossuth utca 31.** számú telekre, nem maradt fenn.

A Széchenyi téri órát, a képen már megtépázott kerítéssel, 1913-ban Schármár Károly tervezte, a postapalotát 1909–1913 vállalkozóként kivitelezte.

Két változat is készült, az elsőként mindössze egy szobával kiegészülő fotoműterem helyett végül is a 2 szobával és egy fülkével kiegészülő műterem valósult meg. A műterem utcára tekintő nagy ablaka volt a homlokzat éltető motívuma.

Az első soproni mozi 1911-ben épült Hartmann Jakab és Keresztély testvérek részére a Lackner Kristóf utcában. A város itt emeletes és zárt sorú beépítéshez ragaszkodott, de végül mégis 12 évre szóló engedélyt adott a földszintes és szabadonálló Elektro-Bioscop nevű létesítményre, mely bizonyára a város modernségét is hangsúlyozta és amelynek előadásai a közönségnek nagyon tetszettek. Schármár Károly merőben új feladatot vállalt, amikor a mozgóképszínház épületét megtervezte és megépítette. A vetítőképernyő felé enyhén lejtő nézőtér 10,4 m fesztávolságú és 15 méter hosszú, két oldalról megközelíthető ülésekkel, 4 páhollyal, összesen mintegy 100 néző befogadására volt alkalmas.

120A nyeregtető acélgerendákra támaszkodik, ezek függesztik a mennyezetet is. A vetítógépnek még magyar neve sem volt, „apparat”-nak jelölik az alaprajzi terven a kis fülkét, ahol elhelyezkedett. Kis előtér, iroda, 2 WC-vel és pénztárral kiegészülő szobanagyságú két két váróterem vezet a nézőket a terembe. Az épület homlokzata a szecesszió és a századforduló barokkos historizmusának keveréke.

A Hartmann testvérek részére a Lackner Kristóf utcában épített Elektro-Bioscop mozi (1911).

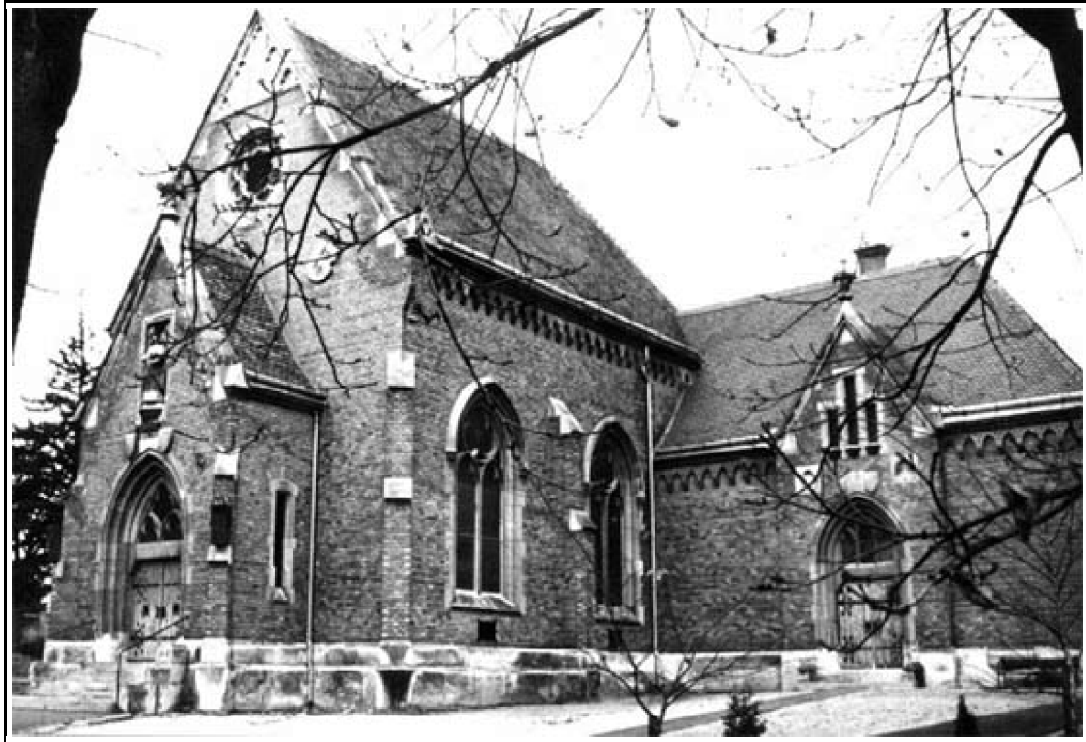
A 12 év elmúltával a Hartmann fivérek új, nagyobb mozit építettek a Torna utcában, de a Schármár-féle épületet máig sem bontották el: a két háború között városi könyvtárként szolgált, azután raktárnak, legújabban – átépített homlokzattal, de változatlan tömegkompozícióval – egy magánvállalkozás kezelésébe került.

Ez időben tervezte Schármár Károly Sopron jelentős új középületét, az **Új Szent Mihály temető ravatalozóját** is.

A tervek 1911 áprilisában keltezettek, az épület ezt követően épült meg. Világos alaprajza az ünnepi csarnok egyik oldalára a koporsótárolót, a másik oldalra a sekrestyét és az őrlakást helyezi.

A csarnok maga templom-szerű, rózsablakkal áttört oromfallal épül, előtte ugyancsak oromzatos bejáró, amely megismétlődik a két oldalszárnyon. A csarnokot a temető felől látható apszis zárja.

A neogótikus stílushoz városunkban szokatlan nyerstégla felület társul, így az épület szembetűnő, és ünnepélyességét ez is fokozza. A szakrális architektúra eszközei ellenére határozottan elít egy templom megjelenésétől: rendeltetését ezzel is hirdeti, és ez szinte modernné avatja ezt az épületet.

Az új Szent Mihály temető neogótikus stílusú ravatalozója (1912)

A Rákóczi utca torkolatában áll és homlokzatával ebből a nézőpontból érvényesül az **Újteleki utca 52.** sz. ház, melyet Benkő Géza részére tervezett 1912-ben, az emeleten lakással, a földszinten üzlettel illetve rendőrőrszobával. Az őrszoba építésének kötelezettségét a városi telek megvásárlásával vette magára az építtető, mert ezen a telken korábban őrépület állt.

Az üzlet nagyobb légterének megfelelően az őrszoba felett még 2,60 m belmagassággal egy egyszobás házmesterlakás is elért. Ezt a város nem akarta engedélyezni, mert az ilyen alacsony szobát akkor még lakás céljára alkalmatlannak ítélték. Hogy az építési hatóság előírásai és megítélései másban is eltértek a mai felfogástól, mi sem bizonyítja jobban, mint a telek 88%-os (!) beépítettsége, amit éppenséggel előnyösnek és gazdaságosnak vélték.

Az ügyes alaprajzi elrendezés révén a háromszobás lakás helyiségei, a házmesterlakás szobája és a rendőrőrszoba a főhomlokzattal együtt déli fekvésűek voltak.

Az épület külön érdeme a sajátos homlokzat, mely a késői szecessziónak és az ausztriai „Heimatstil”-nek a tervező Schärmár Károlyra jellemző sajátos keveréke. Az épület ízléses és újszerű, az üzletnek reklámkeltő volt. A későbbi fűszer-csemege kereskedő tulajdonos révén az épület a soproniak tudatában **„Pum-ház”**-ként ismert.

Benkő Géza lakóháza üzlettel és rendőrőrszobával („Pum-ház”) az Újteleki utcában (1912).

A Dr. Scheffer Oszkár részére épített **Deák tér 7. kétszintes lakóház** igényes alaprajzával és választékos homlokzatával tűnt ki. Kár, hogy azóta az emeletráépítés kiforgatta nemes arányaiból.

A Russ-házba vezető új, Erzsébet utca 7. sz. bejárat kis **előkertes neobarokk pavilonként** mutatkozik a városképben. A zártos beépítéstől a szomszéd ház ablakai miatt kellett eltérni. A kényes beépítés mégis megnyugtató, sőt megszokott városképi elemmé vált.

123A világháborút követő első évtizedben Schármár Károlynak csak kisebb megbízások jutottak, családi házak, kisebb kiállítási épületek. Az artisztikum ezekből sem hiányzik. Kimagasló teljesítménynek lehet minősíteni a **Forster Gusztáv gyarmatáru-kereskedés udvari raktárépületét**, melyet abban az évben építettek fel, amikor úgy tűnt, hogy a trianoni békediktátum alapján a város Ausztriához fog kerülni. Az épület telekhatár mentén áll. Keskeny, egytraktusos, négyszintes elrendezésű. Dísztelen, nyerstégla pillérek közötti ablaksávokkal ritmizált homlokzata meglepően modern benyomást kelt (1920–1921).

A Soproni **Állatvásártérpénztár Rt. Győri úti** épületegyüttesénél Schármár Károly több kiegészítést és épületrészt is tervezett, részben a meglévő régi épületek átalakításával. A Győri útra néző nagyvonalú homlokzattól sajnos csak egy töredék valósult meg (1928) a kórház bejáratával szemben álló kétszintes

Győri út 10. lakóházzal.

A Flandorffer úti **Isteni Megváltó Leányai templom bővítésénél** egy oratóriumnak nevezett oldalhajóval megkészszerzi a templom befogadóképességét, és a múlt századi historizmusához alkalmazkodva kiegészíti a Flandorffer utcai templomhomlokzatot (1923). Egyidejűleg a rendházban is kisebb átalakításokat végzett.

Az **1925. évi iparkiallítás** Lenk-téglagyári pavilonjával ügyesen emelte ki a reklámozott terméket.

A fénykor 1930 körül köszöntött Schármár Károlyra, amikor néhány év leforgása alatt Sopron városképét máig meghatározó épületek egész sorát emelte: az evangélikus elemi iskolát, a Zergényi- és a Scheffer-lővereket.

A SchármárKároly-életmű bizonyára egyik legimpozánsabb alkotása a **fertőszentmiklósi r. kat. plébániatemplom** bővítése (1925–1935). A középkori eredetű régi kis templom a Szerdahellyel egyesített község lélekszámának már nem tudott megfelelni, ezért a vállalkozó szellemű plébános nagyobb templom építésébe fogott, anélkül, hogy az anyagi fedezet erre meglett volna. Ez okozta, hogy a templom építése 10 évig elhúzódott, és csak 1935. szeptember 1-én szentelték fel. Az elképzelés eredeti, takarékos, és mégis grandiózus: Schármár megtartotta a régi kis templomot, s annak tengelyére merőlegesen építette fel a mintegy ötszörös férőhelyet nyújtó új háromhajós, öt csehsüvegboltozat-sorral fedett neobarokk stílusú csatlakozást. A hatodik csehsüvegbolt a szentélyt fedi, ehhez csatlakozik annak íves záradéka. Az új templomtestbe oldalról is nyílik egy bejárat a középtengelyben, ezzel a bejárattal szemben van a keresztelőkápolna apszisa. Az együtteshez Schármár megtartotta a régi kis templommal együtt annak tornyát is. Az új templomtest összetett kontyolt tetőidomának középpontjában mindössze egy kis barokk huszártorony-szerű ékítmény ül, de ez megközelíti a régi torony magasságát. A falu déli látképében inkább az új templomrész tetőidoma dominál, semmint a régi kis fehérre meszelt torony. A templombelső világos, harmonikus, impozáns térhatást keltő, amelyben a stíluselemek helyett a jó arányok a szembetűnőek. Mindössze az orgona-karzat mellvédje harsogja az újbarokk formákat. A templom felépítésének évtizedében a modern magyar templomépítés országos viszonylatban Árkay Bertalan, Rimanóczy Gyula, Körmendy Nándor, Weichinger Károly templomaival már a funkcionalizmus szellemében más útra lépett. Ennek ellenére ki kell emelnünk, hogy az 1925-ben fogant fertőszentmiklósi terv a régi templom műemlékként történt méltó kezelésével, a világos és jó arányú új templomter [124](#)kompozíciójával igen figyelemreméltó. A templom jól illeszkedik a település szerkezetébe és képébe is. Meg kell jegyezni, hogy José Plecnik, a nagy kortárs szlovén templomépítész, hasonló megoldással illesztett Prágában egy régi középkori templomhoz egy merőlegesen elhelyezett új templomteret. Hogy ezt Schármár Károly ismerte-e, nem tudjuk, de feltételezhetjük.

A Fertőszentmiklóson 1925–1935 épült r.kat templombővítése

Schärmár Károly építészeti *capolavoro*-ja megítélésem szerint a Deák téri evangélikus elemi iskola. Az országos jelentőségű evangélikus teológiai fakultásnak a Deák teret lezáró neoreneszánsz stílusú épületét egy budapesti professzorra, Sándy Gyulára bízta. A patakot beboltozták, a hercegi házzal megkezdték a Deák tér délkeleti szakaszának kiépítését. Bátran állíthatjuk, hogy ebben a szép építészeti együttesben tartózkodó megjelenésével, nemes arányaival és tetszetős részleteivel a Schärmár Károly által tervezett iskola a legértékesebb. 1930 ősze és 1931 március között épült fel, a Boór cég kivitelezésében. Az iskolaépület kétemeletes, tíz tantermes. A tantermek fele a Deák térre, fele a (később elnevezett) Arany János utcára néz. A karakteres architektúra a földszinten íves ablakokat mutat, az emeleten párkánycsúkkal összefogott egyenes záradéku ablaksorok vannak. A bejárat historizáló: dór oszlopos portikusz felett áll a magyar címer.

Az 1930 nyarán tervezett és 1931 májusában elkészült Zergényi löver a körút és a Deákkúti út sarkán jó arányaival, dinamikus tömegkompozíciójával és ehhez igazodó összetett tetőidomával, változatos ablak-formáival tűnik fel. Az épületnek a körútra néző északi főhomlokzata konyhát, két mellékhelyiséget és egy padlásszobát takar, mégis a konyhának portálba foglalt ablaka nélkül ékesíti az utcafrontot, hogy funkcióját túlhangsúlyozná. Valóban szépen formált a bejárat, és tágas ablakok nyílnak a napos kerti oldalra.

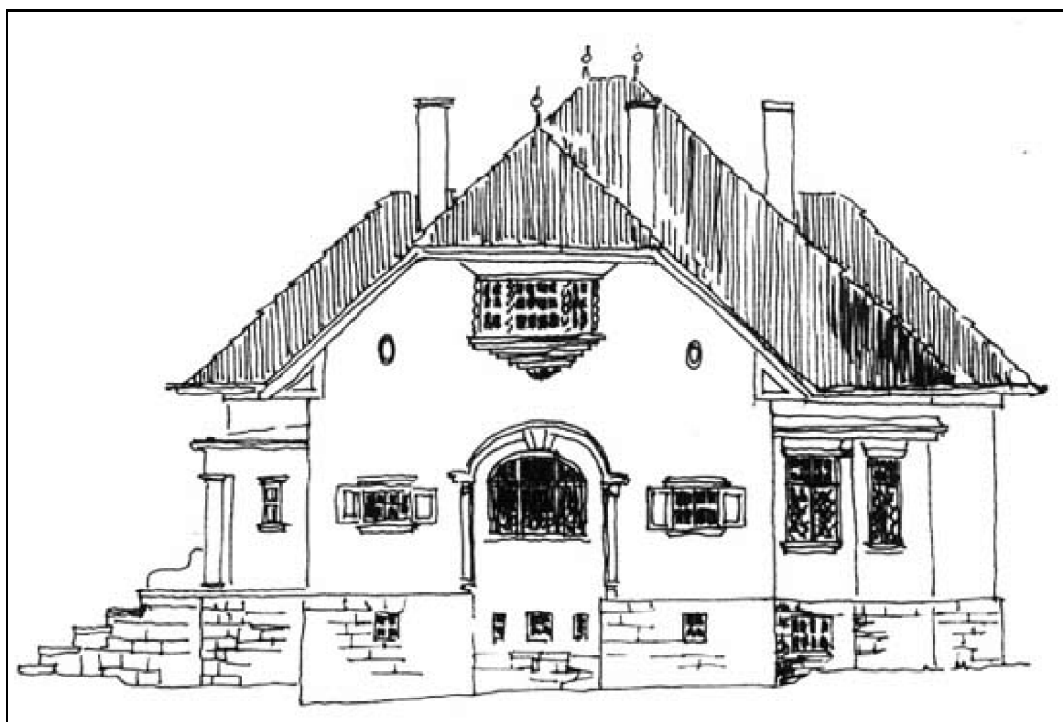

A Deák téri evangélikus elemi iskola (1931).

A négyszoba-hallos földszint alaprajzában nincs másodlagos szoba, ami 1930-ban még egyáltalán nem volt természetes. Ez az épület nem támaszkodik mintákra, és Schármár életművében sem ismétlődik meg. A félkontyos tető az, amit Schármár kedvelt és többször is alkalmazott: a Boleman-lőver és az Östör-lőver bővítésnél is. Általánosan kedvelt motívum volt ez más korabeli építészeknél is, nyilván úgy érezték, hogy a lakóépületekhez kevésbé illik a nagy oromfal, a félkonty ezt tompította.

Mégis találkozunk a Schármár-életműben egy markáns oromfalas lakóépülettel is, a Károlymagaslati úton a **Scheffer-lővernél**. Ez szinte egyidejűleg épül a Zergényi lőverrel, a gondos részletképzés rokon a többi Schármár Károly-épülettel, a sima, meredek nyeregtetős kompozíció mégis új. Ennek oka a tetőtér fokozott kihasználása hálósobák részére.

A **Lőver szálló** építését 1932-ben a város által kiírt **tervpályázat** előzte meg. Az akkor még lőver-penzióknak titulált objektumra több pályázat érkezett be. A gazdasági fellendülés kezdetét jelzik a pályázók által választott jeligék: „Élni akarunk”, „Hajnalodik”, „Kikelet”, stb. Érdekes az a kompakt épülettömb, melyet Schármár Károly tervezett és nyújtott be „Hajnalodik” jeligével. Az elképzelt épület az ausztriai „Heimatsstil” jegyeire mutat. Ez a terv a megvalósított megoldással szemben ugyan több funkcionális hiányosságot mutat, melyeket kivitelezés esetén Schármár nyilván kiküszöbölt volna. Annak ellenére, hogy a végül is Greilinger városi mérnök tervei nyomán felépített szállodával szemben Schármár terve felfogásában maradibb – hiszen nem az akkor középületnél már jogosan elvárt modern építészet jegyében és **126** funkcionális tökéletességében fogant – mégsem vitatható el tőle egy bizonyos, a környezetbe illeszkedni képes karakterisztikum. A díjazással a zsűri nyilván ezt méltányolta.

dr. Zergényi Pál löveri családi háza a Deákúti úton (1931)

Életének delelőjén már túl volt Schármár Károly, amikor háromszor megözvegyült 92 éves édesapja 1933-ban elhunyt. A családi krónika úgy említi, hogy a már törékeny, de szellemileg friss öregúr egyik délután, amikor családtagjai nem vették észre, elhagyta lakását, hogy a városban megtekintsen egy építkezést, ami őt még mindig nagyon érdekelte. Akkor megfázott és tüdőgyulladást kapott. Ezt követően Schármár Károly, aki immár ugyancsak a hatvanadik életévéhez közeledett, felszámolta a több, mint fél évszázados múltira visszatekintő építési vállalatot, annál is inkább, mert annak telephelyén a terjeszkedő város a Zsilip utca kiépítésébe fogott. Így a Vörösmarty utca áttörésével egyidejűleg, ahol a Raffensperger kertészetet számolták fel, megszűnt a Schármár-telephely is. A berendezéseket, szerszámokat, készleteket a következő években nagy vállalkozásokba fogó Radics József építőmester vette meg.

Schármár Károly pedig – nyilván a telep eladási árából – belefogott egy kétemeletes hatlakásos bérház építésébe (**Frankenburg u 8.**) az akkor megnyíló Vörösmarty utca és a Frankenburg út sarkán, déli főhomlokzattal az Alsólőverek felé. Amilyen szép kilátás nyílik Schármár Károlynak e házban berendezett első emeleti lakásából, olyan fontos helyen szépíti a városképet a két zárterkéllyel jól kiegyensúlyozott homlokzatú lakóépület, mely ma is feltárul mindenki előtt, aki a városból az Erzsébet-kertbe, a Felsőlőverbe vagy Bánfalvára igyekszik. Az épületben szintenként két-két hámszobás 127lakás van, a földszinten a bejárat miatt kisebb lakás helyezkedik el. A saroktelek a jó lakásalaprajz készítését mindig nehezíti, a másodlagos szoba nem volt megkerülhető. A szobák előnyös sorba-fűzése révén így is jó alaprajzú, mintaszerű lakások épültek. A fáma úgy tartja, hogy a fiatalabb építész kollégákat meglepte az épület historizáló ékítményektől mentes, modern megjelenése. Amikor ezt Hárs György örömmel szóvátette: „De Kari bácsi, mit látunk!”, az öregúr szerényen a szükségszerű fejlődésre hivatkozott.

Többlakásos családi ház a Frankenburg úton (1935)

Ezt az epizódot azért kellett megemlíteni, hogy érzékeltesük: Schármár Károly mindenkor felfogta az újban az értéket. Elmélyült művészettörténeti ismeretei, műgyűjtőként kifinomult ízlése is segítettek ebben. Ő védte meg a Középítési Bizottságban a modern szemléletben biztos kézzel alkotott, Lackner Kristóf utca és Ógabonater sarkán épült, ugyancsak városképileg jelentős épületet (Hárs György és Winkler Oszkár építészek együttes terve, 1943), amikor kifogásolták, hogy az nem követi a csatlakozó épületek historizmusát.

Schármár Károly műveltsége, jó ízlése és személyi előítéletektől mentes, a város érdekeit szem előtt tartó magatartása teszi jelentőssé közéleti tevékenységét a város törvényhatósági bizottságában és a Középítési Bizottságban. Ennek révén volt szinte élete végéig tájékozott minden fontos ügyben, s ahol a városképet védeni kellett, ott akkor is közbelépett, amikor az építési tevékenységtől egyébként már visszavonult. Jó példái ennek a lövéri szálló-építkezések, a belvárosi épületfelújítások és a Mátyás király utca áttöréséhez kapcsolódó utcakép-rendezés.

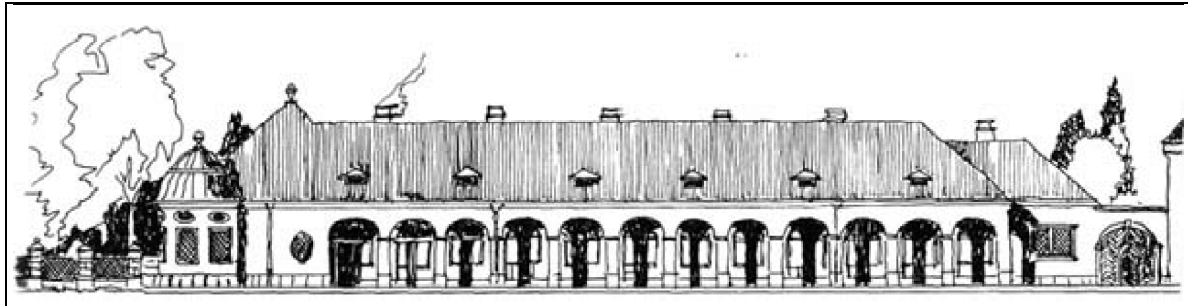
128A Szent György u 17. sz. műemléki környezetben álló, de önmagában nem műemlékként kezelt, belvárosi egyemeletes lakóházat Kalmár Dezső építész 1942-ben korszerűsítette, arra egy további emeletet húzott, és az épületben szintenként két korszerű lakást alakított ki. A város Középítési Bizottsága a belváros igényes környezetére való tekintettel két aggályosnak tűnő kérdésben kellett, hogy döntsön: a szomszédos 19. sz. ház falsíkjához való igazodás és az épület homlokzatának stílusa tekintetében. A szabályozási terv a homloksíkok folytatólagosságát írta elő, ami a szóban forgó 17. sz. épület teljes lebontását és átépítését jelentette volna. Egy inflexiós görbéhez hasonló beépítési vonal is felvetődött a Középítési Bizottság ülésén(!), hogy a tűzfalszakasszal előlépő 19. sz. ház homloksíkjához igazodjanak. Végül is a régi beépítési vonal és a falsík megtartása mellett döntöttek. A homlokzat kialakításával kapcsolatban pedig azt javasolták a tervező Kalmár Dezsőnek és az építtető Nogga Árpádnak, hogy a

konzervatív felfogásáról ismert építész-tekintély Schármár Károlyt kérik fel egy alkalmas homlokzat komponálására. A Schármár Károly által előterjesztett neoreneszánsz homlokzatot azután mindenki elfogadta, ez is épült meg. Schármár Károly arra vállalkozott, hogy a „homlokzatnak régies, művészi kivitelezésére” készít tervet, de az épület kialakításába egyébként nem folyt bele. Az 1942. július 12-én kelt tervet Schármár Károly írta alá „szellemi tulajdonjog fenntartásával, magánzóként”. Ezt a rajzot nyújtotta be Kalmár Dezső július 17-én engedélyezésre. Schármár Károly 500 P. tiszteletdíjat kért a máig is az utca képébe harmonikusan illeszkedő megoldásért.

Szent György utca 17. sz. épület rekonstrukciója alkalmából épített történelmi hangulatú homlokzat (1942)

129A történelmi hangulatú homlokzat adaptálása egy emeletréépítéssel adódó új utcakép-városkép esetében megismétlődött a következő évben Perkovácz Félix **Széchenyi tér 12.** sz. házának bővítése alkalmából. Itt a régi földszintes vendéglőre építettek emeletet lakás céljából. Az épületet Becska Ferenc építőmester tervezte és kivitelezte, Schármár Károly az ugyancsak enyhén historizáló, de a városképbe máig jól illeszkedő külsőt alakította. A beépítési vonalat itt is a két szomszéd épülethez igazodva ki kellett volna „egyenésíteni”, de Schármár javaslatára eltértek a szabályozási tervtől.

Javaslat a Mátyás király utca nyugati térfalának rendezésére (1944).

A vendéglő bejárata a föléje komponált zárterkélyvel tetszetős átmenetet képez a két falsík között, amihez a tetőidom is társul. A megoldás Schármár Károly kivételes építészeti képességeit bizonyítja.

A **Mátyás király utca áttörésének következményei** is foglalkoztatták az idős Schármár Károlyt. Az áttörés a Domonkos templom mellett állott Tschurl-ház bontása miatt a városképet rendkívül szerencsétlen módon roncsolta, mert megszüntette a Széchenyi tér korábban oly meghitt déli homlokfalát, ugyanakkor előnyös forgalmi helyzetet teremtett. A korábbi „Tschurl-átjáró” helyén épített új út keleti odalát a Domonkos utcától a Deák térig gyorsan, szinte két év alatt teljesen és egységes megjelenést biztosítva beépítették. Ez a város illetékeseinek érdeme, nyilván Schármár Károlyé is. Az utca nyugati oldalán a korábban zárt utcasorba illeszkedő templom oldalfala azonban „mezítelen” maradt, mögötte a Domonkos-kert fala húzódott egészen a mai Kiss János utcáig. Ezt követően is csak a Domonkos konviktus állt, majd 1940-től a Kalmár Dezső által tervezett sarokház a Deák téren (amit Radics József építtetett a Domonkosoktól megvásárolt telken, és amit ezért úgy hívtak, hogy „Domonkos-ház”). A régi evangélikus temetőnek az 1900 körül megkezdett felszámolásával indult meg a Széchenyi tér és Deák tér közti terület rendezése, ami a pénzügyi palota (1924–1925), majd az OTI székház (1940) építésével érte el teljes kibontakozását.

Schármár Károly 1938 és 1944 között nem kevesebb, mint hat változatot dolgozott ki és rajzolt fel a Mátyás király utca nyugati falának városképileg előnyös rendezésére. Életének egyik utolsó terve – 1944-ből – is erre vonatkozik. Üzletsorral és hangsúlyos sarokpavilonnal szegélyezte volna az utat. Nagy kár, hogy nem ez valósult meg.

1944 decemberétől 1945 márciusáig 4 hónap alatt a háború többet pusztított a városon, mint amit több nemzedék fel tudott építeni. Ez lelkileg is különösen érzékenyen kellett hogy érintsen egy olyan embert, aki egész életével és a családi hagyomány [130](#)beléje rögződött mentalitása révén az építést és alkotást szolgálta. A Jókai utca és a Frankenburg utca sarkán állt egykori Schármár-villa, melyet az említett bérházi lakásba költözésekor 1938 körül eladott, bombatalálattól elpusztult, de a Schármár Károly életművét jellemző főbb alkotások érdemben és csodával határos módon, elkerülték a háborús kárvallást.

Schármár Károly apjától öröklött szívós természetével bízott az újjáéledésben, az újjáépítésben, s ezt a háborút követően is szolgálni akarta. A városházáról jött haza 1946 februárjában. A hideg téli napon a Rákóczi utcában rosszul lett és összeesett. A kihívott mentők már csak a bekövetkezett halált tudták megállapítani. Az Új Szent Mihály temetőben pihen, Papp Kálmán városplébános, néhány hónappal később már győri püspök, végezte a gyászszerartást. Schármár Károly 1943-ban építette meg a családi sírboltot, a mészkövel burkolt falat és a szép pietát a szarkofággal. Immár 1970-ben elhunyt felesége is itt pihen.

Schármár Károly életművét értékelve ki kell emelni mint építésznek azt a képességét, hogy szinte minden

által tervezett épület a városkép ékességévé vált, és közel egy évszázad távlatából megítélhetően az is maradt.

Schärmár Károly érdeme a művészeti haladás is, hiszen néhány kisebb kivételtől eltekintve a historizmustól elhatárolta magát, és amikor ő maga „soproni barokk”-ról beszélt, az ebben a szellemben fogant művei inkább a *genius loci*-t kereső vagy éppenséggel megtestesítő, semmint historizáló alkotások. Hatásos tetőidomok, zárterkélyek, verandák és más, a festői megjelenítést segítő motívumok váltják egymást épületein. Az eleinte még dekorált és tagolt falfelületek is mindinkább „lecsitulnak”, hogy a két nemzedékkel fiatalabb építészek által meghonosított puritán modernhez illeszkedjenek. A divatos stílusoktól elkülönülő, valóban egyéni, hatásos és mindig nemes architektúrájával Schärmár Károly a huszadik század első harmadának kimagasló soproni építésze, aki egyetemes elismerést is érdemel.

A Soproni Városszépítő Egyesület javaslatára, a város érdekében kifejtett tevékenysége elismeréseként 1990-ben utcát neveztek el Schärmár Károlyról. A házat pedig, amelyben élete végén lakott és amelynek közelében az egykori Schärmár építőtelep helyezkedett el, az apa Schärmár János és a fiú Schärmár Károly arcélét együttesen mutató emléktáblával örökíti meg az Egyesület, életművét pedig kiállításon is a közönség elé tárja.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Kubinszky Mihály: Schärmár Károly, a soproni építész (1877–1946) / Épülettervezések jegyzéke

Épülettervezések jegyzéke

(A teljesség igénye nélkül. Ahol külön megjelölés nincs, az épület soproni.)

- Fürdőház utca. Lakóház Horváth József részére. (Schärmár Jánossal együtt készített terv) (SVL Polgármesteri iratok (a továbbiakban: Pm.) X. 51/906)
- Frankenburg út 18. Stessel Rudolf mérnök emeletes, kétlakásos háza. (Schärmár Jánossal közösen készített terv) (SVL Pm. X. 133/906) (Korabeli megjelölés: Jókai u. 34.)
- Dr. Goldmann Hugó brennbergi bányorvos ortopéd és inhalációs intézetének megfelelő átalakítás az orvos által bérbevett Kossuth utcai Flandorffer házban. 1907. (SVL Pm. X. 27/907)
- 131 Faraktár utca. Esztl János és felesége lakóháza 1908. (Primitív alaprajzú, szecessziós ékítményű homlokzattal épült kétszobás családi ház. SVL Pm. X. 122/908)
- A Szent Orsolya-rend épületének összekötő folyosója és csillagvizsgáló-tornya, 1908. (Winkler Gábor: Sopron építésze a 19. században, Budapest 1988, 153.o.)
- Árokszer (ma Frankenburg u. 9.) Balogh-Kovács Sándor mérnök családi háza. (SVL Pm. X. 42/909)
- Gesztenyész út. Töpler Lajos emeletes családi lakóháza. 1909. (SVL Pm. X. 666/1909). Az épületet később a Szent Domonkos-rend vásárolta meg, az épület földszintjén a Julianeum nevű kápolnát építette, és 1943–1944-ben Winkler Oszkár tervei szerint háromszintes diák-kollégiummal egészítette ki. A Schärmár Károly által tervezett épület ma a Szent Margit plébánia és templomtere.
- Sörházdombi út (akkor Névtelen út). Családi ház Hild Lipót részére. („Kő-villa”-ként ismert). 1909. (SVL Pm. X. 79/909)
- Fenyves sor 4. Steinbach János lakóháza („Boleman Géza villa”). 1909 (SVL Pm. X. 77/909) (1931-ben megtoldva)

Faraktár utca 6. (ma Höflányi u.1.) Ullisch Mihály 3 lakásos háza. 1909 (SVL Pm. X. 55/909)

Mező u 23. Jány Ferenc kertjében önálló veranda és önálló automobil-szín (sic!) építése. 1910. (SVL 31/909)

Bánfalvi út 10. Vasárgyár Rt. Sopron–Graz. 1910. (SVL Pm. X. 38/910) 48 lakásos munkáslakóház. Háromemeletes, négy lépcsőházas, szekciónként és szintenként 4 egyszoba-konyhás lakással, mellékhelyiségekkel a lépcsőpihenőn. Az épületből a második világháború pusztításai nyomán két szekció maradt meg.

Kossuth utca 31/a. Goetzloff Oszkár fényképészeti műterme. 1910. (SVL Pm. X. 52/910) Két egymástól eltérő változat, az első homlokzata a tetszetősebb, a második a kivitelezett 2 szobás lakáshoz kapcsolódik. Az épületet teljesen átalakították, a tervezett formában nem áll fenn.

Fenyves sor 6. Dr. Baán Endre lakóháza. 1911. március 11. (SVL 20/911)

Új Szent Mihály temető temetkezési csarnok a Kath. Konvent megbízásából. Tervezés: 1911. ápr. 21. (SVL 6851, Pm. X. 207/911)

Várkerület 90. (Szüsz-ház) Lakóépület. (SVL Pm. X. 172/910). A később Royal-kávéház ill. Állami Áruház néven ismert épület nem Schármár Károly tervei alapján épült fel. Lackner Kristóf u 10. Elektro-Bioscop (mozgóképszínház) a Hartmann testvérek részére. (SVL Pm. X. 127/1911) Később városi könyvtár, majd üzlethelyiség.

Újteleki utca 52. Benkő Géza lakóháza és üzlete („Pum-ház”). 1912. (SVL. sz.n.)

Új u. 28. sz. A Katolikus Kör épületében terembővítés és átalakítás 1912 (SVL. Pm. X. 215/912)

Erzsébet utca 7. Russ Oszkár épületéhez toldalék. (Lakás bejárati előtér neobarokk ház formájában, előkerttel.) 1913. (SVL Pm. X. 69/913)

Deák tér 7. dr. Scheffer Oszkár részére emeletes, kétlakásos épület. 1913. (SVL Pm. X. 45/913)

Széchenyi tér. Óra és környezete. 1913.

Erdei iskola bővítése a Brennbergi út mentén. 1914. április 8.

Vasöntöde Temper kályhacsarnok építése 1916 (SVL Pm. X. 30/916)

132 Magyar utca 13. Forster Gusztáv fűszer- és gyarmatáru üzlete részére többszintes raktár. 1920. (SVL Pm. X. 173/920)

Manninger út 3. Földszintes lakóház 1920 (SVL Pm. X. 204/920)

Az Isteni Megváltó Leányai Flandorffer utcai (ma Táncsics M. utca) templomának bővítése a templomhajó mellé a nyugati oldalon épített oratóriummal. 1923. Átalakítások a rendházhoz tartozó Flandorffer u 4. épületben. (SVL Pm. X. 81/923; Pm. X. 96/923)

Zsira, Szent Antal Kápolna. 1923. (1990–1997 renoválva).

Győri út 8. Soproni Állatvásárpénztár Rt. Emeletráépítés és istálló átalakítás. 1924. (SVL Pm. X. 47/924) (Ebből a ma Győri út 10. sz. épületvég, mint önálló lakóház épült fel és maradt fenn).

Fertőszentmiklós, R. kat. plébániatemplom. 1925. (Az elhúzódozó kivitelezés miatt 1935-ben készült el.)

Erzsébet-kert. Ideiglenes kiállítási pavilon a Lenk Lajos Téglagyár Rt. részére. 1925. július 15.

Erzsébet-kerti Vigadó épületre kiírt városi tervpályázaton I. díjjal jutalmazott „Neuhof” jellegű terv. 1925.

Ősz utca 5. Stark Lajosné részére lakóépület átalakítása. (SVL 3311/927 ill. 2836/930; Pm. X. 273/927)

Manninger út 7/a Családi lakóház 1928. április 25. (SVL Pm. X. 34/927)

Fenyves sor 16. Családi ház bővítése dr. Östör József részére. 1929.

Károlymagaslati út. Scheffer Oszkár lakóháza. 1930. (SVL 2397/930; Pm. X. 87/930)

Nándorfásor 29. Családi ház tervezése dr. Zergényi Pál részére. 1930. jún.15. hve: 1931. május 7. (SVL Pm. X. 225/930)

Deák téri 10 tantermes ev. elemi iskola az Evangélikus Konvent megbízásából. Tervezés: 1930–1931. (SVL Pm. X. 270/1930)

Deák tér 12. Steiner József részére toldalék építése. 1931.III.1. (SVL Pm. X. 24/932)

Várkerület 26. Vendéglő átalakítás a Kat. hitközség részére. 1931. VIII.3. (SVL 11814/931; Pm. X. 198/931)

Szent István körút 3. Renner Oszkár részére veranda építése. 1932. IV. 14. (SVL 5181/932; Pm. X. 79/931)

Várkerület 51,53. Lakóépület átalakítás Kopstein Samu részére, 1932. IV. 25 (IX. 14., IX. 21.) (SVL 5837/932 és 13154/932; Pm. X. 111/932)

Lőver penzió. Tervpályázat. 1932. „Hajnalodik” jeligés munkával első díjat nyert. 1933-ban a pályamunkát átdolgozza. Nem épült meg. (SVL ún. Szakáll-anyag)

Kossuth Lajos utca 12. Homlokzatátalakítás és tatarozás Flandorffer Ignác, Pál és Róbert részre. 1933.V.12. (SVL 7262/933; Pm. X. 152/933)

Erzsébet u. 16. 4 szobás lakóépület átalakítása Schügerl Sándorné részére (SVL 6059/1933; Pm. X. 124/933)

Dorfmeister utca 1. Iskolaépület átalakítása a Kat. Konvent részére. 1933. július 25. (SVL 11312/933; Pm. X. 253/933)

Frankenburg u 8. Bérház 5 lakással és házmesterlakással. (Az első emeleten saját lakással). Tervezés kelte: 1934. szept.10. Hve: 1935. július 24. Kivitelező: Boór Gusztáv és Nándor. (SVL Pm. X. 356/934)

133 Szent György utca 17. Belvárosi épület felújításához és emeletráépítéséhez homlokzat terv (SVL Pm. X. 136/942). Az épület tervezője és kivitelezője Kalmár Dezső.

Széchenyi tér 12. Lakóház emeletráépítés homlokzati kialakítás Perkovácz Félix vendéglője részére. 1943.

Családi sírbolt az Új Szent Mihály temető déli falában. 1943.

Mátyás király utca. Az 1938-ban áttört utca nyugati falának rendezése a Domonkos templom falával és a Domonkos kert szegélyének beépítésével. 1941, 1943 és 1944-ben készült különböző tervek (SVL III. 190/939)

A tanulmányhoz szükséges kutatásokat az OTKA a „Sopron építészete a XX. század első felében” című, T-023862 számú téma keretében támogatta.

A szerző köszönetét fejezi ki a Soproni Levéltárnak a tanulmányban közölt adatok és tervek felkutatásában nyújtott segítségért. Külön köszönet illeti Polán Miklósné Szilviát.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Grászli Bernadett: Schiller János és a soproni vármegyeháza 1898-as átalakítása

134 Grászli Bernadett: Schiller János és a soproni vármegyeháza 1898-as

átalakítása

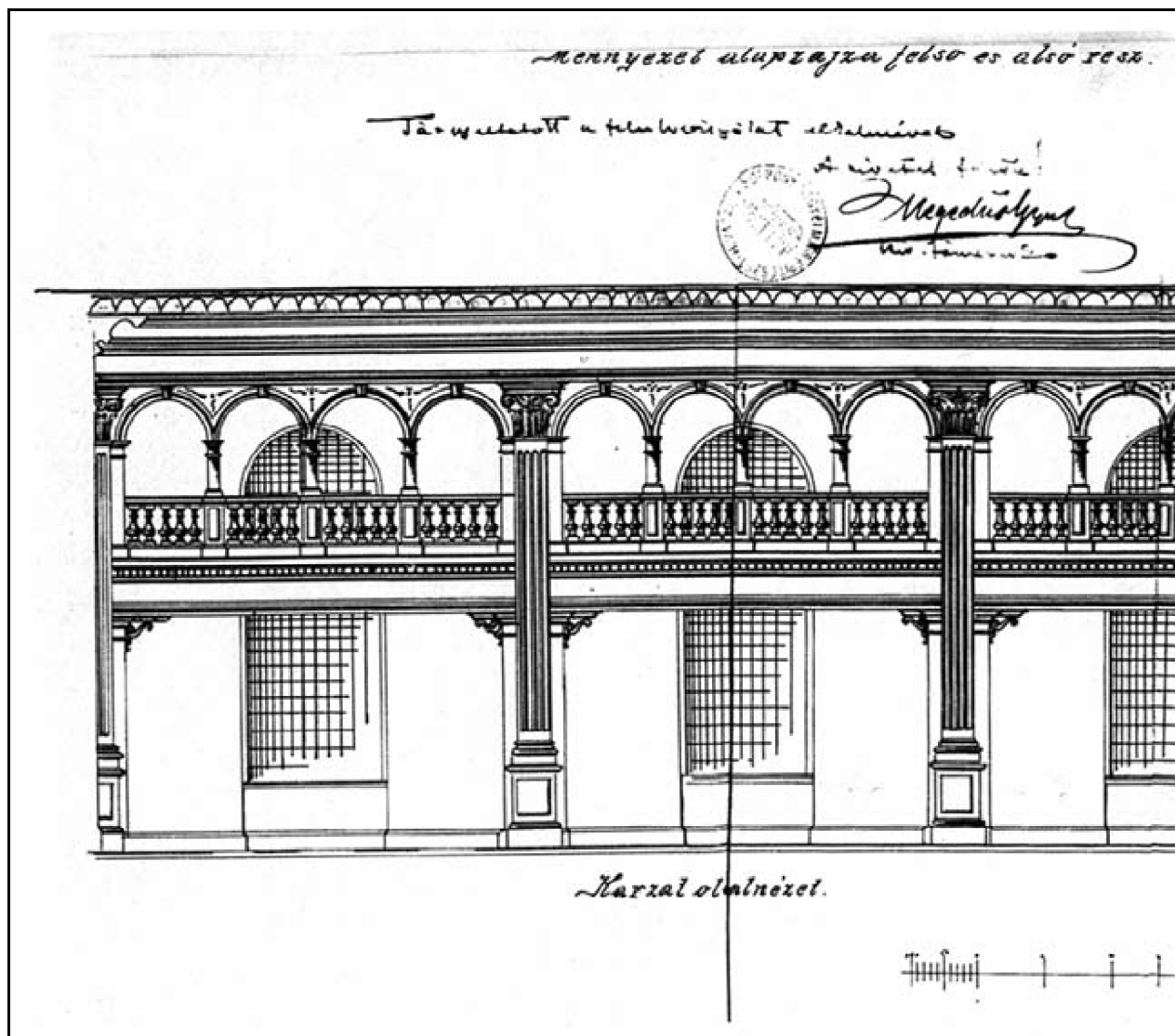
A 19. század utolsó évtizedeiben Sopron számos historizáló stílusú középülettel gazdagodott. A barokk stílusú városházát az 1890-es évek elején lebontották. Helyére Moritz Hintrager bécsi építész tervei szerint historizáló stílusú épületet emeltek. Ezt az építkezést a tér másik jelentős középületének, a vármegyeházának a felújítása követte. Az átalakítási munkálatok elvégzésére Sopron Vármegye közgyűlése zárt tervpályázatot hirdetett, amelyre Schármár Károly és Schiller János építők mesterek mellett Ullein József műépítész készített terveket.¹⁽⁴⁾

1898. márciusában az épület átalakítását felügyelő bizottság Schiller János ajánlatát fogadta el.²⁽⁵⁾ Schiller egyike volt a város ismert építők mestereinek. A papréti zsinagóga (1891) és számos lakóház tervezése mellett főként kerti házakat épített a soproni Villasonon. 1896-ban ő irányította a Wagner Gyula által tervezett törvényház kivitelezését.³⁽⁶⁾ 1897-től a már működő Erzsébet utcai építészeti irodája mellett asztalosüzemet és cementgyárat létesített a Kőszegi úton.⁴⁽⁷⁾ A vármegyeházával kapcsolatos munkálatokat már új cége végezte. Építési tapasztalatán kívül Schiller János megbízása mellett szólt még az az egyáltalán nem elhanyagolható tény is, hogy az építők mester az akkor szokásos egységárból jelentős árengedményeket tett.⁵⁽⁸⁾

Az átépítés felülvizsgálati jegyzőkönyve szerint eredetileg nem tervezték a díszterem átalakítását és a homlokzat felújítását. Schiller rendkívül jutányos árajánlata és az udvarra tervezett keramit burkolat elhagyása azonban lehetővé tette a munkálatok kiterjesztését.

Az építők mester tervei alapján megállapítható, hogy olyan belső átalakításokról volt szó csupán, amelyek az eredeti alaprajz keretein belül maradtak. A helyiségek elosztásrendje néhány kivételtől eltekintve sem szakadt el a Hild-féle épülettől. Schiller János a megyeháza szerkezetét, térrendszerét nem változtatta meg. Az épület belső, teljeskörű felújítása magába foglalta a festés, üvegezés, burkolás mellett a fűtőberendezések és az új csatornarendszer megtervezését is, de nagy belső átalakításra nem terjedt ki. Az épületen végzett munkálatokból a díszterem átalakítása volt a legjelentékenyebb és egyben legnagyobb volumenű.

A vármegyeháza 1828–1834 között épült, Hild Vencel tervei szerint. Fennmaradt egy 1821-es és egy 1827-ben készített tervrajza is.⁶⁽⁹⁾

Soproni Megyeháza dísztermének átalakítása 1898. (Schiller János terve)

136 Ezeket a rajzokat összehasonlítva láthatjuk, hogy a díszterem az 1827-es tervrajzon mai helyén, az első emelet jobb oldali szárnyában volt található. A helyiség mai arculatát azonban Schiller János alakította ki, 1898-ban. Ez megmutatkozik az enteriőr stílusában, amely Hild Vencel stílusától eltérő módon klasszicizál. A téglányalakú alaprajz bal oldalán a rövid és a hosszú oldalfalak derékszögben, a másik oldalon viszont legömbölyítve találkoznak. Ezt a szokatlan alaprajzú formát a mennyezet kialakításánál is megismételte a tervező. A díszterem 7,60 méter fesztávolságú terét a tetőszerkezet kötőgerendáira függesztett csaposgerendák támasztják alá. Az építőmester e szerkezetet a gerendák alá épített teknőboltozattal és karzattal bővítette ki. A keresztmetszeti rajzon jól érzékelhető, hogy a karzat padlózata a tér felezéspontjában helyezkedik el, lefedése viszont a teknőboltozat alsó párkányához igazodik. Így a karzat felső szintjén kialakított tér az alsó részhez képest kisebb belmagasságú, kissé nyomott arányú lett. E megoldás erőltetettnek tűnik. Az építőmester úgy látszik, nem ügyelt arra, hogy arányos tagolású belső teret hozzon létre. A klasszikus arányokat nem tudta eltalálni, ellenben a díszítőelemek már jobban illeszkednek

a megyeháza korábbi klasszicista formavilágához.

Nem maradtak fenn adatok arról, hogy vajon a megrendelő kívánságára készült-e a karzat, vagy talán Schiller saját ötlete volt a terem ilyen módon történő bővítése. Az épület díszterme 1898-ban már több mint hatvan éves volt, így feltehetőleg már nem felelt meg a megye reprezentációjának. A karzatos megoldás nemcsak a tér bővítése, hanem a kor szellemében való korszerűsítés okán is készülhetett. A helyiség bal oldalán végigvonuló igen hangsúlyos karzatot középen három pillér, a falazathoz kapcsolódva egy-egy félpillér támasztja alá. A karzatszinten zömök arányú kőbábsoros korlátot alkalmazott a tervező. Az emeletre felnyúló pillérek felületét kompozit fejezettel ellátott, kanellurázott pilaszterek tagolják. A tér leghangsúlyosabb elemének a karzat tekinthető, amely a mennyezet gazdag stukkódíszítésével együtt adja meg a terem reprezentatív jellegét. A soproni vármegyeházán végzett átalakítási munkálatok megfigyelésekor felmerül az a fontos kérdés is, hogy az épület homlokzata az eredeti állapothoz képest mennyiben módosult az építész keze nyomán. A felülvizsgálati jegyzőkönyv azt írja, hogy a külső helyreállítása mellett a „megyeháza részben új architektónikus kiképzést” kapott, az elszámolási jegyzőkönyv azonban nem tartalmaz nagyobb kőfaragószámlákat és a homlokzat átépítésére vonatkozó egyéb adatokat. Ezért bízást feltehetjük, hogy Schiller nem alakította át a Hild-féle architektúrát, csak javította a homlokzatot. A tatarozás mellett sor került az oromzaton elhelyezett eredeti címer aranyozására és festésére. A főhomlokzat párkányzatát és a könyöklőpárkányokat horgonybádoggal fedték be. „Az utcai homlokzat kiszökellésén” végzett kőfaragó munkálatok csupán az épületrészen lévő kövek javítását szolgálták.

Az épület szerkezete és a főhomlokzat kiképzése nem módosult. A díszterem átépítése azonban kivétel ez alól. Bármilyen nagyszabásúnak is készült, úgy véljük, mégsem tudott illeszkedni Hild stílusához. Minden klasszicizálása ellenére magán viseli a késő historizmus jegyeit, valamint a tervezést végző mesterember e stílushoz való kapcsolódásának nehézségeit és korlátait. Azért is fontos hangsúlyozni, hogy a díszterem belső kiképzését Schiller János tervezte, mert így választ kaphatunk arra, hogy miért is tér el a soproni megyeháza nagyterme az eredeti épület klasszicizmusától.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa

137 Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa

A 19–20. század fordulójának soproni építészetéről és annak ismert vagy eddig kevés figyelemre méltott művelőiről az utóbbi évtizedben egyre több tanulmány jelenik meg. Ugyanígy országszerte számos kutatás foglalkozik ezen korszak mindennapi életének és tárgykultúrájának vizsgálatával, többnyire a nagy számban fennmaradt leltárak alapján. Ritka viszont az, hogy a leltárak olyan személy és családja otthonát és vagyonát mutatják be, akinek élete és tevékenysége lakóhelye számára is meghatározó jelentőséggel bírt. Az itt bemutatott példa az egyéni életpálya és a tipikus polgári mentalitás metszéspontján helyezkedik el, és ezért az életút és az anyagi kultúra kutatása számára kölcsönösen is szolgálhat tanulságokkal.

Wälder József és családjának történetét Ph.D. disszertációm írása közben, annak egyik fejezeteként írtam meg. Mivel disszertációm a századfordulós Sopron társadalmi rétegződéséről, s ezen belül a korabeli lakáskultúráról szól, ezért térek ki hosszasan a főmérnök családjának tárgyi világára és lakáshasználatára.¹⁽¹⁰⁾ Tanulmányom célja tehát nem Wälder József szakmai tevékenységének megítélése,

hiszen történész révén nem is rendelkeznek ehhez a megfelelő szakmai ismeretekkel.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa / 1. Wälder József életútja

1. Wälder József életútja

Wälder József közismert személyiség volt Sopronban, akinek emlékét a Soproni Városszépítő Egyesület nagy becsben őrzi.²⁽¹¹⁾ 1862-ben született Nagybecskerekben, és 1913-ban halt meg Sopronban. Felsőfokú tanulmányait Budapesten és Zürichben végezte.³⁽¹²⁾ A tanulmányok befejezése után Budapesten helyezkedett el, városi segédmérnöki munkakörbe. Sopronban 1888-ban kezdett el dolgozni, mikor Schey Károly helyébe a városi mérnöki állásba választották.⁴⁽¹³⁾ Rövidesen főmérnök és a városi közélet ismert alakja lett. 1905-ben készítette el, elsőként az országban híres város-szabályozási tervét, melyet Kubinszky Mihály így jellemezett: „Ha a Wälder-féle szabályozási tervet és annak kiegészítését képező építési szabályzatot közel egy évszázad távlatából bíráljuk, akkor meg kell állapítanunk, hogy az saját korában nemcsak alapos és nagyvonalú, minden részletre gondosan kiterjedő volt, de azt is, hogy a város fejlődését kedvezően befolyásolta. A terv a város 20. századi építkezéseit alapvetően meghatározó jeles dokumentum, melyre az utókor megbecsüléssel tekinthet”.⁵⁽¹⁴⁾ Wälder szeme előtt a **138**181000 lakosú „Nagy”-Sopron lebegett, melyet nyolc közigazgatási kerületre osztott. Minden kerület részére főteret vagy tércsoportot tervezett. Bergmann Pál szerint a túlméretezett terv az 1930-as évek végén módosítást igényelt.⁶⁽¹⁵⁾ Wälder a város mérnöki hivatalát vezette, így a köz- és magánépítkezéseket ellenőrizte. Annak ellenére, hogy nem építész, hanem építőmérnök volt feltehetően néhány épület tervezésében is szerepet vállalt.⁷⁽¹⁶⁾ Így a Pannónia szálló és a soproni kórház részére készített kisebb tervrajzokat.⁸⁽¹⁷⁾ Közírói tevékenysége is említésre méltó: városrendezési tervét illetően több cikket és tanulmányt publikált,⁹⁽¹⁸⁾ emellett a Magyar Mérnök- és Építész Egyesület Soproni Osztályának elnöki tisztét is betöltötte.¹⁰⁽¹⁹⁾

A főmérnök életútját beárnyékolják az ellene indított fegyelmi eljárások, különösképpen az 1895-től 1905-ig elhúzódott ügye Frank Dezsővel.¹¹⁽²⁰⁾ Frank, Wälder beosztottjaként városi mérnök volt, s a mérnöki hivatal által elkövetett hibákért egymást okolták. Az ügyben a végső szót a Belügyminisztérium, mint másodfokú hatóság mondta ki. Míg Wälder a kiszabható legmagasabb pénzbüntetést kapta, addig Frank Dezső mérnököt a minisztérium hivatalvesztésre ítélte.¹²⁽²¹⁾ Wäldert 11 pontban marasztalták el, többek között beosztottai munkájának és különféle számlák nem kellő ellenőrzéséért, hanyag és pontatlan tervezésért (például csatornaépítés) és részletes költségvetések összeállításának elmulasztásáért.

A fegyelmi ügy annyi hiányosságot tárt fel Wälder munkájában, hogy a leváltását is komolyan fontolgatták.¹³⁽²²⁾ Az elkövetett hibák miatt például a tisztí ügyész nem elégedett meg Wälder pénzbüntetésével, és hivatalvesztését szeretne volna elérni. Ezért a tisztí ügyész megfellebbezte a közigazgatási bizottság enyhe ítéletét, de a leváltást nem tudta elérni.¹⁴⁽²³⁾

139Wälder fegyelmi ügyei ellenére végig a pozíciójában maradt, annyira nem ingott meg a belé vetett bizalom, hogy leváltsák. Haláláról minden helyi újság megemlékezett. A Sopron című újság ezeket a sorokat írta: „Wälder Józseffel értékes, nagy tudású és szorgalmas ember távozott közéletünkől. Nekünk az a véleményünk, hogy más, sokkal fontosabb pozícióba kellett volna őt az életben állítani, mint aminőhöz itteni hivatala kötötte. Az ő tudásának és szorgalmának nem volt meg nálunk a kellő tere. És egyébként sem becsülték meg őt kellően a városházán, ahol sok mindenféle intrikával kellett küzdenie hivatalos működésében. Csípős nyelvű, szokimondó ember volt, és így sokan kellemetlen embernek

tartották...”¹⁵⁽²⁴⁾

Wälder életútját áttekintve érdekes párhuzam vonható Bodányi Ödönnel, Szombathely főmérnökével. Bodányit, aki korábban vasútépítési munkálatokat irányított, 1899-ben választották főmérnökké. Idegenként került Szombathelyre, a város mégis hamar befogadta. Munkája kiterjedt a város utcakövezésére, az épületek tervezésére, a vízvezeték bővítésére és a vasútépítési feladatokra is (Szombathely–Pornó). 1908-ban a tífuszjárvány kapcsán támadások érték, és leváltották hivatalából. A vádak azonban nem bizonyultak igaznak, s rövidesen ismét a mérnöki hivatal élén állt. Tudományos tevékenysége is jelentős, 1910-ben jelent meg könyve „Szombathely város fejlődése 1885–1910-ig és műszaki létesítményei” címmel. Előadásokat tartott és külföldi tanulmányutakat is tett, többek között Németországban.¹⁶⁽²⁵⁾

Wälder és Bodányi életét együtt nézve elmondható, hogy mindketten idegenként kerültek Sopronba, illetve Szombathelyre, és több mint 20 évig voltak főmérnökök. Részt vettek a közéletben, és szakmai könyveket, írásokat publikáltak. Mérnöki munkálataik támadások középpontjába kerültek, s különböző fegyelmi vizsgálatok indultak ellenük. Míg a Belügyminisztérium Bodányit a vádak alól tisztázta, addig Wäldert elmarasztalta. Bodányi mégis elvesztette hivatalát egy rövid időre, Wälder viszont végig megmaradt állásában. A két főmérnök életútjából leszűrhető, hogy a dualizmus-kori magán- és középítkezések hallatlan dömpingje rendkívüli erőfeszítéseket igényelt a mérnöki hivataloktól. A főmérnököket feltehetően nemcsak Sopronban és Szombathelyen támadták jogosan vagy jogtalanul, hanem szerte az országban.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa / 2. Családtagok és lakóhelyek

2. Családtagok és lakóhelyek

Wälder József édesapja Wälder János (1830–1897) asztalosmester volt.¹⁷⁽²⁶⁾ Wälder és két fiútestvére viszont felsőbb iskolákat végeztek el: János rajztanár, Alajos építész, József mérnök lett.¹⁸⁽²⁷⁾ Érdekes módon Wälder József Sopronba költözése előtt fivére, Alajos a **140**közeleli Szombathelyen telepedett le 1880-ban.¹⁹⁽²⁸⁾ Wälder Alajos Hauszmann Alajos tanítványa volt,²⁰⁽²⁹⁾ akit házassága révén a város befogadott. Wälder Alajos munkássága egyrészt a Hauszmann által tervezett épületek megépítésére terjedt ki, másrészt saját maga is számos köz- és magánépületet tervezett: például a Vasvármegyei Kaszinót. Később visszavonult a tervezéstől, téglagyárat vásárolt, és a város egyik leggazdagabb emberévé vált.²¹⁽³⁰⁾

Alajos fia, Gyula (1884–1944), szintén építész, műegyetemi tanár lett, aki Budapesten tervezett számos házat, és készítette el a Madách utat lezáró tér terveit.²²⁽³¹⁾

Wälder József Sopronba kerülése előtt, Budapesten ismerkedett meg Schuster Máriával. 1885-ben házasodtak össze, és a Lipótvárosban laktak.²³⁽³²⁾ Wälder feleségének édesapja, Schuster Ernő vendéglős volt, aki az alsó-ausztriai Ragelsdorfból származott. Schuster Ernő és felesége hosszú kort éltek meg, 1915-ben illetve 1916-ban haltak meg Sopronban. Schuster Máriának két testvére volt. Az apa foglalkozását fia, Schuster Hugó vitte tovább, aki Budapesten a Nyugati pályaudvaron volt vendéglős. A másik fiú, ifj. Schuster Ernő, foglalkozása nem ismert, de gyermekei között szintén volt vendéglős (Schuster Károly) és tisztviselő is (Schuster Ernő vasúti hivatalnok). Leányáról csak annyi tudható, hogy Schuster Irma egy takarékpénztári hivatalnokhoz, Kovács Tiborhoz ment férjhez. Míg Wälderék első gyermeke, Wälder Anna 1886. május 15-én Budapesten született, addig a következő három már Sopronban

látta meg a napvilágot: Wälder Ida Ludmilla (szül. 1888. szeptember 4.), Wälder Endre (szül. 1891. augusztus 4.), és a negyedik gyermek, Wälder Mária (szül. 1893. augusztus 9.). Wälder Anna 1910-ben egy főhadnagyhoz, Aggházy Kamillhoz ment férjhez, és Budapesten laktak az I. kerületi Városmajor utcában.²⁴⁽³³⁾

A halálesetek miatt a család története tragédiák sorozatában bontakozott ki. Elsőként Wälder Józsefné távozott 44 éves korában, 1906-ban. Halálát szervi szívbaj okozta. Őt két gyermeke, Endre és Ida követte. Wälder Endre egy soproni magánbetegápolóban 1909-ben,²⁵⁽³⁴⁾ Ida hajadonon halt meg 1912-ben.²⁶⁽³⁵⁾ Első feleségének halála után Wälder újra nősült, egy özvegyasszonyt, szül. Bissinger Annát vette el, s házasságuk negyedik évében tüdőhurutban halt meg 1913. december 24-én.²⁷⁽³⁶⁾ Wälder Anna 1914-ben hunyt el a grimmensteini szanatóriumban (Alsó–Ausztia).²⁸⁽³⁷⁾ Wälder József tehát eltemeti feleségét, két gyermekét, majd halála után, a legidősebb leány is elhunyt betegség következtében. Wälder Józsefnél csak első felesége szülei éltek át nagyobb tragédiát: eltemették két gyermeküket (Schuster Mária és Schuster Ernő), vejüket, s három unokájukat. A családban feltűnően sok volt a tüdőbeteg, Wälder és ¹⁴¹két gyermeke tüdőbetegségben haltak meg.²⁹⁽³⁸⁾ A négy gyermek közül valószínűleg csak a negyedik, Wälder Mária élt meg hosszú életkort. Mária gyámja édesapja halála után Aggházy Kamill lett (Wälder Anna férje), akinek engedélyével ment férjhez a budapesti Ritter Lajoshoz 1916-ban.

Wälderék Sopronba költözésük után többek között, a Színház u. 21-ben és a Deák tér 13-ban laktak.³⁰⁽³⁹⁾ Wälder József 1891-ben kért engedélyt a Deák tér 25. szám (ma Deák tér 18.) alatti telken egyemeletes ház felépítésére. 1892-ben használati és lakhatási engedélyt kapott.³¹⁽⁴⁰⁾ Wälder József és családja feltehetően 1902-ig lakott a házban, de azt már 1895-től Pfann József és neje Stifter Erzsébet birtokolta.³²⁽⁴¹⁾ 1902-re készült el Wälder apósa és anyósa háza a Deák tér 23. szám alatt (ma Deák tér 16., a Deák tér Alsó-Lövért út sarok),³³⁽⁴²⁾ akik 14 év után követték leányukat Sopronba.³⁴⁽⁴³⁾ Ki kell emelni, hogy a ház Wälder kevés lakóháztervezési munkája közé tartozik. Az építkezést Schiller János kivitelezte, ezért is hihették, hogy a tervezést is Schiller végezte el.³⁵⁽⁴⁴⁾ A ház kétemeletes volt szintenként két lakással: egy háromszobással és egy négyszobással.³⁶⁽⁴⁵⁾ A ház eredeti állapotában nem maradt fenn, mert 1944-ben lebombázták.³⁷⁽⁴⁶⁾

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa / 3. A család vagyona

3. A család vagyona

A család vagyona négy hagyatéki leltárból, a Wälder és a Schuster házaspáréból ismerhető meg. Wälder Józsefné vagyona ingóságokból állt 1130 korona értékben. Betegségi és temetési költségei azonban meghaladták (3855 korona) vagyonát, így -2725 korona lett hátrahagyott vagyona. A tárgyakat négy gyermeke örökölte egyenlő részben. A főmérnök – feleségéhez hasonlóan – nem hagyott maga után lényeges vagyont, mely az adósságok levonása után 8276 korona volt. A vagyon lakásberendezésből és követelésekből állt, ingatlan nem szerepelt a felsorolt tételek között. Wälder vagyonának legnagyobb tétele egy 15 000 korona értékű követelés volt a várostól. Ez az összeg a soproni tüzérségi laktanya építéskor elvégzett munkákért járt volna neki. Az összeg jogosságát azonban a város vitatta és annak ellenére, hogy a fegyelmi eljárás megállapította, hogy Wälder jogosan járt el, halála után a város nem akarta kifizetni a 15 000 koronát az örökösöknek. Wälder József évi fizetése 1896 és 1910 között 3600 korona volt. A törzsfizetés változatlansága ellenére, a lakáspénz 720 koronáról 900-ra emelkedett, s 1898-tól hivatali pótlékot,³⁸⁽⁴⁷⁾ majd később 540 korona korpótlékot is kapott. ¹⁴²Ehhez járult 365 korona úti vagy lótartási

általány. Mindezeket összeadva 1910-ben évi 5405 korona fizetést kapott.³⁹⁽⁴⁸⁾ Wälder fizetése a városi tisztviselők között magasnak mondható. A polgármester, a rendőrfőkapitány és a városi tanácsos után a negyedik legmagasabb fizetést a főjegyzővel együtt a főmérnök vehette át.⁴⁰⁽⁴⁹⁾ Az 1912:LVIII. tc. értelmében Wälder törzsfizetését 6000 koronára emelték.⁴¹⁽⁵⁰⁾ A törvény a városi tisztviselők fizetését, melyet korábban törvényileg nem szabályoztak, egységesítette, harmonizálta. A magas fizetés ellenére látható, hogy Wälder jövedelme nem tette lehetővé nagy vagyon gyűjtését, sőt a népes család költségvetését a különböző betegségek nagyon megterhelték. Schuster Máriának a leltárába 2573, Wälderébe 550 korona orvosi és gyógyszerári költség volt bejegyezve. Gondoskodnia kellett fiáról is, akit feltehetően magánbetegápolásban kezeltek, mert gyengeelméjű volt. Wälder halálakor nagyszámú számla- és bankkövetelést hagyott hátra. Nem végrendelkezett,⁴²⁽⁵¹⁾ így az örökösödési törvénynek (1894: XVI. tc.) megfelelően két életben maradt gyermeke örökölte vagyonát, s az özvegyi jog második feleségét illette. A Schuster házaspár viszont jelentős vagyont tudott felhalmozni, melyet kizárólag a soproni házépítésbe fektettek. A Deák téri házat a házaspár közösen birtokolta, mely 1915-ben 94 130 koronát ért. A Schuster házaspár magánzóként, házuk lakásainak kiadásából élt.⁴³⁽⁵²⁾ Miután áttekintettük Wälder családjának történetét, az általuk használt bútorokat vegyük szemügyre.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa / 4. A Wälder és a Schuster család lakáshasználata és tárgyi világa

4. A Wälder és a Schuster család lakáshasználata és tárgyi világa

Wälderék háromszobás lakásban laktak. A szobák száma és funkciója Wälder Józsefné leltárából annak ellenére világosan látszik, hogy a lakásleltár nem szobánkénti leírást ad. Az ebédlő került először felvételre, majd a szalon és a hálószoba. Jellegzetes középosztálybeli bútorok tették ki a lakás berendezését. A legértékesebb bútoregyüttes a szalongarnitúra volt, mely hat karosszékből, szalonasztalból, szalonszönyegből és egy szófából állt (140 korona). Értékes darab volt a *trumeauszokrény* tükörrel (40 korona), a mosdóasztal márványlappal és tükörrel (40 korona), két dívány (40 korona) és két faágy (80 korona). A hagyatékból 690 koronát tett ki a bútorzat és 440 koronát a személyes holmik (ruha-, fehér- és ágynemű).

Wälder Józsefné halála után egyes tárgyak a férje tulajdonába kerültek. A bútorzat Wälderné hozománya, illetve kelengyéje volt, így minden berendezést a gyerekek örökölték. A gyerekek közül azonban Endre és Ida Wälder József előtt haltak meg, így az anyai örökségük apjukra szállt. Mária pedig apjával lakott még Wälder halálakor, így nem vitte el az anyai örökségét képező bútorokat, melyeket tévedésből édesapja vagyonához leltároztak.⁴⁴⁽⁵³⁾ Wälderné bútorainak egy része így férje leltárában is megtalálható. ^{143A} bútorok összértéke is közel megegyezik, Wäldernél ezt 626 koronában határozták meg. A két leltár bútorlistája között azonban különbségek találhatók. A teljes megegyezés azért zárható ki, mert egyrészt a legidősebb lány örökségét valószínűleg elvitte, másrészt Wälder tulajdonában is lehettek bútorok, melyek nem kerültek be a felesége leltárába, harmadrészt új bútorok vásárlására is sor kerülhetett Wälderné elhunytja után. Wälderné bútorai közül hiányzik egy szófa, egy ingaóra és egy vázaállvány fából. Wälder József leltára szerint a főmérnök kizárólagos tulajdonát képezte egy zongora az ebédlőben, egy íróasztal a hálóban és egy könyvszokrény könyvekkel a szalonban. Az íróasztal és a könyvszokrény Wälder munkájából adódóan már 1906 előtt is a lakás részei lehettek. A zongora vagy Wälderé volt az első felesége halála előtt is, vagy a második felesége kedvéért vásárolta meg.

A szobák bútorzata után a szobák használóit próbáljuk beazonosítani. Wälder Józsefné elhunytakor még mind a négy gyermek életben volt. Anna 20 éves volt, négy évvel később ment férjhez 1910-ben. Ekkor költözött külön a szülőktől.⁴⁵⁽⁵⁴⁾ Ida 18 éves, Endre 16, Mária 13. Endre feltehetően nem lakott együtt a családdal, mert gyengeelméjű volt, magánbetegápolásában kezelték, és ott is halt meg. 1910 előtt így három, azután két gyermek elhelyezését kell keresnünk a bútorok között. Magától adódik a kérdés: hol aludt a két felnőtt és a három gyermek? A hálószoba a szülőké volt, mivel két ágy állt benne, s a gyermekek korát nézve kizárható, hogy együtt aludtak. Wälderné leltárából az tűnik ki, hogy a szalonban és az ebédlőben lévő díványok szolgálhattak a gyerekek alvási céljait. Wäldernél a két gyermek feltehetően az ebédlőben aludt, mivel a leltárban két ágy szerepel az ebédlőben, bár a szalonban lévő dívány is szolgálhatott alvási célokat.

A Wälder házaspár leltáraiból kitűnik, hogy – Tóth Zoltán szavait használva⁴⁶⁽⁵⁵⁾ – a lakáshasználat egyfajta funkcionális torlódást tükrözött. A helyiségek alapfunkciójára a szobákban található bútorok, garnitúrák alapján lehet következtetni. Mindazonáltal a szobák elnevezését adó bútorok mellett számos más használati tárgy is helyet kapott bennük. Egy szobában a különböző funkciók sokféle variációban fordulnak elő. A hálószoba háló-dolgozó, az ebédlő ebédlő-háló, a szalon szalon-háló jelleget öltött.⁴⁷⁽⁵⁶⁾

1. táblázat – Wälder József bútorai

Db.	Megnevezés	Becsérték (koronában)	Db.	Megnevezés	Becsérték (koronában)
A szalonban					
1	garnitúra (1 dívány, 6 fotel)	100	2	szalontasztal	10
1	kis női íróasztal	3	1	kis játékasztal	3
1	trumeauszekrény tükörrel	15	2	könyvszekrény könyvekkel	20
A hálószobában					
¹⁴⁴²	ágy	30	2	éjjeliszekrény	20
2	kétajtós ruhaszekrény	60	1	márványos mosdó tükörrel	20
1	íróasztal	10	6	párna, 2 matrac, 1 paplan	30
1	húzos gázlámpa	6			
Az ebédlőben					

Db.	Megnevezés	Becsérték (koronában)	Db.	Megnevezés	Becsérték (koronában)
1	zongora	80	1	ebédlődívány	30
1	ebédlőasztal és hat tonet szék	10	1	kredenc	30
2	kétajtós szekrény	40	2	ágy	30
1	éjjeli szekrény	3	1	kétajtós szekrény	20
1	pad, 2 kis szék, 1 asztal	6	1	fakeretű tükör	4
3	függőlámpa	15	1	gardróbszekrény	10
Az előszobában					
1	ruhafogas	1			
A konyhában					
–	az összes konyhaberendezés	20			

Schuster Mária szüleinek leltárai közül csak édesapja, Schuster Ernő inventáriumában szerepeltek bútorok, melyeket nejevel közösen birtokolt. A leltár nem szobánkénti leírást tartalmaz, és a bútorok felsorolásából két hálószobára és egy ebédlőre lehet következtetni. A házban csak három- és négyosztós lakások voltak, és a bútorok mennyiségét nézve feltehetőleg háromosztós lakásban laktak. A bútorok meglehetősen szerény, mondhatni puritán környezetéről árulkodnak. A fejenként több mint 50000 koronával rendelkező szülők együttesen mindössze 319 korona értékű bútort birtokoltak. A listán nem szerepel szalongoarnitúra, van viszont többek között egy ebédlőberendezés (egy nagy asztal, hat nádszék, egy pohárszék) és egy „ottomán”.⁴⁸⁽⁵⁷⁾ Az értékesebb bútorok közé tartozott az íróasztal (30 korona), a pohárszék (30 korona), az aranykeretű tükör (20 korona) és a tükörszekrény (20 korona). Ezekon kívül meglehetősen értéktelen és egyszerű bútorokat tartottak, mint például négy vaságyat, nem márványos mosdó- és éjjeliszekrényeket. A lakásberendezésben egyáltalán nem domináltak az akkortájt divatos garnitúrák. A szalon-, ebédlő- és hálószobák között egyetlen egyet sem lehet felfedezni. A berendezési tárgyak csekély összértékének az oka lehet, hogy a bútorok „régiek” lehettek (például 19. század közepén készültek), így az összeíró számára értéktelennek tűntek. Azt ugyanis nem lehet kizárni, mikor ¹⁴⁵Schusterék Budapestről Sopronba költöztek, régi bútoraikat magukkal hozhatták. A leltár fukar bútorleírása alapján azonban a bútorok stílusát, korát nem lehet megállapítani. Mindenesetre a vagyonuk és a státuszuk alapján egyaránt a középpolgársághoz sorolható Wälder és Schuster család bútorainak egy része, például az ágyakat tekintve, nem sorolható

azonos kategóriába. A lényegében vagyontalan Wälder család mellett a vagyonos Schuster házaspár lakberendezési tárgyai másfajta mentalitást, értékrendet, s ezáltal identitást tükröztek.

2. táblázat – A Schuster házaspár bútorai

Db.	Megnevezés	Becsérték (koronában)	Db.	Megnevezés	Becsérték (koronában)
A szalonban					
3	2 kétajtós és 1 egyajtós szekrény	60	1	íróasztal	30
1	dívány	20	1	pohárszék	30
1	nagy asztal	25	6	nádszék	5
1	tükörszekrény	20	1	aranykeretű tükör	20
1	egyajtós szekrény	10	1	mosdószekrény	4
2	vaságy	10	1	éjjeliszekrény	3
1	régi karos nádszék	1	1	toalettükör	5
2	vaságy	8	2	éjjeliszekrény	4
1	ottomán	12	1	mosdó	4
3	egyajtós szekrény	8			
A folyosón					
1	ruhaállvány tükörrel	25			
A fürdőszobában					
1	vasasztal, egy vasruhafogas	10			
A konyhában					
1	konyhaasztal és szekrény	10			

146 Lovas Gyula: A Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút és soproni palotája

A Győr–Sopron–Országhatár vasútvonal építésére az engedélyt a magyar törvényhozás az 1872. évi XXVII. tc.-el engedélyezte, azt 1872. október 15-én hagyta jóvá az uralkodó. Az előmunkálati ügyek intézésére Budán nyitott az engedélyes, báró Erlanger Viktor frankfurti bankár irodát. Ezt Radnich Imre igazgató főmérnök vezette. Mellette Drexler Artúr főmérnök dolgozott. Az építést már 1872-ben előkészítették, a feladattal Wilhelm Frankfurter építési vállalkozót bízták meg, akitől az Erlanger bankház már az engedélyezés előtt kész terveket vett át.

1873 májusában pénzügyi válság robbant ki, ennek hullámai egész Európán végigsöpörtek. Az építési munkákat azonnal leállították, de a vonal megépítését nem adták fel. Egy évvel később már német bankházak vállalkoztak az építés folytatásához szükséges tőke megszerzésére. 1875. február 1-jén ezek részvénytársaságot alakítottak, amely felvette a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút Rt. nevet.

1875 tavaszán ismét megkezdtek a földmunkákat a Győr–Sopron közötti vonalon. A vonal egész hosszában folyt az építkezés, 1875 októberében már a forgalom felvételének előkészítésére Győrben üzleti főfelügyelőséget szerveztek, a budapesti irodát pedig vezértitkársággá alakították át. Ez az igazgatási és pénzügyi feladatokat látta el.

1876. január 2-án nyitották meg a forgalmat a Győr–Sopron közötti vonalon. A vasúttársaság üzemének első időszakában üzletét elsősorban a győri gabonaforgalomból remélte. Ezért is üzleti főfelügyelőségét a Vásártér 174. sz. házban rendezte be, s ugyanott darabáru-felvételi irodát is nyitott. Minthogy a társaság a győri állomása távol esett a gabonapiactól, a gabonapiac szomszédságában gabonafelvételi rakodóhelyet épített, ezt lóvonatású pálya segítségével kapcsolta állomásához. A győr–soproni pályarész megnyitását követően a pályaépítés a Sopron–Országhatár közötti vonalon folytatódott, de csak vontatottan. 1879 márciusában felgyorsult az építés, miután az országgyűlés különböző műszaki könnyítéseket engedélyezett. 1879. október 28-án nyílt meg a közforgalom a Sopron–Ebenfurt közötti vonalon.

A győri főfelügyelőség feladatköre hamarosan kibővült: Budapestről oda helyezték az eredetileg a fővárosban dolgozó Bevételellenőrséget. 1877-ben a győri főfelügyelőséget 4 osztályra bontották:

1. Általános igazgatási szolgálat.
2. Üzleti bevételek ellenőrzése, visszkereseti és kereskedelmi szolgálat.
3. Műszaki szolgálat és járműfenntartás.
4. Forgalmi szolgálat.

Már az ebenfurti vonal megnyitásakor felismerték a vasút vezetői, hogy a főfelügyelőség nem maradhat végleg Győrben. A szükség parancsa, a célszerűség szempontjai annak Sopronba, a vonal középpontjába telepítését követelték. Sopronban 1880-ban megépült az akkori fűtőház mellé a műhely. Annak három vágányán akkor 16 javítandó 147kocsi fért el a szabad ég alatt, a mozdony és 4 kocsi pedig a műhely csarnokában.

Sopronban örömmel fogadták a GySEV üzleti főfelügyelőség átköltözésének hírért. A helyi sajtó is üdvözölte a város további fejlődéséhez jelentős lépést. Elsőként 1880. július 15-én a műszaki osztályok költöztek be a Széchenyi téri Ritter-házba, majd követték azokat a többi osztályok is.

Győr sajtója kígyót-békát kiáltott a főfelügyelőség akkori vezetőjére, Biehl Gusztávra, aki az átköltözésben a döntést hozta. Győr valóban fontos volt a GySEV számára, a gabonakereskedőkkel kialakított jó üzleti kapcsolatainak keresztül jelentős gabonaforgalmat hódított el a gyakran merev üzletpolitikát folytató Osztrák Államvasút Társaságtól. A GySEV számolt is ezzel, ezért Győrben egyelőre kereskedelmi kirendeltséget hagyott hátra. Igaz, annak hatásköre kisebb volt a főfelügyelőségénél. A gabonaexport mellett hamarosan három cukorgyár répaszállításainak forgalma növelte az üzleti hasznot. A jövedelemből jelentős részt fordíthattak a fejlesztés feladataira.

Amikor a Celldömölk–Nezsider közötti átlós helyi érdekű vonal megépítésének tervei felmerültek, annak megvalósításában a GySEV ügyesen vezető szerepet szerzett, majd átvette az elkészült vonal üzemét is. Megnyitásával a GySEV jelentősége a nyugati övezetben megnőtt. Szerepét növelte a Sopron–Pozsony HÉV megépítése és megnyitása is, jóllehet annak üzemét a MÁV vette át. Ennek vonatjai azonban Vulkapordány–Sopron között a GySEV vonalát használták. A GySEV üzleti főfelügyelősége hamarosan kinötte a Széchenyi téri házban bérelt helyiségeket. Megfelelő nagyobb bérletet a városban nem talált. Ezért az akkor a vasútintézeteknél általános gyakorlatot követte: nyugdíjintézetével megállapodást kötött. Ennek értelmében a nyugdíjintézet vagyonából, 150 ezer forintból megfelelő épületet épített, s azt bérbeadja az üzleti főfelügyelőségnek, a tényleges építési költség 4,5%-kal történő kamatozása ellenében. Radó Kálmán, a GySEV részvénytársaság elnöke vitte a város elé a palota építésének ügyét.

A város vezetői örömmel fogadták a GySEV jelentkezését. Nyilvánvaló volt, hogy a főfelügyelőség részére a vasútállomás közelében kell építési területet találni. Akkor készültek a Rák-patak szabályozásának tervei, s már azzal a gondolattal tűzték ki az új medervonalat, hogy azt valamikor majd átboltozva, fölötté széles teret alakítanak ki. Az állomás felvételi épülete és a Várkerület közé a városrendezési tervben egyenesvonalú utcát terveztek, s a leendő utca és a leendő tér sarkán jelöltek ki helyet az üzletigazgatósági épületnek. A szükséges telket a város ingyen ajánlotta fel a palota építéshez. Nem minden hátsó gondolat nélkül tette ezt. Akkor ott szántóföldek, mezei utak voltak: kukoricatáblák között juthatott ki erre az állomásra igyekvő utas. A palota lett a környék első épülete, melynek vonzóerejére számított a város műszaki vezetése, bízva abban, hogy a GySEV példáját mások is követni fogják, s beépül a terület.

A GySEV főfelügyelőség palotáját Raucher Miksa szombathelyi építész tervezte, a francia reneszánsz elemeiből kereste ki a díszítő formákat. Nevét az építési vállalkozó Boór Nándornéval együtt az 1944-es első légitámadásig az épületben emléktábla hirdette.

1898. november 1-jén költözött be az akkorra már üzletigazgatóság címet kapott főfelügyelőség az új épületbe, de abban több tisztviselőcsalád is lakást kapott. A tervek szerint az épületben Radó Kálmán is berendeztetett volna magának egy szobát. Erre [148](#) azonban már nem került sor. Mire az épület elkészült, már beteg volt, s 1899. júliusában meghalt. A GySEV az új épület lépcsőházában igazgatótanácsa elnökének emlékére arcképét is bemutató emléktáblát állíttatott, ez azonban a bombázások után elveszett.

A város lakossága valóban tetszéssel fogadta az elkészült új épületet. Benne a városrész jövődjének jelképét látta, s hamarosan „GySEV palota”-ként emlegették, így került be a köztudatba. Valóban palotaszerű volt megjelenésében. 1900. május 1-jén megindult Sopronban a villamosvasút közlekedése. A vonal az új épület előtt hajlott el az állomás felé, ezzel is szorosabban kapcsolódott a

városhoz, s hamarosan rendezték az előtte vezető úttestet és járdát is. Amikor pedig a város vezetői a lakosság követelésének engedve megnyitatták a Várkerület felől a Tschurl átjárót, a város felől és felé a gyalogosforgalom az üzletigazgatóság épülete előtt bonyolódott le.

Dolgos hétköznapok, évek következtek a Király utca–Deák tér sarkán álló GySEV palota hivatalaiban dolgozók számára is. Csaknem öt évtized alatt keveset változott az épület. Az osztályok elhelyezése abban alig módosult. Cserélődtek a lakásokban a tisztviselőcsaládok, de az ott dolgozó hivatalnokok és hivatali vezetők is. Érdeemes végigtekintenünk az üzletigazgatók során, akik a vasút üzletvitelét egymást váltva irányították:

Biehl Gusztáv	1876–1882
Krauss József	1882–1883
zebegényi Gründorf Vilmos	1883–1884
Stiny Lénárd	1884–1887

négy osztályfőnök:

Österreicher Géza	1888–1897
Goldstein Henrik	1888–1897
Mazaly Ignác	1888–1897
Schwarzenberger Mór	1888–1897

két osztályfőnök:

Mazaly Ignác	1888–1897
Goldstein Henrik	1897–1898

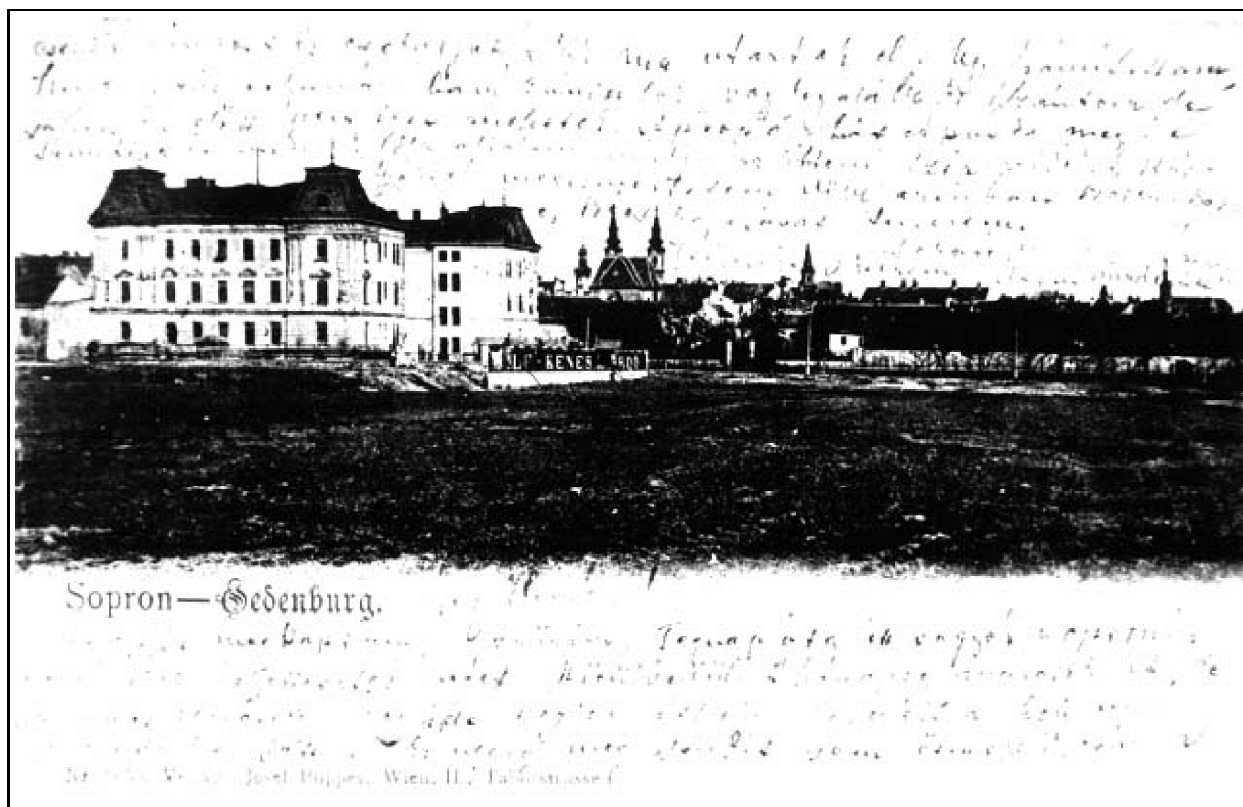
Goldstein Henrik	1898. I. 1–
Garlathy Géza	1900–1910. XII. 8.
Simai Tivadar lovag	1910–1913
Fábián Henrik	1913–1920

Csorba Gábor 1920. V.–1921. V.
Ripka Károly 1921. V.–1923. VI: 30.

osztályfőnökök:

dr Holl Jenő 1924. I. 1.–1938. VI. 21.
Martonosi Béla 1938. IV. 28.–1941. XII. 31.
dr Hartmann Jenő 1942. I. 1.–1946. XII. 30.

149

A GySEV üzletigazgatóság legrégebb fényképe – levelezőlapon.

Az épület az 1920-as esztendő követő nehéz időszakban számos fontos nemzetközi tanácskozás színhelye volt. Ezeken megvitatták a nyugat-magyarországi területek átcsatolásával kapcsolatos, illetve később a soproni népszavazást követően rendezendő vasútforgalmi és vámkérdéseket. Az üzletigazgatóság

tanácssterme szolgált ezeknek a tárgyalásoknak színhelyéül. Így 1922. február 24-én itt dolgozták ki a korábban már megkötött forgalmi megegyezések végrehajtásának részleteit, a „priviligiert” közlekedés módját.

1922. március 7-én az osztrák kereskedelmi miniszter Sopronon átutazva itt tárgyalta meg a soproni vezetőkkel a burgenlandi területeken lévő vasútvonalak jövőjével kapcsolatos kérdéseket. 1922 májusában ismét osztrák–magyar tárgyalások színhelye volt a GySEV tanácssterme. Ismét a kivételezett forgalommal, az osztrák vonatoknak magyar területen történő átmenetének még addig nem tisztázott kérdéseit tárgyalták meg az illetékesek.

A legnehezebb idők alatt nem volt idő az ünneplésre. Ezért a GySEV soproni tisztviselői kara 1922 decemberében ünnepelte Haich Károlyt, ünnepelte annak 10 éves évfordulóját, hogy átvette a vasút ügyeit a Részvénytársaság vezértitkárságán. Ebből az alkalomból az üzletigazgatósági tanácssteremben elhelyezték Haich Károly arcképét.

Ez a nagyméretű fénykép átvészelte az épületet ért két légitámadás okozta károkat.

Eredeti keretéből valaki levágta, s ma az üzemtörténeti gyűjtemény értékes darabjaként annak előterében fogadja a látogatót.

Haich Károly 25 éves szolgálati jubileumán – szemben Radó Kálmán emléktáblájával – újabb emléktábla került a falra.

150

A GySEV üzletigazgatóság épülete a harmincas évek végén. (Fotó: Finta Béla)

A Sopronvármegye 1935. december 13-i számában tudósított az eseményről: „A GySEV palotában leleplezték Haich Károly emléktábláját, melyet Haich Lenke, a leánya készített. 25 évvel ezelőtt állt a GySEV élére Batthyány Lajos gróffal Haich Károly. Saját jövedelméből 3500 Pengőt adott a GySEV-nél balesetet szenvedett munkásoknak, így fejenként 100 Pengőt kaptak.”

A háborús készülődés idején az üzletigazgatósági épület alatti pinceterekben 6 óvóhelyet képeztek ki. Abba bevezették a távírvonalakat és a telefonvonalakat is, hogy szükség esetén onnan is bekapcsolódhassanak a forgalom irányításába. Gondoltak az épületben lakó családok elhelyezésére is.

Amikor a légiriadók megkezdődtek, kevesen számoltak azzal, hogy Sopront is érheti légitámadás, de a gyakorlatok során felkészültek erre is. Morvay műszaki főtanácsos volt az üzletigazgatósági épület légoltalmi vezetője. Azt követően, hogy megkezdődött Magyarország ellen a szövetséges légierő támadásainak sora, az üzletigazgatósági óvóhely egyik részében a műhelyi tűzoltókból néhányan egymást váltva ügyeleti szolgálatot teljesítettek.

1944. december 6-án 11 óra 27 perckor kezdődött meg az amerikai légierők szőnyegbombázása Sopron város és Sopron GySEV állomás ellen. Erről részletesen beszámolt a forgalmi osztály eseménynaplójában Banemann János, a forgalmi csoportba [151](#)beosztott tisztviselő: „...Az Üig épület előtt az utcára esett egy nagy akna, mely a szemben lévő házat, emeleit lebontotta. A palotát erősen megrázta alapjáig az akna robbanó hatása. Ablakokat tokostól kitépte, ajtókat tönkretette, mennyezeteket megbontotta stb. A

légnyomás a Fabó féle lakásban összedöntött egy kályhát, ettől tűz keletkezett, emiatt a ház egyharmada kitégett. A tüzet a második hullám utáni szünetben vették észre. Az oltás csak akkor vehette kezdetét, amikor a gépek eltávoztak a város feletti légtérből. Addig a tűz elharapódzott és átégett az első emeletre is. Itt haláleset és sérülés nem történt. A munka itt egyelőre nem folytatható, egyes munkacsoportok magánlakásokba mentek dolgozni. Riadó 9.47–13.13-ig...”

Az üzletigazgatóságra vonatkozó következő bejegyzés a naplóban a december 12-i eseményeket soroló beszámoló végén található: „...Az ev Teológián 5-6 szoba lefoglalva, némi butor át van szállítva...”

December 19-ről beszámolva Banemann János nem az épületről írt, hanem az üzletigazgatósági hivatalok új munkakörülményeiről: „...Az irodai munka az állandó riadó miatt nehezen működik, mert délután az egyes helyeken, ahol volna elsötétítés, nincs világítás, ahol volna világítás, nincs elsötétítés. Az Egyetem épületében lévő 5 szobában 28-an dolgoznak, legtöbben a tanteremben...”

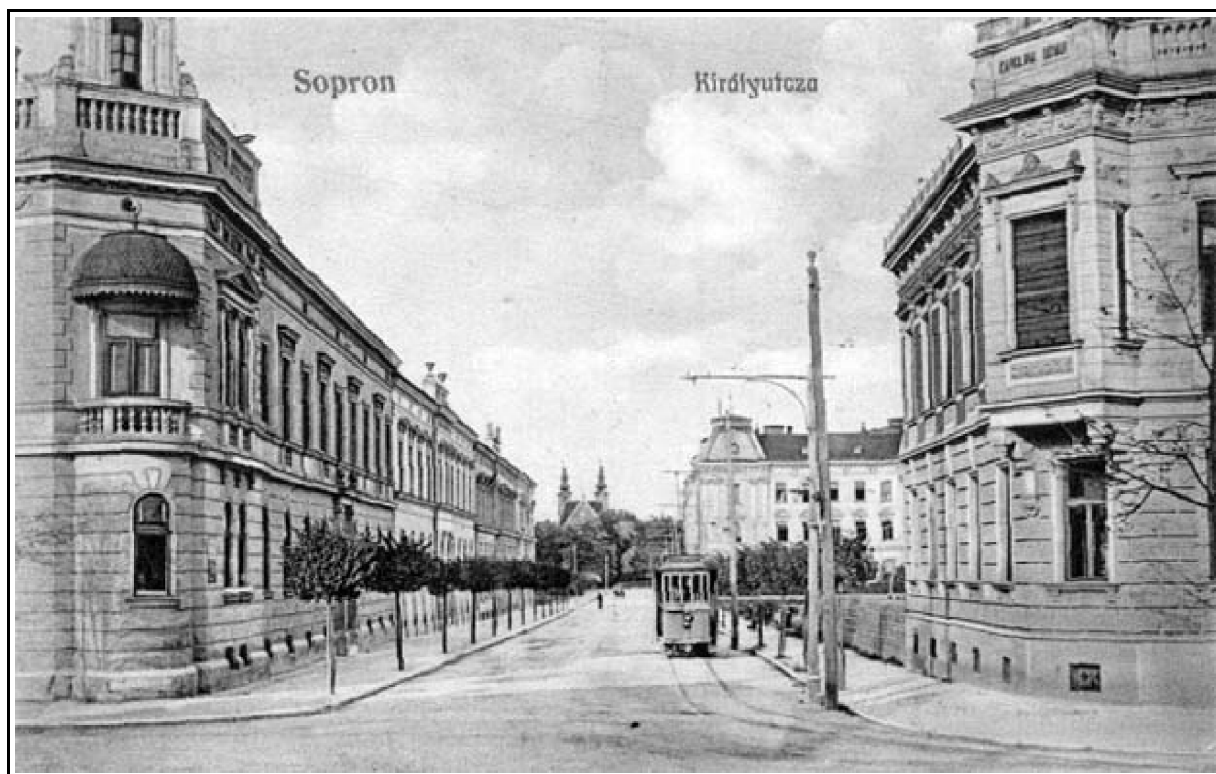
Az üzletigazgatóság egykori lakóiból máig él vasutunknak talán legidősebb nyugdíjasa, Schöberl Frigyes főfelügyelő. Még 1995-ben magnóra mondta visszaemlékezéseit, abból vettem a következő részletet. Schöberl Frigyes a háború utolsó szakaszában a 108. sz. vasúti rakodóépítő század parancsnoka volt: „...1944-ben, amikor a zsidókat elhurcolták, a GySEV palotában két lakás megürült. Először megkaptam a Mátyás király utcai lakást. De Edöcs Pali, aki addig az épület Deák téri oldalán lakott, nem találta azt kellően napfényesnek, elkérte hát magának a naposabb lakást, én meg megelégedtem az árnyékosabbal is. Akkor az épület földszintjét még egészében magánlakások foglalták el. Portás akkor az épületben még nem volt. A földszint és az emelet között vasajtó állt, amit este valamelyik altiszt tartozott lezárni, reggel pedig nyitni. Ez a rácsos ajtó ma is megvan, de már nincs feladata.

Egyik oldalról Szabó igazgató volt a szomszédom, a Martonosi igazgató pedig a Deák téri kapu felé lévő lakást lakta. Hasonló volt a másik szárny elosztása is.

1944 december 6-án a soproni első bombázást Fertőboz állomásról néztük végig a 108 sz. rakodóépítő század szerelvénye mellől. A bombázás után szerelvényünk egy részével bejöttünk Sopronba. A bevágásig jöhettünk vonatunkkal, onnan gyalog jöttünk be az állomásra. A soproniak először hazamehettek családjukhoz, a többiek azonnal az üzletigazgatósághoz irányították mentésre.

Valamennyire az én lakásom is átégett, de nem keletkezett jelentős kár. Feller Viktor a munkásgárdájával, cserkészek, levették, katonák hordták az épületből ki a berendezést. Olyan fejtellenül mentettek a GySEV vasutasok, hogy például az írógépeket dobálták az ablakokból az utcára, így azok persze tönkrementek. De fejtellenül hordták az udvarra is, amit értek.

A vasút szervei azonnal hozzákézdtek a károk helyreállításához, 3-4 hét után visszaköltözhattünk lakásunkba. De március 4-én az újabb légitámadáskor bombatalálatok érték az épületet. Mi ezután a Patak utcába költöttünk...”

Sopron – a Király utca villamossal. A háttérben a GySEV üzletigazgatóság épülete. (levelezőlap)

Az üzletigazgatóságban esett kár egyelőre áttekinthetetlen volt. Olvastuk, hogy a mentésre kirendelt alakulatok tagjai fejtellenül és szervezetlenül végezték a mentést, de a kár az oltáshoz felhasznált nagy mennyiségű vízzel csak növekedett: iratkötegek, fontos műszaki rajzok áztak használhatatlanná, más kötegek a tűzben körbeégtek, – a szorosra kötött iratokat nem lobbantotta lángra a tűz – s amikor azokat szétnyitották, szétpergett a megégett papír. Elpusztult a forgalmi osztály addig vezetett eseménynaplója is Egész Kálmán íróasztalfiókjában.

A csak kevésbé sérült épületrész helyreállítását azonban hamarosan megkezdte a pályafenntartás, így a forgalmi osztály részére kijelölték az I. emelet 9. és 10. számú szobáját: 1945. február 1-jén visszaköltözhetett az üzletigazgatóság épületébe, ahol még egy szobát igyekeztek a forgalmi osztálynak gyorsan helyreállítani, de ennek használatbavételére már nem került sor.

Február 5-én a forgalmi csoport szobájában kellett helyet biztosítani egy német Feldeisenbahn hadnagy számára. A forgalmi csoport másnap már megtudta a „vendég” érkezésének okát: a 105. Vonalparancsnokság bejelentette, hogy nagyarányú forgalom várható. Február 9-én pedig megindult az Ardennekből a keleti frontra irányított 6. páncélos hadsereg vonatainak futása.

Ennek a forgalomnak az akadályozása érte Sopront 1945. március 4-én a korábbiaknál jóval súlyosabb légitámadás. Ekkor a város mindkét pályaudvarát végigverték a bombák. Az eseménynapló erről beszámolva, egy mondatban kitért az üzletigazgatóság épületét ért újabb rombolásra: „...Találat érte az üzletigazgatóság egyik szárnyát, bomba [153](#)esett az udvarba: ezek a találatok, valamint az utcára és a házakra esett bombák az épületet súlyosan megrongálták...”

A rommá vált épületszárnyban, a Csengeri utcai oldalon lakott Szentgróti Kornél főfelügyelő családjával.

A család ma Svájcban élő idősebb, apja után ugyancsak Kornél nevet viselő fia az épület évfordulójára készülő dolgozat számára megírta a szörnyű napon átélteket: „Március 4.én vasárnap volt, szép napsütéses idővel. Édesanyánk még kora reggel mákos és diósbejglit süített. Alig sültek meg azok, megszólaltak a szirénák, rohantunk le az óvóhelyre. Sokan menekültek a palota óvóhelyére az ott lakókon kívül mások is. Mi a Csengery utcai oldalon maradtunk a lépcsőlejárattal szembeni óvóhelyen. Jóllehet már nagyon tisztán hallottuk a repülőgépek zaját, egy német katonatiszt, aki az ugyancsak hozzánk menekült nagynénémnél volt elszállásolva, még mindig kinn állt az óvóhely páncélajtaja előtt. Többször mondtuk neki, hogy legfőbb ideje, hogy bejöjjön, mert már a bombák robbanását is hallottuk. Azt válaszolta csak, hogy majd jön. Végül valaki közülnk bereteszelte az óvóhely ajtaját, mert már recsegett, ropogott a környék.

Szüleink is, mi is télikabátban voltunk. Remegett az egész épület, s a villany is kialudt. Semmit sem láttunk, ingott velünk az óvóhely és robaj, robbanások zaja hallatszott. Egyszerre valami kevés világosság szűrődött be a Csengery utca felől. Méginkább megrémültünk, mert úgy láttuk, hogy az utca felől por és piszok szivárgott be az óvóhelyre. Ez pedig azt jelentette, hogy a pincefal is megsérült, és már nem nyújt kellő védelmet. Pedig az újabb bombaszőnyeg robbanásai is az állomás és a közöttünk lévő térség felől, közvetlen közletről hallatszottak. Jobbra-balra düllöngéltünk, ahogy a robbanások rázták az óvóhelyet. Nem tudom, meddig tartott ez a pokol. Végre amikor lefűjték a szirénák a riadót, megmozdultunk. Amikor magamhoz tértem a pincében, télikabátom a fejem tetején volt és guggoltam.

Amikor kijöttünk, a német tiszt az óvóhely ajtaja előtt feküdt, törmelékkel félig betakarva, holtan. Az udvarra érve láttuk meg, hogy a palota már nem palota, csak rom, lakásunkból az udvari oldalon néhány falrészlet maradt meg, a Csengery utcai oldalon semmi. Ami velünk volt a kis kofferban az óvóhelyen, az maradt meg az egész lakásból.

Miután az udvarról úgy láttuk, hogy valami megmaradt a konyhából, Öcsém vállalkozott arra, hogy felmegy és lehozza a bejglit, legalább azt megmentse. De csak néhány lépcsőfokon tudott felmenni, még az első emeletig se jutott.

Apám jó barátja, Lehner Tóni, aki a Bevételellenőrségen dolgozott, egy szobát ajánlott fel nekünk a házukban, a Malom utcában. Mi öten a ház egyik nem, éppen nagy szobáját kaptuk meg. Lehner Antal testvére, annak felesége és kislánya is a ház egyik szobájában húzódtak meg, őket egy korábbi légitámadáskor bombázták ki...”

A légitámadás következtében a forgalmi osztály és az állomás, valamint a vonalak között az értekezési lehetőség megszakadt, csak március 12-én sikerült hevenyészett kábellel helyreállítani a kapcsolatot. március 14-én a forgalmi osztály egy részét ismét visszaköltöztették az I. emeleti szobáikba, más részét pedig a Peck kávéházban helyezték el. Ezt követően a forgalmi osztály eseménynaplójába már nem került több bejegyzés egyelőre az üzletigazgatósági épületről. Tudjuk azonban, hogy a forgalmi csoport 154-ott dolgozott, amíg a forgalom irányítására befolyása lehetett, s ugyanott vette fel ismét a szolgálatot a harcok után, amikor már ismét szerepet kaphatott. A romépületben azonban véglegesen nem maradhatott.

Erről az időszakról hiányoznak a forgalmi osztály feljegyzései. Azokat Semjéni Oszkár vezette ugyan, de nem kerültek a Banemann János által gondosan vezetett és megőrzött többi részhez.

A GySEV üzletigazgatóság épülete 1945. szeptember 12-én. (Fotó: Vaszkó Ákos)

155A szovjet csapatok bevonulása után nem juthatott energia az üzletigazgatósági épületre, minden épkezléb ember az állomás, a pálya helyreállításán dolgozott. 1945. május 24-én kezdhetette meg a forgalmi osztály is a hivatali munkát. Egykorú feljegyzések arról tudósítanak, hogy az újra megindított vasúti ügymenetet intéző hivatalok legelőbb üresen álló üzlethelyiségekbe költöztek. Valamelyik részleg ismét használta a Peck kávéházat is.

Amikor már valamennyire rendeződtek a városi adminisztráció dolgai, működött a lakásokkal foglalkozó hivatal, a vasúti hivatalok számára magánlakásokat jelöltek ki az illetékesek. Amikor ezeket részben sikerült helyreállítani, beköltözhettek azokba a hivatalok is. Kivételt képezett a vontatási osztály, amely Sopron állomáson talált működéséhez megfelelő helyet.

Az üzletigazgatóság hivatalait viszonylag közel egymáshoz sikerült elhelyezni. Kezdetben küldönccel tartották egymással a szükséges kapcsolatot, de hamarosan ezeket a hivatallá lett lakásokat városi telefontal is felszerelték:

A. Általános igazgatási osztály

Béke út 25.

B. Pályafenntartási osztály	Béke út 25.
C. Forgalmi osztály	Béke út 5.
D. Vontatási osztály	Sopron állomás
E. Pénzügyi osztály	Deák tér 25.
F. Kereskedelmi és díjszabási osztály	Deák tér 20.
G. Bevételelőrség	Deák tér 20.
H. Anyagbeszerzési és ellenőrzési osztály	Alsólövér utca 3.
BBI. Betegbiztosító Intézet	Deák tér 22.

A vasút újjáépítésének, a forgalom rendbehozásának feladata mellett kis jelentőségűvé zsugorodott az üzletigazgatóság épületének ügye. Egy lett a környéken egymás mellett sorakozó romépület közül. Finta Bélának egy történelmi értékű fényképén – az állomási oktatóterem ablakából készítette – a háttérben jól látszik a GySEV palota. Előtte a Mátyás király utca földszintes házsorából megmaradt törmelék mutatja a szőnyegbombázás eredményét.

1945. szeptember 9-én a MÁV Igazgatóság értesítette a soproni üzletigazgatóságot, hogy másnap, szeptember 10-én MÁV bizottság utazik Sopronba különvonattal, és velük együtt utazik Haich Károly vezérigazgató is. A bizottság egy része Sopron állomás közös használatával kapcsolatos kérdéseket tárgyalt meg, egy másik része pedig Soprontól Győrig és vissza beutazta a fővonalat. A kimondott cél: a háborús károk felmérése, és az azok helyreállításához szükséges anyagiak összeállítása. A bizottsággal utazott egy fiatal történész és jogász, dr. Vaszkó Ákos. Ő több tekerics filmet fényképezett el ezen az úton. Egy felvételt készített az üzletigazgatóság Csengeri utcai leomlott sarkáról is. Négy hónappal a háború után még a palota előtti gyalogjárót sem tették járhatóvá.

1945/46 telén semmi sem történt az épülettel. Üres ablakszemekkel nézett a világba. A megmaradt ablakkeretek, ajtószárnyak azonban egyre fogytak, s a tetőszerkezet 156gerendái közül sem maradt sok tavaszra. Tüzelőhiány volt ezen a télen, mindenki azzal fűtött, amivel tudott. A romok szabad prédává lettek.

1946 nyarán már történt valami állagvédelmi munka az épületen. Ahol a falak a tetővonalig épek maradtak, tehát a középrészen és a Deák téri szakaszon, ott a tetőszerkezeten végeztek munkát, hogy a további beázásokat megszüntessék. 1946. decemberében meghalt Haich Károly vezérigazgató.

A Csengery utcai szárny még 1954-ig romos volt. (Fotó: Finta Béla)

Az 1946. december 30-án megtartott igazgatósági ülésen a vezérigazgatói állásra dr. Hartmann Jenő igazgatót nevezték ki. Egyben úgy döntött az igazgatóság, hogy a soproni üzletigazgatóság, hogy a soproni üzletigazgatóság vezetését az addigi ügyrendszerű helyettes, Szabó László, a Pályafenntartási Osztály vezetője lássa el. Az igazgatói iroda eddig is az A osztály egyik szobájában volt berendezve a Béke út 25. sz. házban, tehát ugyanott, ahol a B osztály is berendezkedett, már csak ezért is jónak mondhatjuk a választást.

A politikai erővel ekkor még nem sikerült megegyezniük megfelelőbb személyben. Szabó László nem foglalkozott a politikával. Lelkes sportbarát volt, a labdarúgócsapat buzgó pártfogója. Hartmann kinevezésével ugyanakkor megkapta jutalmát, amiért a Szociáldemokrata Pártból átlépett a Kommunista Pártba. Szabó László nem vitázott a GySEV-en is egyre erősebb politikai vonallal, bár bizonyára ismerte a háttérben zajló történéseket. Az évek múltak, de a soproni üzletigazgatósági épület körül nem sok minden változott, a városban sem volt gyors a helyreállítások üteme. 1948. december 14-én a Sopron vármegye a soproni épület-helyreállítások lassúságát panaszoló írást közölt. Sérelmezte azt is, hogy számos lakást hivatali célokra használnak fel, ugyanakkor, amikor a városban lakáshiány van.

Erre már a város illetékesei is lépni kényszerültek. Erről a Sopron megye 1949. január 12-én adott hírt: *„Felszólították a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasutat a költözésre. A Sopron megye legutóbbi felhívása nyomán a városi tanács felszólította a GySEV-et azoknak a lakóházaknak a kiürítésére, amelyeket az hivataloknak használnak. Egyébként már előzetesen figyelmeztettek minden olyan hivatalt, mely*

lakóházakban volt elhelyezve...”

A felszólításnak lett is valami eredménye, mert 1949 tavaszán megkezdték a palota ideiglenes jellegű helyreállítását. Egyelőre azonban csak a kevésbé sérült részeken, s a munkák ott is lassan haladtak. A Sopron megye 1949. július 29-én rövid hírben tette közzé az ezt magyarázó mondatot: „A GySEV üzletigazgatóság épületének újjáépítését csak augusztus elsejéig tudják elvégezni, mert szakmunkáshiány következtében nem kapnak elég szakmunkást”. 1949. szeptemberében ígéretet tett a GySEV illetékese, hogy rövidesen lebontják a Csengery utcai erősen romos épületszárnyat, hogy ne csúfítsa a városképet. Amikor a bontásra sor került, kiderült, hogy csak az omlásveszélyes falrészt szedik le. Amikor pedig ezzel végeztek, a járda vonalában embermagasságú téglafallal vették körül a csonkolt, bontott épületrészt. Finta Béla ilyen állapotban is megörökítette az épületet. Fal ide, fal oda, riasztó képet nyújtott a romépület.

A GySEV szakszervezeti Területi Bizottsága „Területi Közlöny” címmel 1949–1950-ben propagandakiadványt készített. Ehhez teljesítményi jelentést állítottak össze az 1949-es évről az egyes szakszolgálatok. A Pályafenntartási szolgálat által készített jelentésben találtam a következő mondatokat: „...helyreállítottunk egy rombadőlt üzletigazgatósági épületet 50 irodahelyiséggel. Az igazgatósági épület elkészültének folyamánként az eddig hivatalokkal elfoglalt városi lakások kiürültek...”

Az eddigi hivatalnak használt lakások közül azonban a Béke út 5. számú épületben a forgalmi osztály által addig elfoglalt lakások nem kerültek vissza polgári használatba. Csorna állomás éléről Horváth József intézőt, Kapuvár állomás vezetéséről Nyoszoli Imre intézőt politikai indíttatású döntésre le kellett váltani. Mindkettőjüket jobb megoldás híján behelyezték az igazgatóságba, és beköltöztették a felszabadult lakásokba.

A Csengery utcai szárny újjáépítésére 1955/56-ban jutott pénz. Vállalati munkában készült a helyreállítás. Az ehhez szükséges felvonulási épületeket úgy építették meg az udvaron, hogy azok eredeti feladatuk betöltése után is megmaradhassanak. Így már 1956 őszén, a forradalom idején az egyik részben berendezett klub működött. Wiedemann Jenő a pályafenntartási osztály nyugdíjasa vezette azt.

Ez a klub azonban igazán csak ezt követően vált forgalmassá. Pártbizottsági vezetők, kártyakompániák alaposan „belakták” azt. A közeli Köztársaság utcai pártházból összeszokott társaság érkezett oda esténként, s a GySEV politikai hatalmasságaival szórakoztak. Az épület régi igazgatói irodáját a földszinti sarokszobában Szabó László igazgató vette használatba a visszaköltözés után, de inkább a Pályafenntartási osztályban [158](#)intézte dolgait. Rövidesen helyébe kijelölték az új, a végleges igazgatót. Ez már 1949 októberében megtörtént, azonban a GySEV MDP üzemi szervezetének kijelölését csak több hónappal később hagyta jóvá a szakminiszter, s csak 1950. február 8-át követően – amikor a jóváhagyást a 346. igazgatósági ülésen bejelentették, vehette át hivatalát és hivatali helyiségeit Illiás József, az első munkásigazgató.

A GySEV üzletigazgatóság épülete. (Fotó: Finta Béla)

Akkortájt az üzletigazgatóság pinceterében Frank András öreg műhelyi asztalos dolgozott, s apró műhelyében pofozta helyre a megmaradt bútorokat, vagy készített újakat az arra érdemes tisztviselőknek. Hatalmas, új íróasztalt kapott Illiás Jóska bácsi is. Kellett, hogy a hatalmasra méretezett Szabad Nép-et kiterítthesse rajta. Akkor szinte kötelezően ezzel illet kezdeni minden magára valamit is adó vezetőnek a napi munkát.

A „palota” azonban az épület teljes helyreállítása során sem kapta vissza igazi eleganciáját. Költségvetési okokból nem épültek meg a valamikor azt díszítő tornyok, ezáltal lapossá vált a hatalmas épület. Az új vezetés természetesen leszedette az első lelkesedésből még visszarakott keresztet a lépcsőházban, és útjában volt Haich Károly bronztáblája is. Azt valamelyik jobbérzésű altiszt talán, felrakta a padlásra. Már Lisiczky igazgató idejében felfedezte valaki, és én hamarosan beillesztettem a második emelet leghátsó sarkában berendezett üzemtörténeti gyűjtemény anyagába, s kiraktam az előtérbe. Lisiczky Lajost nem aggasztotta a megbecsült egykori vezető emléktáblája, de amikor egy alkalommal Benkovics Dezső vezérigazgató is feltévedt a II. emeletre, levetette azt. Neki kellemetlen volt...

159 Került viszont az épületbe más, korszerűbb díszítés. Della Pietra Steiner Antal soproni festőművésszel festette meg a vasút Lenin, Sztálin és Rákosi egészalakos, az életnagyságnál is nagyobb képeit. A földszint és az első emelet közötti fordulóban egymással szemben függött a két tanítómester, az I. emeleten pedig „legnagyobb magyar tanítványuk” arcképe. A forradalom idején lekerültek a festmények, majd hónapokkal később átfestette azokat a művésszel az igazgatói döntés, s Petőfi, meg Kossuth került a keretekbe. Sokat mosolyogtak a változáson az akkori vasutasok, s találgatták, melyikük is áll Sztálin csizmáiban a képen.

Persze rendszeresen került alkalmi díszítés is az épületbe. 1953-tól egy-egy kommunista ünnep alkalmával nekem kellett „dekorálni” a folyosót jelmondatokkal, alkalmi nagyalakos, szénrel rajzolt grafikai díszekkel, amint azt a forgalmi osztály főnöke, Várallyai Jenő megszabta.

1960 után az épület külső dekorációja kapott nagyobb hangsúlyt, Lisiczky Lajos vasútigazgató arra

helyezte a fősúlyt annál is inkább, mert május 1-jén gyakran a „bronzangyal” elé állították fel az addigra már Május 1-ről elnevezett térre a dísztribünt, s ilyenkor láttatni kellett a hatalom helyi képviselőivel a GySEV-épület dekorációját.

Alig hogy ismét az egész épület helyreállításra került, albérlőt is kapott: a Deák téri (akkor Sztálin térnek hívták) szárny II. emeletére költözött a MÁV Pályafenntartási Főnökség. Amikor ez átvette a GySEV pályafenntartási feladatait, kinőtte a Kossuth úton bérelt helyiségeket, jutott hely számára a palotában. Előbb ennek munkatársai is a főlépcsőt használták, majd a melléklépcsőházat jelölték ki számukra, ott, ahol évekig Czimber doktor is rendelőt kapott. Albérletben addig lakott a pályafenntartás a palotában, amíg terjeszkedni akarván a GySEV is, a Déli pályaudvaron meg nem ült a raktárhivatali és vámépület.

Az épület életének második 50. évében számos tekintetben megújult. Fel sem tudom sorolni valamennyi új létesítményt. A legfontosabbal kell kezdenem: már 1949-ben a lépcsőház aljára megépült a porta. Akkor javában „dühöngött” az éberség. A portán a belépőkről naplót vezettek, máskor belépőcédulát kaptak az érkezők. Ezt láttamoztatni kellett azzal, akinél dolgát intézni valaki megfordult. Eleve ideiglenesnek szánták ezt a megoldást – levegőtlen, büdös lyuk volt ez, – ezért elkészült a Mátyás király utcai bejárati lépcsők mellett a mai porta. Ez mindmáig alig változott. Csak Németh Sándor, Münnich Miska, Edlinger Miska meg a „Römi” adták át a szolgálatot az új portásoknak. Ide valamikor a vasút rokkantjai kerültek. Nyul Pista bácsi valamilyen csempészakció során esett a kőszegi vonat alá a harkai oldalon. Münnich Miska kocsirendező tragikus véletlen következtében veszítette fél lábát. A másik Miska szívproblémái miatt kapta ezt a feladatot.

Ebbe a társaságba tartoztak a hivatalsszolgák. Egyenruhában jártak, de nem viseltek rangjelzést. Ehelyett a zubbony gallérján a GySEV cégjelet viselték, hátul középen vitézkötéssel. Ők takarítottak, télen fűtötték is a nekik kiosztott irodákat. Mentek reggel az állomásra a postáért, s vitték ebéd után azt az állomásra. Télen segítőt kaptak: egy-egy olyan munkást, aki felhordta a pincéből a folyosókon elhelyezett tüzelőtartó ládába a szenet, a fát. Szállt a szénpor a folyosón, amint a vasputonyából belezúdította a szenet, de ezt a legkényesebb tisztviselőnek is tudomásul kellett venni... 160 munkaidő az üzletigazgatóságban a háború előtt napi hat óra volt: reggel nyolctól délután 14 óráig. Később a központi szolgálat munkaideje is napi 8 óra lett. A pontos reggeli megjelenést mindenkitől elvárták, osztályonként jelenléti naplót vezettek. Amikor 1949-ben ismét visszaköltözött az igazgatóság, reggel a munkakezdést, délután a munkaidő befejeztét csengő jelezte, akár az iskolában. Lisiczky Lajos igazgató szüntette meg ezt a gyakorlatot, gyerekesnek tartotta. Ő vezette be a rugalmas munkaidőt, a bélyegzőóra és a kártya használatát.

A GySEV palota mai összképe. (Fotó: Finta Béla)

A teljes helyreállítás után igen fontos intézménnyel gazdagodott az igazgatóság: az üzemi konyhával. Vezetőjéül Szabados Józsefet választották a vasút vezetői, de mindig ott volt mellette – mögötte Nitsch Károly, a III. osztály főnökhelyettese. A rossz nyelvek szerint a vasútnál jobban értett a konyhához, hiszen tanult mestersége is hentes volt. Eleinte két menüvel indult a konyha, s választani lehetett a kettő közül, de hamarosan egyszerűsíteni kellett a konyha üzemét, s maradt egy. Szívesen vették a konyha beindítását a munkatársak, csak néhány a közvetlen közelben lakó rohamt még ezután is haza ebédelni.

161Az újra felépített szárnyba két vasutascsaládot is beköltöztettek az ott kialakított szolgálati lakásokba. Finta Béla, a vasút légtalmi parancsnoka és Bónis Lajos, a soproni állomásfőnök kapott ott lakást, s lakott a hatvanas évekig, míg a vendégszobák és újabb hivatalok kialakításához nem lett szükséges ennek a két lakásnak megszüntetése. A forradalom, majd a szovjet megszállás és a megtorlás eseményei a GySEV-en is jókora vihart kavartak. Legelőbb Illiás József igazgatót áldozták fel: nyugdíjazták, s egyidejűleg Csamangó Henriket hozták Sopronba, előbb kormánybiztosként, majd megbízott igazgatóként. Néhány hetes működés után a vasút budapesti vezérigazgatóságának élére helyezték Csamangót, s a soproni igazgatóság vezetésével Várallyai Jenő főfelügyelőt, addig a III. osztály vezetőjét bízták meg.

A torzszalkodások ezután sem szüntek meg. Végül a rendteremtés kemény eszközeként a GySEV felügyelőbizottságának döntésére 1959-ben Várallyai Jenőt is felmentették a soproni igazgatóság vezetése alól, s áttéve a MÁV létszámába, Miskolcra helyezték. Az igazgatói teendők ellátásával pedig Banemann János főfelügyelőt bízták meg, a forgalmi osztályvezetői megbízás érintetlenül hagyása mellett.

Az intézkedést átmeneti megoldásnak szánták: 1960. június 16-án Lisiczky Lajos MÁV főfelügyelő vette át az igazgatóság vezetését. Kemény fegyelmet, alaposabb munkát követelt, de a teljesítményt meg is jutalmazta. Az egymást követő években addig soha nem látott forgalmat bonyolított le a GySEV. A tranzitforgalom minden addigit felülmúlt. Többek között merész jutalmazási rendszert vezetett be az elegyozgás meggyorsítására. A vezetése alatt bevezetett, a forgalom ésszerűsítését szolgáló intézkedések sokat segítettek.

A gondokat növelte előbb a magyar, majd az osztrák fővonal átépítésének feladata. A vasút személyforgalmának átszervezése, a négytengelyes kocsik forgalomba állítása, a motorosüzem korszerűsítése csak egy-egy mozzanata, területe annak a munkának, ami a GySEV palotából kiindult.

A krónikásnak nincs helye, hogy mindazt, ami ezekben az években történt, felsorolhassa. De jutott pénz és energia arra is, hogy az épület megszüpüljön. Nogga Árpád új portált tervezett a főbejárat jellegtelen kapuja helyébe. Folyosói márvány burkolatot kaptak, az étterem délutánonként klubfeladatot látott el, és elkészült egy üzemtörténeti gyűjtemény. Megépült az egész épületben a központi fűtés: nyugdíjba mehetett a szenesember, meg Grünwald Marci bácsi, a cserépkályhák mestere.

Lisiczky Lajos nyugdíjazásakor ismét a MÁV-ról helyeztek Sopronba vezetőt a Deák téri palotába (a tér akkorra már megint visszakapta régi nevét 1984-ben. Lisiczky még tervek sorával tette be maga mögött a kaput, de megvalósításukra a Mindenható már nem adott időt.

Megyik Ferenc 1982–1992 között állt a soproni GySEV igazgatóság élén. Nyugdíjazásakor a GySEV saját nevelésű fiatal emberét, Józán Tibort állították az igazgatóság munkájának irányítására, aki éveken keresztül üzletkötőként dolgozva európai kitekintést szerzett. Gyakorlatára a GySEV jövő feladatai, fejlesztésének távlataihoz szükség van. Jól képzett munkatársi gárda segíti ebben valamennyi szakszolgálat területén.

Természetesen nem maradhatott változatlan ebben maga az épület sem. 1986/87-ben mindkét szárnyépületet bővítették, valamennyi nyílászáró szerkezetét kicserélték, s éppen csak befejeződtek a tetőzet felújításának, megújításának munkái. Egy öreg 162kolléga, – talán már 30 éve – megjegyezte az egyik irodaátalakítást látva: – Ebben a házban talán már egyetlen téglá sincs az eredeti helyén! Lehet. Azonban a vasútüzem folyamatos fejlődését csak így szolgálhatta 100 éven át, s szolgálja bizonyára még évtizedeken keresztül is.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Lovas Gyula: A Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút és soproni palotája / Irodalom

Irodalom

Lovas Gyula: A GySEV története 1945–1972 között (Magyar Vasúttörténet 6. kötet, 361-372. Bp., 1998.)

Lovas Gyula: Sopron vasútjai a második világháborúban (Soproni Szemle, 1965. 1. szám)

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Építészet és várostervezés / Lovas Gyula: A Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút és soproni palotája / Források

Források

A kéziratban elkészült, a GySEV egy-egy történeti szakaszát tárgyaló összefoglalások és személyes emlékek. Az összefoglalásokhoz visszaemlékezéseket, hivatalos lapokat, naplókat, rendelkezéseket, iratokat, sajtóban megjelent híradásokat használtam fel.

- 100 éve szolgálja a vasútüzemet a GySEV soproni palotája
- A 100 éves soproni GySEV palota
- Emlékek a soproni GySEV palota 100 esztendőjubiläumán

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Műhely

163 Műhely

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Műhely / Lővei Pál: Kanizsai Miklós tárnokmester sírköve

Lővei Pál: Kanizsai Miklós tárnokmester sírköve

A soproni Fabricius-ház középkori régészeti kiállításán, az első terem bejárata mellett, egy vörös márványból faragott, töredékes sírkő vonja magára a figyelmet.¹⁽⁵⁸⁾ Az egykori sírkőlap jobb felső sarkát hordozó töredék keretsávján gótikus minuszkulás körirat fut, az eredeti sírkő feliratának elejével és végével: + *Anno domi[ni]... [f]undator huus cenoby*. A kerettől enyhén mélyülő mező felső részén domborművű ábra látható: jobbra dülő, kisméretű címerpajzsban (talprésze letörött) bal haránt helyzetben madárlábon álló, balra néző sasszárny – ez az Osl nemzetség, ezen belül a Kanizsai család címere.²⁽⁵⁹⁾ A pajzs bal felső sarkán balra néző csöbörsisak ül, egyszerű szemréssel és kereszt alakú oldalnyílással, alul a pajzs oldalai mentén futó, visszahajló végű peremmel. A sisak tetejéről előre és hátra egy-egy „pozsgás levelű”, indaszerű takarófoszlány indul. A sisak fölött a balra néző szárnyas sasláb mint sisakdísz ismétlődik. A felső keretszakaszon a belenyúló sisakdísz fölött kialakult háromszögű mező hegyes csúcsában hegyben összefutó két vonal látható, szélesebb végében pedig geometrikus családjegy, alighanem kőfaragójel: andráskereszt, a jobb haránt szárának felső részén keresztátkötéssel, alsó részének végén hátsó dúccal, a bal haránt szárának felső végén hátsó támasszal.

A darabot már Csipkés Kálmán a Kanizsai családhoz kapcsolta,³⁽⁶⁰⁾ de Tompos Ernő a hasonló címert használó, rokon Ostffy családhoz kötötte.⁴⁽⁶¹⁾ A múzeumi hagyomány szerint Csornáról származik.⁵⁽⁶²⁾ A feliratának végén szereplő, kolostoralapításra utaló szövegrészt azonban a csornai premontrei prépostságra még annak ismeretében sem igen lehetett vonatkoztatni, hogy a Kanizsaiak – más rokon családokkal együtt – a még a 13. században alapított intézménynek kegyurai voltak, és azt a címerdísz jellege alapján a sírkővel kapcsolatba hozott, 1427/28-ban elhunyt Kanizsai István ajtónállómester és testvérei maguk is adományokkal gazdagították. Kanizsai István valóban alapított azonban kolostort, mégpedig a ferencesek számára, Kismartonban (Eisenstadt, ma Ausztria), így a középkori arisztokrácia tagjainak sírköveit feldolgozó tanulmányainkban Engel Pál javaslata alapján a faragvány kismartoni eredetét tételeztük ¹⁶⁴fel,

és Csornára való átszállítását ahhoz az eseményhez kötöttük, hogy 1445-ben a család Kismartont elvesztette.⁶⁽⁶³⁾

Zala megyében már régóta ismert volt egy másik középkori Kanizsai-sírkőtöredék is, amelynek mezője ugyan üres, de a köriratában olvasható *nicolvs de Kanisa condam mag(iste)r* egyértelműen meghatározta, hogy a fenti István bátyjának, Kanizsai Miklós tárnokmesternek (+1404) a 15. század elejéről származó, ugyancsak vörös márványból készült sírlapjáról van szó.

A kanizsai sírkő soproni töredéke (Fotó: Lővei Pál)

Ezt a darabot a zalaszentgróti római katolikus templom déli oldalkápolnájában egy Csáky „grófocska” (nyilván gyermek) sírja felett használták fel másodlagosan, kriptafedlapként, ott látta és írta le Rómer Flóris 1863-ban.⁷⁽⁶⁴⁾ 1980 táján a padlóból felszedték, és a főoltár mögött a szentély falához támasztották. 1995-ben tartós letétként a nagykanizsai Thúry György Múzeumba került. Erről a faragványról már a 20. században az a vélekedés terjedt el, hogy a kisszentgróti ferences templom romjai 165közül vitték a 18. század közepén a zalaszentgróti templomba.⁸⁽⁶⁵⁾ Eredeti származási helyeként Németh József az örményesi pálos kolostort adta meg,⁹⁽⁶⁶⁾ majd pedig a Kanizsaiak, vagy maga Kanizsai Miklós által alapított két pálos kolostor – Örményes, 1378 előtt, valamint Szentpéter, 1381 előtt – valamelyike merült fel lehetséges származási helyként.¹⁰⁽⁶⁷⁾

Meg kell jegyezni azt, hogy a biztosan Kanizsai Miklóshoz köthető töredék mellett Kanizsai István személye leginkább azért vetődött fel a soproni darabbal kapcsolatban, mert két különbözőnek vélt Kanizsai-sírkőhöz kellett – a töredékek stílusa alapján közel egy időben – megfelelő személyt találni.

Vikár Tibor helytörténész jóvoltából néhány éve került a zalaegerszegi Göcseji Múzeumba Tiborcz István zalacsányi plébánosnak Deák József kehidai plébános 1837–1838-ra vonatkozó irataiból szerkesztett kézírata Kehida, Csány, Örményes és környékük múltjáról.¹¹⁽⁶⁸⁾ A Zala megye millenniumi tanulmánykötetébe tervezett sírkőtanulmányhoz¹²⁽⁶⁹⁾ szolgáló adalékként Vándor László hívta fel a figyelmet a kézíratra, amelyben megtalálható volt egy sírkőtöredék rajza is. Egy pillantás elég volt az ábrára ahhoz, hogy kiderüljön: a kalandos sorsú soproni–csornai–kismartoni kőfaragvány eredeti lelőhelyéről tudósít a becses íromány. A töredéket a leírás alapján néhány nappal 1837. november 6. előtt szállították, sok más kövel együtt, Örményesről Kehidára, Deák Antal udvarára.¹³⁽⁷⁰⁾ Nem tudjuk, hogy mikor került Sopronba, talán a Deák családdal jó kapcsolatban álló, soproni történész Paúr Iván útján.¹⁴⁽⁷¹⁾ Idővel az örményesi pálos kolostorból való származása elfelejtődött.

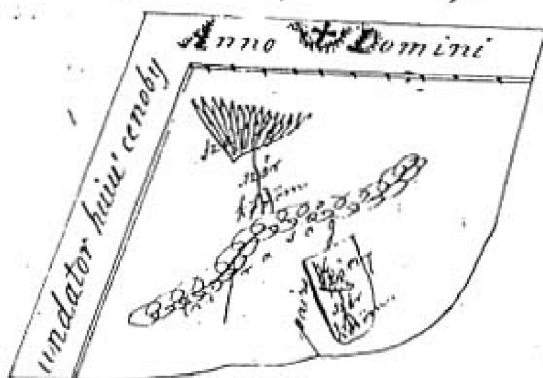
A töredék eredetének meghatározását követően azonnal felvetődött annak lehetősége, hogy a most már bizonyítottan azonos környékről előkerült két töredék esetleg összetartozhat. A keret egyező szélességi mérete, az egyforma betűfaragás, a kereten a perem mentén végigfutó, vésett vonal ezt valóban igazolja is.

A valamikor szabályosan feldarabolt kőlap két töredéke között a jobb hosszoldal feliratának feltételezhető kiegészítését figyelembe véve egy mintegy 30 cm széles sáv hiányzik. Míg a soproni töredék egyik oldala letört, addig a zalaszentgróti darab a kőlap teljes 123,5 cm-es szélességét mutatja. Így a sírkő eredeti befoglaló mérete kb. 225x123,5 cm lehetett, a kőlap legnagyobb vastagsága kb. 17 cm. A kereten mélyített sávban domborúan faragott, gótikus minuszkulák alkotta körirat, a Rómer Flóris által még látott, ma már kivehetetlenné kopott részleteket is figyelembe véve, a rövidítések feloldásával így alakul¹⁵⁽⁷²⁾: + Anno domi[ni] ... / ... martii obiit mag(iste)r . nicolvs + / de Kanisa condam mag(iste)r + / thauarnicorvm Regalis ... [f]undator huus cenoby.

166

annak helyen kelátszó körmökkel a régiójé va-
 lóságát nemcsak képretréti, de világosan szem-
 elé terjeszti, mely valóságos minere a Kamissai
 Grófoknak, és így ezen mostani találmány és la-
 padoztatás által is bebizonyodik Pázmány' aosta
 állítása: Hogy Kamissaiak' alapítása." Tehát az
 1208-é' contendónak is igaznak kell lenni.

Azon márvány-darabnak ez a formája:

Hertelendy. Gáspárnak 1740 körül, ki még
 az usznevzett Huszófaluban, Kehidai helyben hol a
 kápolna van, Sági Kristina feleségével lakott, fia Her-
 telendi Gábor 1740-ben a mostani Kehidai kastélyba,
 melyet épített, lakni jött, ennek egyetlen leányát
 Annát elvette Deák Gábor, kit idővel a sz. szék el-
 választott külsőmb, a Szörny Pécsben lakván, sok adó-
 ságot windalván a sz. szék hozta magával, hogy ennek
 sok hasznos s hasrontalan inermányai a Kehidai Kas-
 tély pallásán két ládában s azon kívül is hányódtak
 1810-től 1825-ig akkor én magam ifjúkoromban s F.
 Deák Terencia Urnak kezére adtam, s ekkor már 31
 éves pap valék Kehidán.

1838. 10-én 62. kelt.

Des örömet szerencsiémnek tartottam volna
 helytőlén inermányait megmutatni, hol már most sem
 mi érdemes látni való, annióst esenkedhetnének, minis!

Tiborczy István kéziratának egyik oldala a soproni sírkőtöredék rajzával.

167A felirat vége tehát az örményesi pálos kolostor Kanizsai Miklós általi alapítására utal. A kerettől enyhén mélyülő mezőnek csak felső részét foglalja el a fentebb már leírt, heraldikus ábra.

A középkori Sopron megye tehát „elvesztett” egy sírkövet, a soproni helytörténet azonban a csornai–kismartoni rejtély megoldását követően azonnal „nyert” egy újabb problémát: található-e esetleg arra vonatkozó forrásadat, például Paur Iván hagyatékában, hogy miképp jutott Zala megyéből a Kanizsai-sírkő egyik darabja Sopronba?

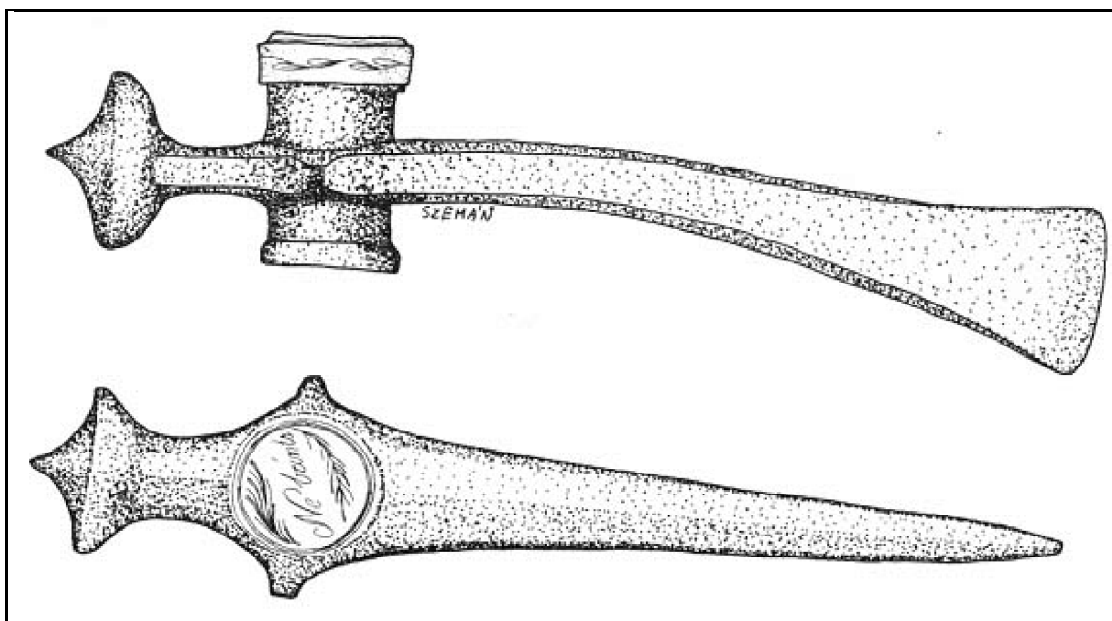
2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Műhely / Kőhegyi Mihály – Szemán Attila: Svaiczter Gábor alsó–magyarországi főkamagróf mint gyűjtő

Kőhegyi Mihály – Szemán Attila: Svaiczter Gábor alsó–magyarországi főkamagróf mint gyűjtő

Svaiczter Gábor, teljes nevén Svaiczter Gábor Miklós (1784–1845) alsó–magyarországi főkamagróf nemcsak jó hivatalnok, hanem korának egyik legtehetségesebb, jól képzett bányamérnöke is volt. Ezen kvalitásai garantálták, hogy a történelmi Magyarország bányászatának legfőbb vezetőjeként kiválóan tudott működni. Személye ennek megfelelően a Központi Bányászati Múzeum állandó kiállításában is megjelenik. Nevéhez nemcsak a helyi jelentőségű Aranyida aranybányájának megmentése és ismételt üzembehelyezése fűződik, hanem a még ma is működő nagybányai bányaiüzem és később a selmezbányai bányászat újraindítása is. E bányákat már a XIX. század elején becsukásra ítélték, s csakis Svaiczter Gábor áldozatkész és hozzáértő munkájának köszönhetőek létüket.¹⁽⁷³⁾

Svaiczter Gábor, mint bányász drága- és féldrágaköveket is gyűjtött, mint azt utolsó egyenesági leszármazottja, Svaiczter Béla leveléből tudjuk.²⁽⁷⁴⁾ Szorosan kapcsolódik e gyűjteményeihez gemmagyűjteménye is – erről szintén az említett levélből tudunk – , mely már átvezet a régiségek világába.

Svaiczter Gábor kiemelkedő bányászati tevékenysége mellett ugyanis ismert régiséggyűjtőként is szerepelt. A nagybányai múzeumot 1904-ben alapították, s ugyanebben az évben kiadott első útmutatója³⁽⁷⁵⁾ több ide tartozó adatot árul el Svaiczter Gábor és a Svaiczter-család ezirányú érdeklődéséről és tevékenységéről. Kiderül belőle, hogy, mint a város, sőt bányaváros közelmúltjának híres személyisége, Svaiczter Gábor maga is érdekes volt a városi múzeum számára. A bányászati emlékek függelékéül kiállították „Svaiczter Gábor körmöcbányai főkamagróf” bányászati tárgyú dolgozatainak kéziratait, szabadkőműves jelvényeit stb. Ezek közt akad egy 1584-es évszámú díszes sárgaréz körző is, ami bizonyítja Svaiczter régiségek iránti ragaszkodását.⁴⁽⁷⁶⁾ Sőt a bronzkor 168leletei közt 21. sorszámmal szerepel egy „Bronz csákány, modern fanyélre alkalmazva”, mint néhai Svaiczter Gábor kamagróf gyűjteményének darabja.⁵⁽⁷⁷⁾ Ez úgy gondoljuk, a legszorosabb párhuzama lehet annak a Központi Bányászati Múzeum gyűjteményében található bányászfokosnak, melyről néhány éve egy kisebb közlemény is megjelent.⁶⁽⁷⁸⁾ A földből előkerült bronzcsákányt nem a bronzleletek jellegzetes zöld patinája fedi, tehát megtisztították és alkalmassá tették a használatra.

Svaicz Gábor fokosa

Vagyis koptatóval ellátott nyélre erősítették, aranygyűrűbe foglalt heliotróp féldrágakövel díszítették, s így a főkamagrófi hivatalhoz méltóvá tették. Persze a darab különlegességét a korabeli művelt társaságok szemében elsősorban annak bronzkori származása biztosította, hiszen a régészet ekkor már, illetve még, elsősorban a főúri passziók közt szerepelt. Ez utóbbi darab jól mutatja, hogy Svaicz Gábor mindennapi használati tárgyai között is szerette használni régiségeit. A sétabotként használt fokost nyilván gyakran vette kézbe, s – különösen élete utolsó, mozgásszervi betegségekkel küzdő évtizedében – mindennapos használati tárgyának tekinthetjük.

E két bronzkori tárgy létéből következtethetünk arra, hogy Svaicznek egész gyűjteménye volt régiségekből, nem csak egy-egy darabja. Nem egyedül Svaicz Gábor volt azonban érzékeny a régiségek iránt a családban. Úgy tűnik sikerült ezt a nemes szenvedélyt utódaiba is beoltania.⁷⁽⁷⁹⁾

¹⁶⁹Svaicz Béla említett levelében ajánlotta fel a Központi Bányászati Múzeum számára a tulajdonában levő reliquiákat. Ebben sajnos pénzgyűjteményről szó sincs, mégis több adat is amellel szól, hogy ilyen bizonyosan létezett. Svaicz Béla ugyanis később eladott egy 6 db-ból álló kis aranypénz-kollekciót is a Központi Bányászati Múzeumnak a főkamagróf egykori személyes tárgyai között.⁸⁽⁸⁰⁾

I. Mátyás aranyforint 1480. K–P

I. Lipót dukát 1689. N–B / P–O

A levél, melyben felajánlotta, nem maradt meg, de a vásárlás bizonylatai, s az érmeket tartalmazó zacskók Svaiczter Béla kezeírásával meghatározva, bizonyítják azok hovatarozását. Ezek mind régiebbek Svaiczter Gábor koránál. Következésképpen csakis régipénz-gyűjteményből származhatnak, amit a kamaragróf gyűjtött. Az összetétel nincs pontos sorozatban, de azért rendszer szerint gyűjtöttek tünik. A hatból két darab sérült, gyenge állapotú. Ezen ismérvek alapján feltételezhető, hogy egy sokkal teljesebb, jó gyűjtemény maradványaival, esetleg csak a belőle kiválogatás után megmaradt 170darabokkal van dolgunk. Az is igaz, hogy a múlt századi gyűjtemények esetében a pénzgyűjtemény annyira alapvető volt, hogy akinek valamilyen régiséggyűjteménye, vagy bármilyen értékesebb gyűjteménye volt, az bizonyosan pénzt is gyűjtött. A pénzgyűjtés szinte „kötelező”-nek számított. Ezenkívül a selmeci (alsó–magyarországi) főkamaragrófok, köztük természetesen Svaiczter Gábor is, a Bányászati és Erdészeti Akadémia igazgatója, a besztercebányai fémkohászat főnöke és a kőmőcbányai pénzverde igazgatója is volt!

II. Ferdinánd dukát 1632. K-B

I. Lipót 1/6 dukát 1690. N-B

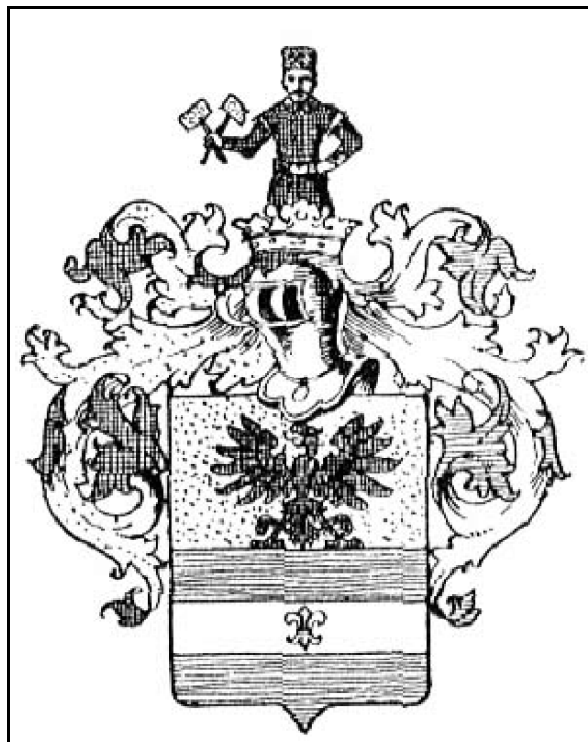
I. Ferenc 1/4 dukát 1762. N-B

Mint ilyen a lehető legkönnyebben juthatott régipézn gyűjteményhez, s ismerve gyűjtőszenvédélyét és műveltségét, bizonyosak lehetünk benne, hogy az esélyt, természetesen csak a becsület határain belül, ki is használta.

A 6 darabos kis kollekción nyilvánvalóan csak töredékét őrzik az egykori gyűjteménynek. Ennek oka lehet a több örökös közötti megosztás, de a történelem viharai is (Svaiczer Kassán született, Selmecbányán és

Nagybányán élt, dédunokája pedig Mátészalkán lakott) szolgáltathattak okot arra, hogy a kései utódok kezén egyre csak olvadjon a gyűjtemény anyaga.

Párhuzamként kezelhetjük a tényt, hogy Svaiczter Gábor gemmagyűjteménye is csak részben került Svaiczter Bélához. Említettük az előzőkben, hogy a régészet, illetve a pénz- és régiséggyűjtés a reformkorban elsősorban az arisztokráciához kapcsolódott. A Svaiczter-családot a genealógiai munkák Svájból származó régi német nemesi családnak szokták tartani, s ez bizonyára megegyezik a családi hagyománnyal. Svaiczter Gábor Miklós atyja, Svaiczter Henrik, Kassa polgármestere, bányapolgár és bányamérnök [171](#)volt.⁹⁽⁸¹⁾ Ez a rang már erős polgári hatásról tanúskodik, s nyilvánvalóan Svaiczter Gábor bányászati érdeklődésében is megnyilvánult. A magyar nemességet 1818-ban Svaiczter Gábor bányatanácsos, a későbbi főkamagróf kapta,¹⁰⁽⁸²⁾ s a címerkép egyértelműen mutatja a címerszerző sikeres és elkötelezett bányászati tevékenységét. Az „Aranyidkai” előnévhez 1898-ban jut a család,¹¹⁽⁸³⁾ s ez ugyancsak Svaiczter Gábor bányászati tevékenységéhez kapcsolható.

Svaiczter Gábor címere

A család tehát csak nemesi rangú, de Svaiczter Gábor főkamagrófságának idejében, annak hivatali rangjából adódóan, a főnemességhez közelített. Keresztapja Splény Gábor volt,¹²⁽⁸⁴⁾ a főrendi ház tagja. Persze gyűjtési szenvedélyét inkább tudományos műveltségéből és tanultságából eredeztethetjük, de befogadták őt a főúri körökben is. Gyűjtői szenvedélyéhez személyiségének még egy fontos összetevője kapcsolódik. [172](#)Splény Béla szerint „...mint *politikus aulicus (udvarhű) párti, de jó magyar érzelmű, ami azáltal is kifejezést nyert, hogy az ő ajánlatára a bécsi udvari kamara beleegyezett, hogy a selmeci bányászat hivatalos színei a magyar nemzeti színek legyenek, ami nevezetes ellentétet képezett a közvetlenül a budai magyar udvari kamara alá tartozó sóhivatalokkal, amelyek színe a fekete-sárga volt.*”¹³⁽⁸⁵⁾

Szerette magát díszmagyarban lefestetni, és nevét következetesen magyarosan Svaiczernek írta. Ezt a szokását még az udvari bányászati rendelkezésekben is tisztelték, s nevét latin betűkkel a fenti formában használták.¹⁴⁽⁸⁶⁾

Svaiczer Gábor tehát nemcsak bányamérnöknek és főkamagrófnak volt kiváló, hanem „jó magyar érzelmű” a régiségek iránti hajlandóságát tekintve a saját korában jelentős magyar pénz- és régiséggyűjtőként is tisztelhetjük.

A körmöci pénzverde igazgatójaként pedig a „hivatásos numizmatikusok” közé is számíthatjuk.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete

173 Sopron kulturális élete

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Bartha Dénes: Kitaibel Pál–Gombocz Endre–Kárpáti Zoltán állandó emlékkiállítás a Károly-kilátóban

Bartha Dénes: Kitaibel Pál–Gombocz Endre–Kárpáti Zoltán állandó emlékkiállítás a Károly-kilátóban

Az 1936-ban felépült Károly-kilátó avatásakor Heimler Károly, a Soproni Városszépítő Egyesület akkori elnöke beszédében már utalt arra, hogy a tervezés időszakában fölvetődött egy állandó kiállításnak a gondolata. Itt a környék erdeinek élővilágát, annak kutatóit, valamint az erdőgazdálkodást és a turisztaságot szerették volna bemutatni. Ez a terv azonban meghiúsult, a Károly-kilátó épülete a kilencvenes évekre elhanyagolttá vált, kifosztott szobái, éktelenkedő antennaerdeje taszítóan hatott az idelátogatókra. Fontos változást az 1994-es év hozott, amikor is a Városi Önkormányzat lett a kilátó tulajdonosa, majd 1996-ban a Közgyűlés visszaadta azt egykori, jogos tulajdonosának, a Soproni Városszépítő Egyesületnek.

Több mint fél évszázad után lehetőség nyílt az egykori terv megvalósítására. Példás összefogás eredményeképpen 1999. június 20-án megnyílt a Kitaibel Pál – Gombocz Endre – Kárpáti Zoltán állandó emlékkiállítás. Az elődök által szorgalmazott nemes elképzelést Andrassy Péter ny. gimnáziumi tanár, a Soproni Erdőkért Környezetkultúra Alapítvány kuratóriumának elnöke karolta fel, s ügybuzgóságának köszönhetően válhatott valósággá. A kezelői jogokkal felruházott Tanulmányi Erdőgazdaság Rt. az épület állagmegóvásában, a kiállítóterem létrehozásában jeleskedett a Nyugat–Magyarországi Egyetemmel együtt, míg a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára, a Kitaibel Pál nevet viselő oktatóközpont, a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium, a Kárpáti-család, valamint dr. Csapody István erdőmérnök-botanikus herbáriumi lapokkal, kéziratokkal, levelekkel, könyvekkel, cikkekkel, fényképekkel gazdagították a kiállítást.

Joggal merülhet föl a kérdés, hogy miért éppen e három botanikus kapott itt emlékhelyet, milyen szálak fűzték őket Sopronhoz. Valójában a tisztelet és az adósságtörlesztés mozgatta a kiállítás megalkotóit, s az az óhaj, hogy Sopron és szépítő egyesülete szeretné a ma embere – főleg az idelátogató fiatalok – figyelmét

föhlívni a csaknem ismeretlen elődök példás életére, munkásságára. A három botanikus élete, ténykedése több szállal kötődik Sopronhoz, illetve a megyéhez.

Kitaibel Pál (1757–1817) a sopron megyei Nagymartonban (ma Mattesburg) született, s középiskolai tanulmányait Sopronban, majd Győrben végezte. Orvosi diplomájának megszerzése után a pesti tudományegyetemen szolgált, s számos szakterületen jelentőset alkotott, így joggal lehet őt polihisztnak tekinteni. Ténykedését tömören sírfelirata tárja elénk: „Magyarország flórájának ritkaságait felkutatta, a hazai föld természetét ismertette, forrásvizeinek titkait felfedte. Nem kevésbé derekassága, szerénysége, 174erkölcsössége lelki díszévé váltak. Örülj Magyarország, aki ilyen fiat adtál a világnak.” Az európai elismertséget kivívott Kitaibel Pál nevét ma utca, emléktábla, asztaltársaság, oktatóközpont őrzi Sopronban, szellemi örökségének megismertetésében, emlékének megőrzésében Gombocz Endre és Kárpáti Zoltán is jelentős szerepet vállalt.

Gombocz Endre (1882–1945) – a sokak által ismert Gombocz Zoltán nyelvészprofesszor öccse – Sopronban született, s abban az Evangélikus Lyceumban érettségizett, ahol édesapja igazgató volt. Budapesten szerzett természetrajz-vegytan szakos tanári oklevelet, ahol rövid tanárkodás után muzeológusként, majd igazgatóként a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárában dolgozott.

Gazdag és sokágú tudományos munkásságának első alkotása a „Sopron vármegye növényföldrajza és flórája” című monográfia, amit még egyetemi hallgatóként írt. A legkiválóbbat mint tudománytörténész alkotta, többek között Kitaibel Pál útinaplóit is megjelentette. Tagja volt a Soproni Szemle szerkesztőbizottságának, e lap első évfolyamának második számában (1937) bevezetővel és jegyzetekkel ellátva közreadta Kitaibel Sopron megyei útjának német nyelvű naplófeljegyzéseit. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába választotta, de emlékével az utókor meglehetősen mostohán bánt. Sem Sopronban, sem a fővárosban nincs emléktáblája vagy szobra, nevét utca, intézmény nem őrzi. A botanikusokon kívül napjainkig kevesen tudtak róla.

Kárpáti Zoltán (1909–1972) szintén soproni születésű, gimnáziumi tanulmányait a Széchenyi István Gimnáziumban végezte, majd a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett természetrajz-vegytan szakos tanári oklevelet. Rövid kitérő után a Kertészeti Egyetem főiskolai elődjének Növénytan tanszékén dolgozott haláláig, melyet 18 éven át vezetett is. Sopronhoz és környékéhez élete végéig szoros kapcsolatok fűzték, botanikai kutatásai számos florisztikai adatot szolgáltatottak, alapvető növényföldrajzi kérdéseket tisztáztak. A Soproni Szemleben nyolc tanulmánya látott napvilágot, aktív tagja volt a helyi Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaságnak. Gomboczhoz hasonlóan ő is sokat tett Kitaibel emlékének megőrzéséért. Neki köszönhető, hogy a polihisztnak nevét utca viseli Sopronban, s volt iskolája falán, a Szent György utcában, emléktábla hirdeti dicsőségét. Kárpáti Zoltán földi maradványai a soproni evangélikus temetőben nyugszanak, emlékének megőrzésével – a mostani kiállításon túl is – még adós a város.

A három tudós munkássága mintegy fél évszázadot ölel át, s mindannyian mérőköveknek tekinthetők a magyarföldi botanikában. Elhivatottságuk, szakmaszeretetük, nemes tetteik, nem lanyguló soproni kötődésük példaként állítható minden erkölcsöt tisztelő ember elé. Bár az utókor mostohán bánt velük, a most megnyílt emlékkiállítás enyhít ezen a csorbán. Heimler Károly az 1936-os avatóbeszédében a következőképpen fogalmazott: „A toronynak az idegenforgalmi jelentőségén túl – amiben nem kételkedem – nagy etikai értéke is van, ennek érvényesítése tőlünk függ” Andrassy Péter és a Soproni Városszépítő Egyesület 63 évvel később érvényesítette azt, amit az elődök annak idején megálmodtak és célul tűztek ki. A kiállítás mottója a Kitaibel-féle sírfelirat utolsó mondatának módosított változata lehet: „Örülj Sopron,

hogy ilyen fiakat adott a világnak.”

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Egy kiállítás margójára: Schiller János emlékkiállítás

175 Egy kiállítás margójára: Schiller János emlékkiállítás

A Soproni Városszépítő Egyesület 1999. április 29-én nyitotta meg a Schiller János soproni építész életművét fényképeken és korabeli tervrajzokon bemutató kiállítását a Soproni Egyetem Erdészeti Múzeumában a Templom utcában. A megnyitóra az érdeklődők örvendetes módon igen nagy számban jelentek meg. Az egyesület elnöke, dr. Kubinszky Mihály a következő szavakkal nyitotta meg a kiállítást:

A Soproni Városszépítő Egyesület régóta nem rendezett kiállítást saját erejéből. (Idén pedig kettőt is.) Köszönet érte a rendezőnek, Grászli Bernadettnek, dr. Rácz Józsefnének, mint az Erdészeti Múzeum igazgatójának, és mint a SVSZE alelnökének, köszönet mindazoknak, akik anyaggal és eszközzel segítettek, élükön a Soproni Levéltár igazgatójával, dr. Turbuly Évával, továbbá a Schiller családnak, a Soproni Egyetem Építészeti Tanszékének és Józsa Bélának értékes anyagokért, a Vasipari és Villamosipari Szakközépiskolának a tárlókért, a Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézete hallgatóinak, mindenekelőtt Pósa Vikornak és Török Ádámnak a rendezésben és a meghívók készítésében való közreműködésért.

A 19. század legjelentősebb, a társadalom, a gazdaság, a technika egészét árfogó vívmánya az urbanizálódás volt. Sopron is ennek jegyében állt 1900 körül. Több jeles építész dolgozott akkor is, köztük a Hild-rokon Schármár János, és főként Schiller János. Csak a kor iránti meg nem értés okozhatta, hogy 100 év óta ezzel a jeles építésszel még senki sem foglalkozott, pedig a város mai arculatának alakításában ugyancsak fontos szerepe volt. Hiszen az Erzsébet utca jelentős része és megannyi – a tárlókban megjelenő

– másutt épült, városias, többszintes lakóház, továbbá a város ékességét képező alsólőveri perem-korona, az egykori Tompos-téglagyár felett mutatkozó Villa sor, mind az ő nevéhez fűződik. Schiller, a kiállítás tanúsítja, ügyes építész volt, de alkotásainak elismerésén túl a kiállításnak nem kisebb érdeme, hogy egy a város fejlődésében ugyancsak fontos kort, mintegy két évtizedet mutat be, s ezzel túlmutat 176 Schiller oeuvre-jén. Másutt Európában ekkor már a szecesszió volt divatban, közeledett ez annakidején már Sopron felé is. De Schiller ebbe a stílusba már nem nyúlhatott bele, a kegyetlen sors elragadta az élők sorából, mielőtt a nagy építészeti fordulatot magáévá tehetné volna. Ez nagy kár, noha életműve így maradt ránk stílustisztán.

A kiállításnak kötelessége, hogy azt a kort, melyet túl sokáig az eklektika pejoratív megjelölésével lekicsinyeltünk, végre a méltó helyére soroljuk, értékeit felismerjük, és ezzel az építészettörténet kontinuitását ott is felvázoljuk, ahol eddig szakadást véltünk. A kor, melyet a technika vívmányai miatt ismertünk el, mely az automobillal, a villamos áramszolgáltatás és a világítás elterjedésével, a gyorsvonatokkal, a telefonnal, a központi fűtéssel, a léghajóval és nemsokára a repülőgéppel is megajándékozott minket, ez a kor nem maradt tétlen az építészeti alkotások terén sem. Ha alkotásainak stílusa történeti reminiscenciákat újít fel, lássuk meg végre, hogy ezt nem ötletszegénységből, hanem sokkal inkább a múlt iránti tiszteletből tette. Hiszen a historizmus az első építészeti korszak, amely a történeti építészet egészét jól ismerte és átfogta. Ne vétkének tekintsük, ha alkalmazza is azt. Európai gondolkodásra vallott az a Párizsból kiinduló historizmus, mely hazánkban is az akkor modern városok arculatához a saját történetünk kelléktárából ruházkodott. Nem mulasztás volt ez, fogjuk fel végre érdemként. Szolgálja ez a méreteiben talán szerény kiállítás, ezzel a mély gondolattal, mely Schiller életművével a kiállítás minden tárlójából felénk világít, ezt az egész kor iránti elismerésünket. Hangsúlyozom, ez volt az a gondolat, amely a rendezőt és a Városszépítő Egyesületet egyaránt a kiállításhoz vezette. Nagyon remélem, hogy a látogatók a kiállítás megtekintése után jobban meg fogják érteni Schiller Jánost és korát, a Sopront is magával ragadó európai kvalitású historizmust.

A kiállítás május 16-án zárta kapuit. A vendégkönyv tanúsága szerint sokan látogatták és a legtöbben, akik megtekintették, tetszésüknek adtak kifejezést. Schiller János életművével a Soproni Szemle egyik következő száma kimerítően kíván foglalkozni.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból

Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból / A Soproni Múzeum kiállításai

A Soproni Múzeum kiállításai

Mende Gusztáv festőművész kiállítása, Lábasház, 1999. március 14-től április 5-ig
Rendezte: Nemes András

Megnyitotta: Sulyok Gabriella, grafikusművész

Myskovszky Viktor kiállítása, Lábasház, 1999. április 11-től május 17-ig

Rendezte az OMVH közreműködésével Nemes András;

Megnyitotta: Dr. Katarina Kosová és Dr. Fejérdy Tamás

177XII. Országos Érembiennálé, Lábasház, 1999. június 19-től szeptember 15-ig

Rendezte: Baranyai Judit művészettörténész

Megnyitotta: Wehner Tibor, az NKA művészeti fősztályvezetője

Évezredek a Borostyánkő út mentén – állandó kiállítás, Fabricius ház 1999. június 21.

Rendezte: Dr. Gömöri János és Dr. Jerem Erzsébet

Megnyitotta: Dr. Kovács Tibor régész, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója és Ivanics Ferenc,

Győr–Moson–Sopron megye közgyűlésének elnöke

Sedlmayer János Ybl-díjas építész: Műemlékek helyreállítása és elvi rekonstrukciója Lábasház, 1999. szeptember 22-től október 31-ig

Rendezte: Sedlmayer János

Megnyitotta: Dr. Kubinszky Mihály, egyetemi tanár

„Meglepetés olvasóink részére” nemzetközi művészkönyv kiállítás a Szent István király Múzeum gyűjteményéből, Lábasház, 1999. december 5-től december 31-ig

Rendezte: Kovalovszky Márta és Askercz Éva

Megnyitotta: Kovalovszky Márta, Széchenyi-díjas művészettörténész

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból / A Központi Bányászati Múzeum időszakai kiállításai

A Központi Bányászati Múzeum időszakai kiállításai

„A bányákban lakó démonokról”, 1999. június 12-től október 1-ig

Rendezte: Gyurkovics Gábor egy. hallgató

Megnyitotta: Székelyi József, színművész és Csikszentmihályi Péter, egy. tanár

„Békeidőben” – régi soproni fotográfiák, 1999. szeptember 18-tól december 31-ig

Megnyitotta: Askercz Éva, művészettörténész

„Világító ásványok”, 1999. október 1-től december 31-ig

Megnyitotta: Dr. Brezsánszky Károly, a Földtani Intézet főigazgatója

Rendezte: Dr. Kákay Szabó Orsolya, az intézet tudományos munkatársa

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból / Az Erdészeti Múzeum időszakai kiállításai

Az Erdészeti Múzeum időszakai kiállításai

Képes levelezőlapok a századforduló idejéből, 1998. december 16-tól 1999. január 15-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Mastalírné dr. Zádor Márta, könyvtári főigazgató

Erdészeti vonatkozású magyar bélyegek, érmek és plakettek, 1999. január 17 – február 14-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Dr. Király Pál, erdőmérnök

A kiállított érmek egy része a Sopronban működő Egyetemhez, mint készítettőhöz, illetve adományozóhoz kapcsolódott, más része soproni művészek – Renner Kálmán, Sz.Egyed Emma, Soltra Tamás – alkotásaiként kapcsolódtak városunkhoz.

178 Diák hagyományaink: Steingrube Nagyközség, 1999. február 19 – március 28-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Vigh Előd, IV. emh.

A Selmeceen alapított vidám diáktársaság a Sopronba való áttelepedés után 3 évvel itt folytatta működését az 1948-as betiltásáig. Az alapítástól kezdődően az újabb kori felélesztésének emlékeit is bemutatta a kiállítás.

Keszthelyi Jenő: Vadászportrék és életképek című faintarzia kiállítás, 1999. április 2 – 25-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Dr. Faragó Sándor, az Erdőmérnöki Kar dékánja

Az intarzia kiállítás egy részét ismert soproni professzorok portréi alkották.

Schiller János soproni építész munkássága, 1999. április 29 – május 16-ig

Rendezte: Grászli Bernadett

Megnyitotta: Dr. Kubinszky Mihály a VSZE elnöke

A jeles építész tervezői és kivitelezői munkásságát ismerhették meg a látogatók.

30 éves az önálló vadászati felsőoktatás Egyetemünkön, 1999. augusztus 26 – október 10-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Dr. Kőhalmy Tamás, intézeti igazgató

133 éves az Országos Erdészeti Egyesület, 1999. október 14 – november 7-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Káldy József, OEE elnök

A kiállítás kitért a Sopronra vonatkozó rendezvényekre, vándorgyűlésekre is.

Karácsonyi és újévi képes levelezőlapok, 1999. december 6 – január 23-ig

Rendezte: Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó, múzeumigazgató

Megnyitotta: Mastalírné dr. Zádor Márta, könyvtári főigazgató

A kiállításon több Sopront is ábrázoló alkalmi üdvözlőlap látható.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból / Kiállítások a soproni Festőteremben

Kiállítások a soproni Festőteremben

Akvarellek az ezredvégről. Tiszteletadás Soproni Horváth József emlékének

1998. december 19 – 1999. január 31.

Megnyitotta: Wehner Tibor, művészettörténész

179 Bernáth Aurél festőművész kiállítása, 1999. március 14 – április 11-ig

Megnyitotta: Dr. Király István Szabolcs, a Somogy megyei Múzeumok igazgatója
„Paletta”. Válogatás a T–ART Alapítvány kortárs festészeti gyűjteményéből
1999. április 25 – május 24-ig
Megnyitotta: Dr. Supka Magdolna, Széchenyi-díjas művészettörténész
Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézete végzős hallgatóinak diplomakiállítása, 1999. június 1 –
10-ig
Giczey János festőművész kiállítása, 1999. június 19 – július 20-ig
Megnyitotta: Dr. Supka Magdolna,
XV. Soproni Őszi Tárlat, 1999. október 10 – november 6-ig
Megnyitotta: Bircher Erzsébet, a Központi Bányászati Múzeum igazgatója
Új Tipográfia. Hatvan kortárs grafikusművész kiállítása, 1999. november 21 – december 12-ig
Megnyitotta: Nádai Ferenc, grafikusművész

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból / A Pannon Galéria kiállításai

A Pannon Galéria kiállításai

Zsedényi Lilla ikonfestő kiállítása, 1999. március 7-től április 8-ig
A kiállítást megnyitotta: Dr. Losonci Miklós, művészettörténész
Markovics Ágota festőművész kiállítása, 1999. május 9-től május 31-ig
A kiállítást megnyitotta: Greguss László
„A Magyar Szent Korona”. Fotó- és dokumentum kiállítás, 1999. augusztus 5-től 31-ig
A kiállítást megnyitotta: Rajnai Miklós a Csokonai Vitéz Mihály Községi Ház és Múzeum igazgatója
Kozma István festőművész kiállítása, 1999. szeptember 5-től szeptember 30-ig
A kiállítást megnyitotta: Pogány Gábor, művészettörténész
Orosz János festőművész kiállítása, 1999. október 3-tól október 31-ig
A kiállítást megnyitotta: Kuthy Örs, gyűjtő
Balogh István Péter festőművész kiállítása, 1999. november 7-től november 30-ig
A kiállítást megnyitotta: Zügn Tamás, evangélikus lelkész

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron kulturális élete / Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból / A Soproni Képzőművészeti Társaság kiállítása

A Soproni Képzőművészeti Társaság kiállítása

Gáspárdy Tibor, Kovács–Gombos Gábor, Sz. Nagy Sándor és Széll György közös kiállítása. (V.G.) 1999.
március 13 – március 26.
Megnyitotta: Martos Gábor, irodalomtörténész
180 Horváth Endre akt fotó kiállítása. (V.G.) 1999. április 18 – április 30.
Megnyitotta: Fejér Zoltán, SKT alelnöke

- Bambergi kiállítás (24 fő, 73 mű), 1999. április 20 – május 21.
Megnyitotta: dr Günther Denzler, polgármester
- Bécs – Döbling (5 fő, 5 műtárgy), 1999. május 06.
- Major Mária Magdolna és Áldozó László közös kiállítása (V.G.),
1999. május 22 – június 06.
Megnyitotta: Sz. Nagy Sándor, SKT elnöke
- Magyarné Derszib Eti kiállítása (V.G.) 1999. június 19 – július 02.
Megnyitotta: dr. Kubinszky Mihály, ny. egyetemi tanár
- Barokk tábor zárókiállítása (V.G.), 1999. július 17.
Megnyitotta: Fejér Zoltán, SKT alelnöke
- Plaza Galéria megnyitója – SKT tagjainak közös tárlata, 1999. október 11 – október 30.
Megnyitotta: Füzi Edit és Fejér Zoltán
- XV. Soproni Őszi Tárlat – Festőterem (19 fő), 1999. október 09 – november 06.
Megnyitotta: Bircher Erzsébet múzeumigazgató
- Triller–Wiegisser Éva „Impressziók” c. kiállítása (V.G.), 1999. október 10 – október 24.
Megnyitotta: Tengerdi Antal alpolgármester
- Bécsi kiállítás (Meiselmarktban – XV. ker.) – (23 fő, 59 mű), 1999. október 16 – október 30.
Megnyitotta: Rolf Huber, polgármester (XV.)
- Döblingi Képzőművészeti Kör tagjainak kiállítása (V.G.), (Paula Cydlik, Gabriela Pressl, Gertrude Stix, Brigitte Madener), 1999. október 13 – november 26.
Megnyitotta: Sz. Nagy Sándor, SKT elnöke
- Aventi Tárlat (33 fő, 35 kép) (V.G.) 1999. december 05 – december 17.
Megnyitotta: Sarkady Sándor költő

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok

181 Soproni arcok

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Askercz Éva: Id. Storno Ferenc életrajzi feljegyzése 1868-ból

Askercz Éva: Id. Storno Ferenc életrajzi feljegyzése 1868-ból

Id. Storno Ferenc (1821-1907) 47 éves korában írta a közreadott rövid, német nyelvű életrajzot.¹⁽⁸⁷⁾ Valószínűleg akkor gondolta végig életét és tevékenységét, amikor értesült arról, hogy megbízzák Pannonhalma bencés templomának restaurálásával. Ahogy írja: „kilátásom van egy óriási munkára is, amely minden bizonnyal eddigi tevékenységem csúcspontja lesz” – bár nem nevezi meg a munkát. Feltételezhetjük, hogy a ráváró feladat nagyságrendje készítette arra, hogy számot vessen eddigi életével és

tevékenységével. Ez érthető is, ha meggondoljuk, hogy valóban milyen óriási utat tett meg a kenyerét nehéz munkával kereső kéményseprő eddig a megbízatásig. Életútját – ősei, szülei életét felvillantva – egészen a Sopronba érkezéséig írja le. Ekkor megszakad az életút ismertetése, pedig a megírás pillanatáig 20 év telt el, de ettől kezdve már nem az életrajz eseményei lesznek fontosak számára, hanem annak számbavétele, hogyan, kiknek a segítségével jutott el arra a pontra, hogy fontos restaurátor munkával bízzák meg. Megnevez minden olyan embert, aki bízott benne, aki bízta és valamiképpen tanította megrendelése és megbízásai útján. Felsorolja legfontosabb bécsi megbízóit, s számba veszi mindazokat a fontos intézményeket, amelyek tagjukká választották. Istenfélő, tehetségét szorgalommal és kitartással párosító ember képe bontakozik ki előttünk. Moralizáló hangja a megtett út nehézségeivel a társadalmi és szakmai felemelkedés útjának elhallgatott keserveivel magyarázható. Nagy szüksége lehetett erre az összegzésre, hiszen az előtte álló feladat valóban óriási volt, és ma már tudjuk, életében és tevékenységében is fontos fordulóponttá vált.

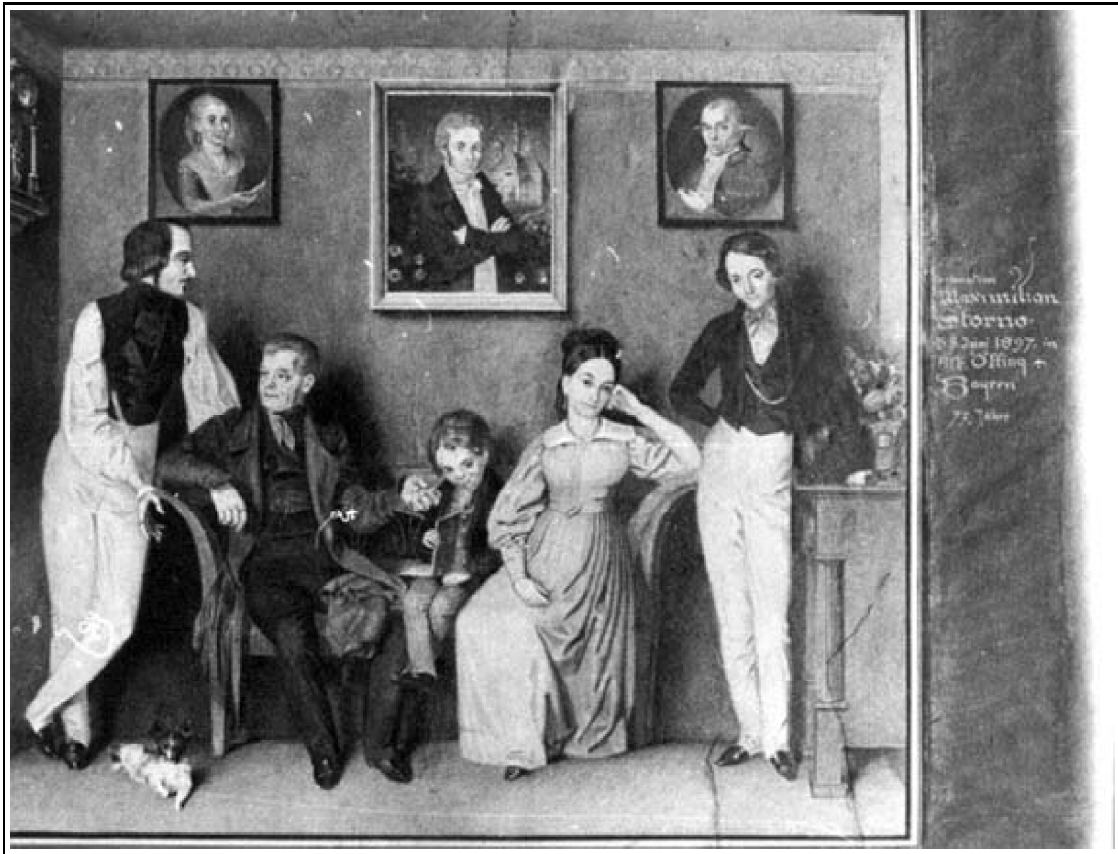
2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Askercz Éva: Id. Storno Ferenc életrajzi feljegyzése 1868-ból / Néhány feljegyzés életemről, családomról (Franz Storno, 15./4 1868)

Néhány feljegyzés életemről, családomról (Franz Storno, 15./4 1868)

A Storno család az olasz-svájci Tessin tartomány Locarno közelében fekvő Solduno helyiségéből származik. Dédapám onnan ment az előző század elején Bécsbe, majd a bajorországi Landshutba, ahol megtelepedett és városi kéményseprő mester lett. Ott házasodott meg, nőül vette Hagen könyvnyomtató lányát. Házassága balszerencsésen kezdődött, mert az esküvői vacsorán apósa hirtelen halállal meghalt.

Dédapám nemzett 24 fiút és egy lányt, akik közül csupán 7 fiú és egy lány maradt életben. A fiak közül a legidősebb volt az én nagyapám, aki végül is Bécsben házasodott össze egy jómódú pék leányával, akivel aztán később visszatért Landshutba és ott élte életét apja örökségébe lépve.

182 Nagyapám három fiút és két leánygyermeket nemzett. Apám, aki 1784-ben legidősebb fiúként született, bár tanulni szeretett volna, ezt mégsem tehette meg, kénytelen volt kéményseprővé lenni. Később mint katona, majd mint civil ember sokat vándorolt Itáliában, Svájcban, Franciaországban. Ezenközben jól megtanult olaszul, franciául és még latinul is. Igen sok ismeretre tett tehát szert, jól rajzolt, festett is szívesen és megtanult metszeni is. Öröm is egy-két alkotását.

Id. Storno Ferenc családja, festette 1840-ben (akvarell, 54x49 cm, ltsz.: S. 84. 72. 1)

Az ábrázolt személyek balról: Storno Ferenc, Johann Pflug (mostohaapja), mellette annak fia, Karl Pflug, Mária Magdaléna Pflug (Storno édesanyja) és Max Sebastian Storno (Storno öccse). A háttérben a falon Storno nagyszülei: Katharina és Péter Storno, középen édesapja Maximilian Storno.

Apám feleséget úgy talált magának, hogy bátyjához utazván Mitrovitzba,²⁽⁸⁸⁾ eljutott Kismartonba, ahol is megismerkedett anyámmal, akivel össze is házasodtak az 1819-ik évben. Így jöttem én Kismartonban a világra, bár mégsem itt nőttem fel, mert szüleim abban az esztendőben, amikor három éves lettem, elhatározták, hogy visszaköltöznek Bajorországba, hazai földre. Ott azonban kevés rokont talált apám, mivel az édesanyja és testvérei meghaltak. Egyik testvére csatában esett el, másik Oroszországban fagyott ¹⁸³meg. Édesanyám, akivel apám Kismartonban ismerkedett meg, voltaképpen bécsi születésű Regenauer lány volt, akinek családjáról keveset tudok, de annyit igen, hogy egyik nagyapja prágai kőfaragó mester volt, de hogy anyai, vagy apai ágon-e, azt már nem tudom. Én tehát a harmadik életévemben, 1823-ban már Bajorországban voltam. Apámat – aki 1830. május 13-án hunyt el –, sajnos igen korán veszítettem el s maradtam árván 5 éves öcsémmel, Sebastiannal együtt.

Maria Magdaléna Storno (született Regenauer) 1796–1843, id. Storno Ferenc édesanyja.
(Festette id. Storno Ferenc, papír, olaj, 23,5x18 cm, ltsz.: S. 84. 826. 1)

Szegény, szegény anyám mi mást tehetett, mint hogy hozzáment segédjéhez, bizonyos Johann Pflughoz. Én az alapiskoláimat és az ipari iskolát Landshutban jártam ki, az utóbbiban különös öröömre szolgált, hogy festeni, rajzolni és modellálni tanulhattam, rajzaimmal pedig díjat is nyertem.

Éppen rajzaim miatt leltem jó pártfogóra Zebel tanárnál, akinek igen sokat köszönhetek egyébként is, azért, hogy egy fiatal lelket szépre és jóra nevelt, és jó irányokba igazított. Ő szeretett volna engem a müncheni Lajos király³⁽⁸⁹⁾ udvarában működő litográfiai intézetbe juttatni, ahonnan talán módom lehetett volna a művészeti akadémiára bejutni. De sajnos, hogy mostohaapám semmi megértéssel nem volt e tervek iránt, így aztán nem maradt más számomra, kényesprést kellett tanulnom. Ó, hányszor gondoltam, élne csak apám! – akkor egész életem másképp alakulna. De végül is belenyugodtam Isten akaratába.

Id. Storno Ferenc családja (akvarell vázlat, 1852. 65,5x44,5 cm) A képen látható személyek: Max Sebastian Storno (Storno öccse) önarckép (id. S. F.), az ő felesége Suzanna Storno, mellette ül Nina Hartner, másik oldalán áll Muki Hartner előző házasságából született gyermekei, mellettük áll Luise Storno, hátul Anna nevű dada kezében Storno Ferenc (közös gyermekeik). A háttérben a Rozália kápolna.

185 Mi mást tehettem, hiszen nemsokára, 1843. november 23-án elveszítettem drága jó anyámat is. A mostohaapám pedig, ahelyett hogy átadta volna nekünk a családi üzletünket – amelyért én is oly sokat áldoztam -, úgy határozott, hogy újranősül, és mi maradhatott más számomra, mint nehéz szívvel vándorbotot fogni. Az otthon töltött időkre mindezek ellenére mégis úgy gondolok, mint számomra fontosakra.

Johann Nepomuk (Muki) Hartner , Storno mostohafia, ceruzarajz (Storno vázlatkönyvek: S. 84. 99. 1 Nr. 16, 34. oldal 1850/51.)

Anna (Nina) Hartner, Storno mostohalánya, akvarell (Storno vázlatkönyvek: S. 84. 95. 1 Nr. 12, 29. oldal 1848/49.)

Eszembe jutnak „mestereim”, az ügyes ácsmester Herr Neff, aki rajzórákat adott, tőle építészetet és némi tervezést tanultam, vagy a festő Bergmann, aki még a régi jó iskolák mesterei közé tartozott és festeni tanítgatott, avagy rajztanárom Pollnek, aki szintén igen jól értette mesterségét, s aki az ornamentikában való jártasságomat fejlesztette. És nem utolsó sorban városom, Landshut, amelynek számos műemléke segített hozzá, hogy a régi korok művészetében eligazodjam. Ebben az időben sokat olvastam, néhanapján egészen virradatig, de még ennél is sokkal jobban szerettem rajzolni.

Lerajzoltam jószerint mindent, ami kezem ügyébe került, a rajzolás tárgyaiban igazán nem voltam válogatós. Ezért aztán meglehetősen sokoldalúságra tettem szert, amire később igen nagy szükségem is lett.

Hát így történt, hogy ugyan összetört szívvel, de némi készségekkel és jártasságokkal felfegyverkezve

indultam el az utamon.

Az első úticél München volt. Régebben, úgy 10-12 éves koromban többször kísértem anyámat ebbe a városba, így voltak róla benyomásaim, de mi volt az a mostanihoz [186](#)képest! A 23 éves fiatalember számára, aki voltam, olyan óriási és meghatározó jellegűek voltak a város emlékei, pezsgő művészeti élete, hogy elhatároztam, én is művész leszek! De hogyan? Hiszen a legjobb lehetőséget erre már elszalasztottam. A járható útnak az tűnt, ha magam gyűjtök pénzt tanulmányaimra. Több mint két éven át erőt adott ez a gondolat bajorországi hányódásaimban, amikor keresztül-kasul utaztam a vidéket, hol kéményseprőként, hol festőként dolgozva.

Igaz, ezen idő alatt sok barátot szereztem, akik segítettek pályám alakulását, s rávettek arra, hogy szorgalmasan tanuljak és rajzoljak. Most is úgy tűnik nekem, amit akkor gondoltam, ma is igaz, hogy a kéményseprés olyan mesterség, amely sokkal több lehetőséget ad a tanulásra, ismeretszerzésre, mint más mesterségek. Így nézve a dolgot tudom, valóban sokat tanultam ekkor, szert tettem jó adag emberismeretre, kitartásra. Ez nagyon fontos és végül is sokkal több annál, amit egy jobb sorsú fiatalúr bármikor megtanulhat. Végül nem tudtam nem engedni annak a belső kényszernek, hogy felkeressem és megismerjem szülőföldemet, s az elhatározást tett követte, 1845 őszén nekivágtam Nibelung utamnak, és épp szüret idején értem Bécsbe. Egy ideig itt tartózkodtam, arcképek és kis akvarell rajzok festésével, eladásával kerestem némi pénzt, aztán elindultam. Nekivágtam, hogy Pottendorfon, Fraknón és a Rozália-hegységen át – azon az úton, amelyről szüleim annyit meséltek – Kismartonba érkezzem. Itt voltam végre! De sehol a világon eddig nem éreztem magam olyan egyedül és idegenül, mint itt! Senki hozzátartozóm, senki ismerősöm, mert aki volt, vagy lehetett volna, az mind elköltözött vagy meghalt. Így hát egynapi tartózkodás után szomorúan elhagytam ezt a számomra bús, de mégis oly drága várost. Úgy határoztam, hogy Pozsonyot át Pestre, majd vissza Bécsbe és Bajorországba utazom. De másként kellett történnie. Egy horvát nő, akitől a Pozsony felé vivő utat tudakoltam, nem azt mutatta meg, és így Pozsony helyett Sopronba vezetett utam, hogy azután végképp itt is maradjak.

Itt bemutattak Ocskay bárónénak, majd e nemes hölgy által megismerkedhettem Rohonczy úrral, aki viszont Széchenyi Lajos gróffal ismertetett meg, akinek szintén nagyon tetszettek rajzaim, olyannyira, hogy megmutatta azokat Sophie főhercegnőnek, aki Bécsbe akart engem telepíteni. Időközben azonban kitört a márciusi forradalom 1848-ban. Egy fél év múlva összeházasodtam ma is élő feleségemmel, aki az előző házasságából egy fiút és egy leányt hozott magával.[4\(90\)](#) Még házasságom előtt megismerkedtem a francia származású dragonos főhadnaggyal, Eduardo de Linage-zsal.[5\(91\)](#) A nemes és műértő férfi sok komoly ismeretséget szerzett nekem, amelyekre óriási szükségem volt akkoriban. Általa ismerkedtem meg Steinlein grófnéval és Auersperg hercegnéval, és készítettem nekik rajzokat, mert e dámáknak igen tetszettek a vázlatkönyveimben látottak. De ami a legfontosabb, Amerling festőművészhez is ő vezetett be.[6\(92\)](#) E nemes, aranyszívű művésznek nemcsak későbbi kapcsolataimat köszönhetem – [187](#)de ami ennél is fontosabb és becsesebb számomra –, megbízásai által jó adag elismerésre és önbizalomra is szert tettem. Ő volt az, aki Braunner[7\(93\)](#) gróffal, e kiváló műbaráttal is megismertetett, s akinek később sok megrendelésemet köszönhettem. Amerling révén kerültem kapcsolatba Leopold Ernst[8\(94\)](#) főépítésszel, az építész Van der Nüll-lel,[9\(95\)](#) a festő professzor Rahllal,[10\(96\)](#) akik mind támogattak engem és megbízatásokkal láttak el. Általuk és megrendeléseik által egyre ismertebb lettem Bécsben és a K.K. Centralkommission zur Auffindung und Erhaltung der Baudenkmale is korrespondentjévé választott.[11\(97\)](#) Megrendeléseim, terveim, rajzaim száma hirtelen úgy megnövekedett, hogy 1858-ban szükségét láttam Bécsbe áttelepedni, hogy felkéréseimnek minél jobban eleget tehessek. Még ebben az évben történt, hogy a Niederösterreichische Gewerbe Verein (Iparművészeti Társulat) kiadott egy lapot, Gewerbe Kunstblatt

címmel, amelyben felkértek, hogy működjem közre.¹²⁽⁹⁸⁾ Így az első évfolyamok számára számos műlapot terveztem kitartó szorgalommal, amely nemcsak jó hírnevet, de szép summa pénzt is hozott számomra. A szintén kiváló műértő és műbarát David Hollenbach¹³⁽⁹⁹⁾ udvari bronzöntővel is szorosabb kapcsolatba kerültem, megrendeléseik közül legjobban az asztaldísznek örültem, amely Lipót főherceg számára készült, s amelyet én tervezhettem.¹⁴⁽¹⁰⁰⁾ E munkának, amelyhez Hollenbach által jutottam, igen nagy örömmel tettem eleget, és mindenki meglepedésére kiöntötték még abban az évben. Így maradtam Bécsben 1859 tavaszáig, és maradtam volna valószínűleg tovább is, ha mostohafiam, ki a kéményseprő üzletet vezette, meg nem betegszik és meg nem hal. Nem maradt tehát számomra más, mint hazatérni és átvenni az üzlet vezetését. De nem mondtam le művészi munkáimról. Még mindig küldtem terveket Bécsbe és elkészítettem a már korábban felmért Szent Mihály templom restaurálási terveit is,¹⁵⁽¹⁰¹⁾ egyelőre csak a magam örömeire. E terv kivitele nem sok lehetőséggel bíztatott. Néhányan ugyanis a tiszteletreméltó konvent tagok közül egy bécsi dekorációs festővel akarták megoldani a templom helyreállítását, aki például aranyozni akarta az oda nem illő barokk oltárokat. Szerencsére a plébános, Franz Salesius Rach¹⁶⁽¹⁰²⁾, felismerte az én terveim jelentőségét és elfogadásra ajánlotta azokat. Sajnos az említett urak ellenezték ezt, olyannyira, hogy a dolog abba is maradt. Szerencsésebb volt a második nekifutás, amit a városplébános 1862-ben indított, mert ekkor már elfogadták terveimet és azok ¹⁸⁸kivitelezésével is engem bíztak meg. Óriási örömmel fogadtam ezt a feladatot, hiszen annyi éve foglalkoztam már a magam örömeire ezzel a munkával egyéb megrendeléseim mellett. Ekkoriban dolgoztam a győri püspöknek, aki a jelenlegi prímás,¹⁷⁽¹⁰³⁾ Pejacsevich grófnak,¹⁸⁽¹⁰⁴⁾ valamint a Magyar Tudományos Akadémiának¹⁹⁽¹⁰⁵⁾ is – és még számos egyénnek. Tettem időközben néhány utazást, voltam Szlavóniában, Németországban,²⁰⁽¹⁰⁶⁾ és még arra is volt időm, hogy Kisfaludy Csobáncz című költeményét²¹⁽¹⁰⁷⁾ 7 illusztrációval kiadjam. A bécsi Iparművészeti Múzeum megnyitásakor Rainer főherceg, az intézmény fővédnöke a múzeum összekötő levelező tagjává nevezett ki.²²⁽¹⁰⁸⁾

Tervezek oltárokat, többek között Zalka püspök úr²³⁽¹⁰⁹⁾ megbízásából a Szent Mihály templom számára, de kilátásom van egy óriási munkára is, amely minden bizonnyal eddigi tevékenységem csúcspontja lesz.²⁴⁽¹¹⁰⁾ Így állok most, talán utam végéhez közel, öntudatosan, de nem ellustulva, hanem derekasan dolgozva – és bár lehet, hogy szorgalmam nem övezi olyan dics és fényesség mint mások fáradozásait –, mégis bizakodom. A kevesebb elismerést és fényt életem nehéz körülményeivel magyarázom, megpróbáltatásaimat, melyek ezeket az éveket gondokkal, fáradtsággal tetézték, sorsom fordulásaival magyarázom. Talán akad néhány akadémikus művész, aki ferde pillantást vet a magamfajta „öszönös” művészre, ezen nem csüggedek, mert vigaszt jelent számomra ugyanakkor, hogy fontos társaságok választottak tagjukká, s hogy vannak olyan professzorok, akik a társadalom élvonalába tartoznak, és mégis megbecsülik, elismerik munkámat. Ettől lehet, hogy helyemben mások körzött, ecsetet eldobva elhagyták volna már a pályát, de én nem tettem ezt. Nyugodt lelkiismerettel mondhatom, magam alakítom az értékeimet, amelyekre figyelek. Csak segítene engem Istenem, aki már oly sokszor megsegített, sok imádságom meghallgatta és vágyam teljesítette, – csak abban segítene, hogy fiaimat az emberiség hasznára és a maguk boldogulására felnevelhessem. Ehhez adj erőt Istenem. Amen.

(Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta, fordította Askercz Éva)

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből

189 Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti

jegyzeteiből

Apám azon szerencsések közé tartozott, akinek gyakorlati tevékenysége építészként és elméleti munkássága helytörténészként összefonódott, kiegészítve egy másikat. Szeretett városa házait mentette, közben kutatta építéstörténetüket, megemlékezett az eltűnt műemlékekről és harcolt a megmaradottak védelmében. A Magyarországon még ma is oly kevésbé ismert polgári heraldika kutatásában valóban egyedülálló és úttörő munkát végzett – nemzetközi elismertsége nem maradt el. A Nemzetközi Heraldikai Akadémia 1981-ben Arvid Berghman díját neki ítélte oda. Visszaemlékezéseiben főképpen a rokonságról, esküvőkről, családi tragédiákról és a gyerekszáj szellemes mondásairól olvashatunk. Eközben azonban előtűnnek a régi utcanevek, az egy-egy időszakra jellemző katonanóták, egykori tanárok és osztálytársak nevei. E jegyzetek egy része naplószerű, többsége azonban visszaemlékezés. Itt, a kronológiai sorrendet követendő egy-egy hosszú bejegyzést emiatt több részre bontottam, bekezdésekre szabdaltam, s a jobb áttekinthetőség kedvéért az egyes témáknak alcímet adtam. Néhány nevet talán rosszul olvastam, egyet szándékosan kihagytam, de a szöveget betűhíven írom, többször nem a ma elfogadott helyesírás szabályai szerint.

Azokat a történéseket vettem számba és adom közre, melyek Sopron város polgárai életét meghatározták, megváltoztatták és talán e néhány sor a helytörténészek számára új adatokkal is szolgál.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből / Emlékképek az első világháború idejéről

Emlékképek az első világháború idejéről

E jegyzetek nem képeznek pontos időrendi élettörténetet, csupán az esetleg később megírandó családtörténetem részére jegyzem fel azokat a dolgokat, melyeket ott esetleg használhatok.

Születni a Frankenburg u. 21. (akkor még Árokszer úti) házunk I. emeletén születtem, 1907. III. 2-án. Az óra és perc be van jegyezve a családi Bibliánkba (Ernő Dezső Gyula szül. Sopron 1907. márcz. 2 án reggel 3 óra 8 perc). Második lakásunk a Kossuth u. 30. sz. házunk földszintjén volt. Innen legrégebbi emlékem az, hogy a Neuhoftban (Erzsébet kert) sétáltunk a Zügn gyerekekkel és a Dauer (Daner?) kertész előtti kanyarban hallottuk a hírt, hogy a trónörökösöt megölték. Akkor persze még nem is tudtuk sem mi gyerekek, sem a felnőttek, hogy ez mit jelent, de a nagy izgalom belevészte emlékezetembe ezt a jelenetet.

A következő emlékeim szintén a háborúval függnek össze. Szép nyárvégi napon kint álltunk az előkertben és sárga virágokat dobálunk az állomásra, bevagonírozásra vonuló katonáknak. Lüttich elesett, este nagy fáklyásmenet – tumultus. A Lackner Kristóf u. és Ógabona tér sarkáról nézem. Az első sebesültszállító vonat beérkezik, akkor is nagy volt még a lelkesedés, elegáns hölgyek jelentkeznek ápolónőnek. Kezd divatbajönni a másik háborús ének:

190 *Ellőtték a jobb karomat
Folyik piros vérem...*

Első külföldi utam is ugyanabban az időben lehetett, Bécsújhelyre mentünk és megnéztük Zrínyi Péter és Frangepán síremlékét a templomban. Jellemző az erős 48-as nevelésre, melyben részesültem, hogy Ausztriába érve csodálkozva kiáltottam fel: – Te Apu, hisz ezek nem is fekete-sárgák! Otthon ugyanis mindig azt hallottam, hogy az osztrákok „fekete-sárgák”.

A nagy világháborúból másra nem is emlékszem, minthogy disznót öltünk és hogy az Apu kétszer hazajött szabadságra...Apu második szabadságakor a háború már a végefelé közeledett. Lent jártunk a Wehofernél a Szénatéren és ott huzatta:

*Őszi rózsák nyiladoztak mikor arra jártam
Virágos kis ablakidon be-bekandikáltam
Nem járok én arra régen, mert megöl a bánat
Rabja lettem egy kislánynak
S katonája a császárnak*

1918 karácsonyára futott be az első levél az Aputól, Alessandriából irt, hosszú várakozás után ebből tudtuk meg hogy él és hadifogságban van. ... A következő ősszel jött haza a hadifogságból, – sajnos betegen.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből / A soproni cserkészéletről

A soproni cserkészéletről

1920 elején megalakult Sopronban a bencés gimnázium cserkészcsapata és én részben saját kalandos vágyamtól hajtvva, részben barátaim ösztönzésére sietve beléptem és nagy örömmel vettem részt a huszárlaktanya nyitott lovardájában megtartott rendgyakorlatokon, majd az okkai és hidegségi kirándulásokon. Rajtam kívül még Klein Sanyi és Kövesi Pali is beléptek a gimnázium cserkészcsapatába (később a Szent Asztrik nevet kapta), de ők már csak igen rövid ideig voltak bent, mert időközben a valóban is megalakult a cserkészcsapat Dr. Winkler Elemér vezetésével. Az új csapat neve Sas lett, és én mindjárt a Kócsag őrs vezetőjévé léptem elő. Nagy lelkesedéssel vettem magam rá a cserkészstudományokra és szívvel-lélekkel cserkész lettem. A reáliskolai csapat avatását Eszterházán a kastély parkjában tartottuk meg, azon a kis Bernadette hercegnő is részt vett. Első nagyobb kirándulásunk a Lajta hegységbe vezetett, megnéztük a szárazvámi krétagyárat, majd Szarvköre mentünk, ott nagy gulyásfőzés után egy szénapajtában aludtunk. Másnap pedig bementünk Kismartonba, megtekintettük a kastélyt és a Wolf-féle múzeumot.

A rákövetkező nyáron mozgótáborbanvettem részt. A táborozáson Gruber tornatanár és Lux tanár is részt vett a parancsnokon kívül, ott volt még a felsős cserkészcsapat is – akiket mi lenéztünk, mert a cserkészcsomókat stb. sokkal jobban tudtuk mint ők. A táborozásnál az elszállásolást szellemesen oldották meg, egy harmadosztályú vagonban utaztunk végig. A kocsit egész otthonosan berendezték egy veszprémi fateleptől kölcsönkapott deszkákkal. Útirányunk: Sopron, Győr, a Cuha völgye a cseszneki várrommal, Veszprém – itt megnéztük a Gizella kápolnát, a székesegyházat – Alsóörs, [191](#)Aszófő, Révfülöp, Badacsony voltak utunk további állomásai. Aszófőről természetesen bementünk Balatonfüredre és megnéztük a tihanyi apátságot is. Nagyon meghatott az altemplom hangulata és benne az az egyszerű sírkő, mely II. Endre királyunk sírját jelöli.

A következő évben a Csobánc oldalában lévő kútnál ütöttük fel sátrunkat. Ekkor már egy valódi, harminczemélyes sátorral rendelkezünk és külön egy kis kétlappossal, az lett a parancsnoké. A táborozás utolsó pár napját Tapolcán töltöttük, ahol a szombathelyi gimnázium csapata nyerte el a gárdacsapat címet, nagyrészt egy Angliát járt segédtsírtjük ügyessége révén, aki sok sportszámot megnyert. A gárdacsapat

cserkészkalapjának karimáját egyik oldalán felhajtva viselte.

A táborozásból hazafelé jövet már rossz hírek terjedtek el közöttünk Sopron város elcsatolásáról.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből / Az ágfalvi csaták és a soproni népszavazás

Az ágfalvi csaták és a soproni népszavazás

Augusztus 28-án az „A” zóna átadásának napján tetőpontra hágott az izgalom. Ágfalvánál a főiskolások megütköztek az osztrák csendőrökkel és az egyik magyar fiú hősi halált halt, az ágfalvi templom közelében (...). Az egyetlen vigasztaló momentum az egészben az volt, hogy Ostenburg (Moravek Gyula) őrnagy a II. sz. csendőrtartalék századával Kismarton felől jövet bevonult a városba és kijelentette, hogy nem hajlandó a várost kiüríteni. A város lakossága óriási lelkesedéssel állott mellé, és a csapat létszáma százakkal nőtt, a főiskolásokból például egész tisztiszázadokat állítottak fel (Ranzenberger vezetésével). Mi fiatalabbak kerékpáros küldöncnek jelentkeztünk és így igyekeztünk a komolyabb szolgálatra felszabadítani a csendőrlegénységet – no meg a várost és környékét is jobban ismertük, tehát alkalmasabbak is voltunk erre. A magam részéről megint a bencés gimnázium cserkészeivel mentem együtt, a reál csapata kivonta magát ebből a munkából – sőt maga a parancsnok volt, aki az iskolában tiltott politikai tevékenység miatt feljelentett. Dr. Lauringer Ernő igazgató behivatott magához és közölte, bármennyire sajnálja is, ha mégegyszer elmegyek Ostenburgékhoz, kénytelen lesz az iskolából kicsapatni. Természetesen még aznap jelentettem az esetet a parancsnokságon. A segédtsízt mit mondott a reáliskola igazgatójának sosem tudtam meg, de többet nem bántottak katonai szolgálatom miatt.

Év végén pedig, a záróünnepélyen az igazgató úr büszkén mondta beszédében: – A mi cserkészeink is ott voltak és kivették részüket a Sopronért folyó küzdelemből.

A szolgálat különben könnyű és általában veszélytelen volt. Csak egy ízben fogtak el közülünk két fiút (megyesi Schwartz Lászlót és Koszov Imrét) az osztrákok. Akkor éppen nekem kellett volna mennem, de a biciklim rossz volt és más ugrott be helyettem. Bajuk nem történt, mert az entente misszió – mely a maga alakulatának tekintette a csendőrséget – kiszabadította őket.

Egy délután azt a parancsot kaptam, hogy jelentsem meg a szolgálatvezető altisztnek: – Holnap reggel 3 órakor riadó! Másnap aztán óriási volt az izgalom, erős lövöldözés hallatszott, hozták a halottakat – három magyart és egy osztrákot – és a sebesülteket, megindult a mieink támadása, ez volt az un. második ágfalvi csata. Harmadnap azt olvashattuk az újságban: éjjel 2 órakor jelentették a csendőrörsök, hogy Ágfalva [192](#) felől erős tüzelés hallatszott, Ostenburg erre riadót fúvatott és rendcsinálás végett bevonult Ágfalvára.

Hát ez igaz is volt, csak az tűnt fel nekem – gyerekként is –, honnan tudhatták már két nappal előbb, hogy Ágfalva felől erős lövöldözést fognak hallani, hiszen a riadót elrendelő parancsot magam vittem szert. 7-én délután. Az elfogott felkelőket bekísérték a 48-as laktanya udvarára és Ostenburg ott a külföldi missziók jelenlétében nagy beszédet intézett hozzájuk arról, hogy a magyar kormány aláírta a békeszerződést, tehát minden magyar embernek kötelessége azt betartani, stb.. Beszédét azzal zárta: – Vigyétek őket a fogdába! Azt persze az entente misszió már nem látta, hogy a fogdaépület túlsó oldalán lévő kiskapunál egy asztal állt megrakva puskával, lőszerrel, kézigránáttal, a nagy dérrrel-durral fogdába küldött felkelők ott „új anyag” felvételezése után újból szabadlábba helyezve rögtön a Dudlesz irányába az „A” zónába mentek. Újabb harcokra azonban nem került sor, az osztrákok kiürítették egész burgenlandot és az „ezeréves

határnál” állottak.

Erre az időre esett IV. Károly király visszajövele. A zászlóaljából első magyar testőrvezető zászlóalj, Ostenburgból pedig ezredes lett. Az egész puccskíséret azonban néhány nap múlva már meg is bukott. Akkori impresszióim szerint agyonimádkozták. A sok tábornok, fogadás, stb. helyett egy gyors lerohanással esetleg eljutottak volna Pestig – vagy amit akkoriban rebesgettek – a Fertő nyugati oldalán Pozsony ellen vonulhattak volna.

Ebből az időből megmaradt az Ostenburg jelvényem (igazolványát 1925-ben Pesten a pénztárcámmal együtt ellopták.) A Magyar Nemzeti Múzeumnak és a Soproni Múzeumnak is adtam két-két datat, tisztit és legénységét egyaránt.

A felkelést követő népszavazásnál már a reál cserkészei is részt vettek az agitációs munkában, a népszavazás napján jártuk a várost és szavazni hívtuk az embereket. Volt aki kétszer-háromszor is leszavazott, a végeredmény azonban így is reális maradt, – a másik oldalon is történtek csalások. Így pl. nagyon bevált, hogy néhány bizalmi férfi bement és kihozta a magyar szavazólapot, ezt eltépvé odaadták a szavazónak azzal az utasítással, tegye az eltépettet a borítékba, és az egybenlevőt, amit a bizottságtól kap hozza ki és adja át. Az átadásért 5 Schillinget kapott .../áthúzza, cseréjével későbbi beírás – még ekkor csak korona volt–/

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből / 1946. V. 8.

1946. V. 8.

Hosszú ideig nem jutottam íráshoz, sok esemény – családi és országos jött közbe és azért csak ma folytatom a feljegyzéseket. A népszavazásról csupán még annyit, Sopron magyar maradt. E tényt harangzúgás adta a város tudomására. Sokan sírva borultak egymás nyakába az örömtől e hír hallatára. Az osztrák kancellár érdeklődését az angol tiszt úgy válaszolta meg, hogy kitartotta a telefonkagylót az ablakon – Bécsben is a soproni harangok zúgásából tudták meg az eredményt.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből / Munkakezdés városi gyakornokként

Munkakezdés városi gyakornokként

1967. márc. 3.... A diplomám megszerzése után először mint ingyenes gyakornok a városnál helyezkedtem el, de rövidesen kineveztek havi 240.– Pengő fizetéssel (akkor 50 fillérért lehetett 1 liter jó poncichter bort kapni, tehát 480 liter bort kerestem. Ez 193ma 24 Ft-os borár mellett megfelelné 11.520 Ft-nak, ennyiből ma is ki lehetne jönni.) Hantó István műszaki tanácsos volt a főnököm, nagyon rendes, kedves ember. Egyszer utasítást adott, hogy a nemrég megnyitott Mátyás király utcában mérjem fel a Domonkos templom oldalfalát.

Kértem, a zuhogó esőre való tekintettel halasszuk el a felmérést másnapra. „Nem lehet – volt a válasz – a tervek és a pénz megvannak már, csak ez hiányzik.” Fel is mértük, a tűzoltóktól elkért tolólétráról. Azóta eltelt 30 év, a munka még mindig nem készült el.

A II. világháborús eseményekről

Katonaéletemről is akad néhány beszámolni való: 1937. okt. 1-én hívtak a soproni kieg. parancsnoksághoz a 48-as laktanyába, hogy megkérdezzék, miért nem voltam még katona. Hiába magyaráztam, hogy én valamikor 1928-ban önként jelentkeztem, nagy mérgesen besoroztak – egy őrmester „úr” vette fel az adataimat: Iskolai végzettsége? – kérdezte – Okleveles építészmérnök. – válaszoltam – Erre ő: – Nem a foglakozását kérdeztem, hanem hogy érettségizett-e, vagy sem? – Igen. – No, látja, önkéntes úr, mindjárt ezt kellett volna mondanis.

Négy napra rá már utaztam Komáromba – sajnos mint nagyon tapasztalatlan újonc. Nem vittem még extraruhát sem, pedig jobb lett volna a dolgom, ha ilyesmivel fel lettem volna szerelve. Komáromnak a megmaradt része bizony nagyon gyenge kis városka volt, csupán néhány erőd és kaszárnya, egyetlen szép modern templom és parasztházak. Szomorúan ballagtunk a kaszárnya felé, ez a katonadal fejezi ki a hangulatunkat:

*Megy a nap lefelé, – ballag már a regruta,
ballag már a regruta a kaszárnya felé.....*

Jellemző eset történt mindjárt az első napon. Reggel 8 tájban ott állt egy csomó „regruta” – legnagyobbbbrészt harminc évnél idősebb ember és jött egy fiatal szakaszvezető: – Vegyék fel a ládát, aztán futás. No, mi az, mit mondtam – futás! Átrohantunk a megjelölt helyre és tovább vártunk este 9 óráig. Természetesen se ágy, se pokróc, se ennivaló nem volt előkészítve – mindenki úgy aludt, ahogy tudott.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Gabnai Sándor: Emlékezés báró Dr. Podmaniczky Pál teológiai professzorra halálának 50. évfordulóján

194 Gabnai Sándor: Emlékezés báró Dr. Podmaniczky Pál teológiai professzorra halálának 50. évfordulóján

Akik ismerték, úgy emlékeznek rá, mint egy egyszerű megjelenésű, félszeg mozgású, szemüvege mögül szelídséget és gyermeki bizalmat tükröző kék szemű, okos és megfontolt beszédű teológiai professzorra és lelkipásztorra, akinek katedrája előtt 1928 és 1949 között ülhetek teológus hallgatók a Soproni Teológián. (A szerző sajnos személyesen nem ismerhette, de nagy tisztelettel tekint egész életművére és személyére.)

Podmaniczky Pál régi, felvidéki család sarja volt. Neve előtt ékesen díszelgett a bárói cím. Viszont a rangból és a családi vagyonból neki már – mire megszületett – legfeljebb a teher jutott. Sokak által hálával emlegetett – jóval későbbi, professzori idejében tett – jótéteményeit bizony nem a családjától örökölt gazdagságból végezte. Bárói cím ide vagy oda, a családja nagyon is szegény volt. Szegény annak ellenére, hogy olyan neves és gazdag elődei lehettek, mint pl. Podmaniczky Frigyes (1824–1907), aki bár nem közvetlen őse volt (nagybátyja), de akinek neve Budapest történetének könyvébe nagy betűkkel van beírva, hiszen az ő személye a város európai fővárossá történő növekedéséhez nagyban hozzájárult, és aki a

Köz munkatanácsnak és a Nemzeti Színháznak is kiváló elharcosa volt.

Podmaniczky Pál ebbe az elszegényedett, nemes családba született bele Óbudán, 1885. március 16-án. Nem egészen két évesen kénytelen volt elveszíteni édesapját, Pomaniczky Ármint. Apja helyett apja Frigyes bácsikája lesz, akivel sokat beszélt, és akitől sokat tanult. Özvegy, jószívű édesanyját lelketlen emberek kiforgatták csekély megmaradt vagyonából is. Pálnak egy kincse maradhatott: evangélikus egyháztagsága. Regénybe illően sanyarú gyermeksorsa volt. Aki annyi fiúnak aranyozta be fiatalkorát szeretetének sugarával, talán mert magának ez nem adatott meg. Édesanyja ugyan egy második házasságra is lépett, de az új apa, a gyám sehogy sem tudott a fiúcska támaszává válni. 8-10 évesen egy morfinista kezei közé került, aki éveken át gyötörte: egyik gyógyszerből kergette a másikba, hogy hamis receptekkel összeszedegesse a morfiummennyiséget. Örjögésében még kést is ragadott rá, és egyszer télvíz idején az erkélyre állította ki szinte mezítelenül. Az anyagi gondok miatt tanulmányait sem tudta folytatni, így az érettségig sem juthatott el.

12 évesen (gyámja fizetéképtelensége miatt) kimaradt a gimnáziumból, ahol tehát csak két osztályt végezhetett el. Katolikus édesanyja később a 14 éves fiút elvitte Gyulafehérvárra Majláth Gusztáv püspökhöz, hogy katolikus papot neveltessen belőle. A püspök azonban nem tett eleget az édesanya kérésének, főleg azért, mert észrevette, hogy a fiú sem akarja a katolikus papi hivatást választani (bár ekkor őt még tradícióin és származásán kívül szinte semmi sem kötötte az evangélikus egyházhoz). A gyötrelmes kamaszkor azonban nem semmittevésrel telik. Nyomdában dolgozik, hogy még közelebb lehessen a hőn szeretett könyvekhez. Pál szorgalmasan olvassa a küzdelmes úton megszerzett könyveit, amelyeket egyébként szalmazsákban rejteget. Frigyes bácsitól 195 kapott pénzét is eredeti nyelvű könyvekbe fekteti: Goethe, Schiller, magyar remekírók köteteibe mind beleírta nevét – ezeket államosították. Önképzés útján rengeteget tanul: egy-egy félreeső zugban, egy-egy szabad percben, hogy falja a betűket. A tanulás mellett pedig egy másik talentuma is korán kitűnik, ahogy ő maga fogalmazza önéletrajzában: „Elég korán megjött a bátorságom irodalmi szárnypróbálgatásokra.”

Egy kis írása már 15 évesen nyomtatásban megjelent, címe: „Óda az önkényuralom ellen”. (a mai demokráciák tanulhatnának ebből) 16 éves korában Váradi Antal az „Ország–Világ”-ban kiadja első műfordítását, Goethe „Sebus Johanna” című balladáját. A későbbiek folyamán dolgozott a „Pesti Napló”-ba és a „Magyar Génusz”-ba is. Hamar kiütközik nyelvi tehetsége is. Egész fiatalon beszéli már anyanyelvi szinten a holland, a német és a szlovák nyelvet. (Hollandból verseket fordít) És történt még valami. Hadd idézzem őt magát: „Ezekbe a sok tekintetben elveszettnek tekinthető évekre esik életemnek első nagy fontosságú fordulata. Néhai Horváth Sándor budapesti lelkész 1897 tavaszán megkonfirmált, s a konfirmációs oktatás folyamán – magánoktatásban részesültem – érlelődött meg bennem az elhatározás, hogy életemet Istennek szentelem és a lelkipásztori pályára lépek.”

18 évesen, 1903. augusztusában így bekopogtatott a pozsonyi Teológiára, ahol megértésre és befogadásra talált. Két gimnáziumi osztálya ellenére rendkívüli magántanulónak felvették az egyetemre. Hála Frigyes bácsinak is, aki beajánlotta. Hálásan emlékezett meg később D. Baltik Frigyesről, a dunán-inneni egyházkerület akkori püspökéről, aki felkarolta a kis „bárót”. Maga a teológus élet egyébként csalódást, visszatetszést és lelki válságot váltott ki a fiatal lelkész növendékből, hiszen a Teológián akkor éppen a liberális irányzat uralkodott, amely lelki életének fundamentumait ingatta meg. Mégis bekövetkezik életében itt is egy döntő fordulat, méghozzá Schmidt Károly Jenő pozsonyi német lelkész hatására. „Ő nevelt konzervatív keresztyén emberré.” – vallja. Szívós tanulással harmadéves korára 1906.júniusában a pozsonyi líceumban le is érettségizik, majd teológiai tanulmányait is – utolérve kortársait – időben befejezi.

Külföldi ösztöndíja is jelentős szerepet töltött be életében. A Rostocki Egyetemen volt tanulmányúton 1907 őszén: azért itt, mert efelé a konzervatív intézmény felé érzett egyedül bizalmat. Mély hatással volt rá Glünmacher és Hashagen. „Rostockból nagyban és egészben úgy távoztam, mint a múlt századbéli német reszprisztinációs theológia híve.” – skatulyázza be saját magát. Nyer még egy lipcsei stipendiumot is, de anyagi helyzete miatt oda már nem tud elmenni.

A teológián is érdeklődik már későbbi profilja, a misszió témája, de akkor még jobban foglalkoztatta őt az ótestamentumi írásmagyarázat és a sémi nyelvészet. Az „Alapvizsgálatot” 1908. március 2-án tette le, a „szakvizsgálatot” pedig 1908. október 28-án ugyan csak közepes eredménnyel, de ez érthető is, hiszen az előbbeni években teljesen meg kellett osztania erejét.) Lelkészsé 1908. október 30-án avatták fel.

Első állomáshelye Modorban volt, ahol segédlelkész (német káplán) lehetett Hollerung Károly pozsonyi megyei főesperes mellett. Tőle a pontosságot tanulta meg, pl. azt, hogy csütörtökre mindig készen legyen a vasárnapi prédikációval. Itt tanult 196 meg tökéletesen szlovákul is. Unokaöccsével, Hollerung Richarddal mély barátság fűzte egybe: komoly és mély hite.

25 évesen váratlan meghívásra a pozsonyi Teológiai Akadémia magántanára lesz. A teológia minden szakán előadásokat vártak tőle, aminek ő eleget tett hallatlan munkával. „Életemen vörös fonalként húzódik végig a teológiai tanári katedrára való törekvés.” – idézem hitvallását. Ehhez fűzött reményei azonban itt még nem teljesülhettek, főleg azért, mert a sok feladat miatt nem volt alkalma és ideje továbbképezni magát; idejét és energiáját szétforgácsolta a sok tanítás. Viszont ekkor találkozott Wilder Róberttel, aki a keresztyén diákok önkéntes missziójának megalapítója volt, valamint Victor Jánossal is ekkor kötött barátságot. Mindkét személy meghatározó lett életében.

Ismét váratlan esemény mozdítja el helyéről. Előbb a pozsonyi magyar–szlovák gyülekezet lelkészének hívják, s bár a választáson két szavazattal győzött, versenytársával szemben mégis alázatosan visszalépett. Majd egy másik állást mégis elfogadott, és így lett 1911. július 1. és 1918. február 10. között a Pozsony megyei Felsőszeliben lelkész: „a lelkészi állást elfogadtam abban a reményben, hogy a falusi paróckia csöndje több alkalmat fog adni studiumaim folytatására”. Itt a 2400 fős lelkes parasztyülekezetben munkássága nyomán igazi ébredés támadt. Még a második világháború és a magyarság kitelepítése után is hatása alatt voltak kedves hívei: sokan pl. a Dél–Dunántúlra kerültek, ahol „dupla evangélikusoknak” hívták őket. Miért? „Mert nem elég, hogy evangélikusok, még bibliáznak is.” (idős bácsi emlékezik a bibliórákra) Felsőszeliben sok dolgot megtanult: először azt, hogy minden teológiai munka a gyülekezetért van. Másodszor itt vált mélyhitű lelkésszé, az igehirdetés és lelkipásztorkodás szerelmesévé. Harmadszor: magyarsága is ez idő tájt tudatosult. Negyedszer: ekkor került baráti viszonyba Dr. Szabó Aladárral, a magyar belmisszió zászlóbontójával. Ötödször: a teológiában Adolf Schlatter és részben Barth tesz rá nagy hatást, szakít addigi rostocki irányvonalával, és ettől kezdve a schlatteri iskolához csatlakozik. Hatodszor: bár nem volt jó hallása, de megtanult harmóniumozni, és amikor a kántort behívták katonának, ő kísérte az istentiszteleteket. Végül pedig: ekkor lett aktív tagja az ébredési mozgalmaknak, úgymint a MEKDSz-nek, a Pro Christo-nak, a Bethániának. A Bethániának köszönheti élete társát is: Vargha Gyula költőnek lányát veszi el feleségül 1913. szeptember 17-én. Isten négy gyermekkel áldotta meg házasságukat. Hírlett a nagy professzorról, hogy gyermekeit milyen mélységes szeretettel és egyszerűséggel nevelte; és hogy a legkeményebb fegyverkezési eszköze a megbocsátás volt. Minden jót megadott nekik, pl. az erdei séták során. (Szűcs Lajos féle visszaemlékezés)

A teológiai tanári vizsgát 1917. november 3-án tette le. Így hívták meg 1918-tól az Eperjesi Teológiai Akadémiára tanárnak, az Újszövetségi tanszékre, bár magántanári vizsgája igazából a Gyakorlati tanszékre

képesítette. Az oly nagyon szeretett lelkészi állást még ezért a bizonytalan és áldozatokat követelő katedráért is feláldozta, hiszen ebben az időben nem volt lakása sem, családját kénytelen Budapestre vitetni, ő maga pedig az áldatlan körülmények között háromszor is súlyos betegségbe esik.

1919-ben a cseh megszállás miatt aztán bezárják a Teológiát. „Mindjárt az első napokban meg kellett értenünk, hogy az eperjesi ősi kollégium fölött megkondult a halálharang.” – emlékezik. Ezután átírányítják Pozsonyba, ahol szlovákul kellett előadnia. ¹⁹⁷Ezzel is megbirkózott, bár itt végképp érezte, hogy mennyire nincs a helyén. Ekkorra ugyanis már teljesen a magyar lelkiség jellemezte, márpedig az itteni diákok nem tartották már magukat magyarnak. Tevékenysége nem véletlen, hogy nem tetszett az új államnak. Ismét mennie kellett. Megfáradva mondott le mind a lelkészi, mind a tanári szolgálatról. 1920-ban apósághoz költözött Pusztalöbre, ahol méhészettel (miután Gödöllőn kitanulta) és asztalossággal foglalkozott. Sőt, a Magyar Országos Központi Takarékpénztár egyik bérletén is dolgozott.

Budapestre 1920 szeptemberében került, és lesz lelkésze az akkor még egészséges keretek között működő Bethánia Egyesületnek. Elkötelezettje lett az ökumenének. Először fogházlelkész: budapesti ügyészségi fogházban, a pestvidéki ügyészségi fogházban, a Conti-utcai, a Szerb-utcai, a Jászberényi úti fogházban tartott rendkívüli istentiszteleteket (politikaiaknak). Majd az egyesület szervező, kurzustartó és ígéhirdető szolgálatát végezte. Sokan megvádolták, hogy hűtlenné lett egyházához, és elreformátusodott. Podmaniczky tagadta ezt a „vádát”, és szavait azzal is bizonyította, hogy egyidejűleg vállalt evangélikus „állást” is, amikor is beosztották őt a Deák-téri gyülekezetbe, az öreg Broschkó bácsi mellé missziói lelkésznek. Evangélizátori munkáját főleg a Jászságban és a Hajdúságban fejtette ki. Szépirodalmi tevékenysége ismét fellángol a „Vasrácsos ablak mögött” c. elbeszélésével. 1923 őszétől a Luther Szövetség főtítkára. Raffay püspök ekkor szólítja fel határozottan, hogy lépjen vissza teljesen az evangélikus lelkészi szolgálatba. Sőt a püspök egyenest egy állást is „kreált” számára: a bányai egyházkerület missziói lelkészi állását neki hozták létre.

Ekkor nyílik lehetősége, hogy elutazhasson Finnországba és Nyugat-Európába: mindenütt a helyi kegyességekkel ismerkedhetett meg. Konferenciákon vehetett részt Hamburgban, Londonban, Svájcban, Hollandiában. Finnországban pl. először 1924.januárjában járt Raffay püspök kíséretében, mint tolmács. Ekkorra ugyanis már az összes északi nyelvet (finn, norvég, svéd, dán) ismerte, értette, és kitűnően beszélt. Megragadta a finnség: az ébredési mozgalmak, a harmónium a parasztházakban, a villany a tyúkólakban. Kijutni a saját pénzén tudott: amit irodalmi alkotásaiért kapott. Egy nyári konferencián tanúja lesz annak, ahogy Vaimö Malmivaara vezetésével 8000 ember borult térdre és imádkozott a magyar ébredésért. Tagja lett a Christian Eudeavor World Union választmányának, itthon pedig a Magyarhoni Missziós Egyesületnek. 1924-ben a sarvasi gyülekezet hívja meg lelkészének. Nagy tusakodás után utasította ezt vissza, hiszen egyértelművé vált számára, hogy élethivatása és lelkiismerete a tudós munka felé vonzza.

Teológiai doktorátust 1926-ban Debrecenben szerzett. Felavatása pedig június 30-án volt. Ekkor kezd el Sopron fele kacsintgatni, és megpályáz egy állást. Pályázatában ez áll: „Ha tagadó lesz is a válasz, nem csüggedek. Alázattal veszem el, amit Isten végzett felőlem. Várok, tanulok és dolgozom tovább. Tudom, hogy életem útja fel a katedrára vezet, s tudom, hogy az Isten meghatározta időben fel is léphetek reá, s hirdethetem a Krisztus jövendő szolgálóinak azt, ami szívem, elmém betölti.”

A pályázatát elfogadták. 1928. augusztus 11-től a Soproni Evangélikus Hittudományi Karon nyilvános tanár lett egészen 1949. október 3-án bekövetkezett haláláig. A vallástörténeti, bölcseleti és keresztyén neveléstudományi tanszékre került. Munkásságát teljesen a misszió szolgálatába állította, minden általa

tanított tárgyat annak ¹⁹⁸segédtudományaként kezelte. Szívéhez legközelebb ez a tudomány állt, professzori munkája is nagy misszió volt. Diákjai egy széles látókörű, 18 nyelvet ismerő professzort ismerhettek meg, aki a Bibliát csak a szószéken használta a gyülekezet nyelvén, máskor csak az eredeti nyelveken, héberül és görögül. Egyet sajnált, hogy japánul nem tanult meg. Értékei itt bontakozhattak ki teljes egészében. Előadásaira mindig pontosan és alaposan készült. Tudományában igazi polihisztor, minden teológiai ágban járatos volt. Az 1931–32-es, 1935–36-os és az 1940–41-es tanévben pedig még további feladatot is jelentett számára a dékáni cím.

Hallgatóival bensőséges lelkipásztori kapcsolatot tartott fenn. Teljes emberként kezelte őket, önmagával egyenértékűnek tartotta őket. „Podi bácsi” – így hívta mindenki – jóságáról regéket beszéltek a teológusok: kijárta, hogy a szegény teológusok minden nap kapjanak ingyen-ebédet valamelyik soproni kaszárnyában. Úgy ismerte hallgatóit, hogy mindig tudta, kinek mire van szüksége.

Tágszívű imádkozó is volt. Imatárgyai el voltak osztva hét napjaira. Pl. hétfőn a fakultásért imádkozott. Imanaptárában minden teológusáért egyenként naponta imádkozott. Azon fáradozott, hogy jól képzett lelkészek induljanak küldetésbe. Bibliaóra gyűjtötte össze őket a saját dolgozószobájába. Nagy összefoglaló műve nem születhetett meg, hiszen minden tudását tanítványainak szórta szét. Tanította a vallástörténetet, a filozófiatörténetet, a keresztyén neveléstudományt, a missziótörténetet és az ezekkel összefüggő tárgyakat. Fő munkái közül csak párat emelek ki: „A reformáció neveléstörténeti jelentősége”, „Luther és a belmisszió”, „A misszió tudományának vázlata”: az egyetlen tudományos értekezés, „Az evangélium és a nemzeti nevelés”, „A háború és a misszió”, „A misszió mai helyzete”, „Kína döntő órája”.

Szerette különösen az úgynevezett „csillagos”, nem kötelező tantárgyakat, különösen az úttörő misszionáriusok és pedagógusok életrajzainak ismertetését. Kiemelkedő személyek életét dolgozta fel munkássága során, úgy mint: a dán Sören Kirkegaard, Zeisberger Dávid, Henry Martin, Oberlin Frigyes, Wichern, mint pedagógus, Bodelschwing Frigyes, Herrnhut úttörő misszionáriusai, Nommensen Lajos, Hsi Szengmo (a sántatipró), Harris (az útegyengető próféta), Cary, Gurland Rudolf Hermán, Gossner János, Ziegenbalg Bartolomeusz, a svéd Lars Levi Lestadius, Harms Lajos, Johann Flattisch (az imádság pedagógusa), Drummond (a lelkipásztor pedagógus), Lenchen testvér, Halesbytól fordított norvégáról, a dán parasztpróféta Hauge, Scheresevsky, Hofacker, Uffmann, Rohoncyné, Kanamori Pál, Christinanda. 1931–32-es dékáni székfoglalója pl. Kanzo Ucsimura-ról szól. És történt egyszer, hogy amikor felment a soproni templom szószékére, így kezdte áhítatos csendben és mély együtt érzéssel az igehirdetését: „Kagawa megvakult! Imad Eddin Toyohiko Kagawa megvakult!” És a prédikációban a japán misszionárius munkájáról és céljairól beszélt. Aki hallotta az ő vetített képes előadásait, nyomban megszerette a külmissziót.

A Teológiára való bekerüléséig a misszióval újságszerkesztőként is foglalkozott. 1913–1928 között a Hajnal című missziós folyóiratot szerkesztette, amelyben különböző tárgyú vallástörténeti és missziótörténeti cikkei jelentek meg. 1924–1928 között a Mustármag című hitéleti lapot is szerkesztette, valamint átmenetileg a Missziói Lapokat is. Állandó anyagot adott a Belmissziói Munkaprogramokhoz.

¹⁹⁹Azonban a Teológián sem merült ki a misszióval való foglalkozás az elméleti előadásokban, hanem gyakorlatba is átülteti a tananyag tartalmát. Kezdeményezte, hogy a teológusok alakítsanak 1933-ban egy egyesületet, az Evangélikus Teológusok Missziói Munkaközösségét, amelynek ő maga is tagja. E közösség szervezésében a teológusok kettesével vetített előadásokat tartottak az egész ország területén, pl. csak 1936–37 telén 36 előadást. A legkisebb falut is meglátogatta, ha felkérték előadni a misszióról. De már 1929-ből arról kaphatunk tudósítást a Teológiáról, hogyan terjed az ébredés iránti érdeklődés a teológusok

között. Podmaniczky professzor ennek elősegítésére többek között finn cserediákokat szervez, akik ösztöndíjasok lesznek Sopronban; valamint bibliatanulmányozó összejöveteleket tart hetenként a lakásán, ahol néha több szobát megtöltöttek az érdeklődő hallgatók. Ennek a híres soproni szállásnak, lakásnak volt egy másik különlegessége is, amely szerint ki volt függesztve a külső falára egy, a régi aszódi kastélyon is álló felirat: „Ez csak földi szállásunk, örök haza odafönn vár”. Sokan gúnyolták is miatta: „Podi bácsi még emeletet akar építeni, hogy ott lakjon.”

Minden általa tartott alkalomnak, minden előadásának a középpontjában Ura állt. „A gondolkodók éles logikával keresték, kutatták az igazságot, – nekünk megadatott, hogy ismerjük Jézust, akiben a bölcsesség és minden ismeret kincse van elrejtve. (Kol.2,3)” – mondogatta számtalan esetben. Jellemző volt pl. rá, hogy az előadása írott szövegéhez széljegyzeteket fűzött, amelyekkel óvott az emberi tetszetős, de nem krisztusi gondolatoktól. Élete és munkássága centrumát Megváltónk töltötte ki. Hallgatói máig emlékeznek jellegzetes mozdulatára és „vesszőparipájára”, amint felemeli jobb kezét és a Jézus Krisztusban megjelent szeretetről ezt mondta: „... az csak növekszik napról-napra, órától-óra...” Prédikálni is szenvedélyesen szeretett. A szószéken teljesen elfeledkezett bajáról (Pakinson-kór), meg volt győződve, ilyenkor megállt a kézremegése.

Az eddigiekben elmondottak alapján úgy tűnhet, hogy Podmaniczky Pál csak a saját szakterületével foglalatostkodott; de ez téves következtetés. Hogy mennyire polihisztor volt, azt rendkívül széles (és nem csak a teológia területén mutatkozó) érdeklődése bizonyítja. Pl. az állatok Assisi Ferenchez hasonlóan szerette és viselkedésüket etnológusként kutatta, többek szerint sokszor szinte beszélgetett velük. Amikor bernáthegyi kutyáját könnyes szemmel temette, azzal vigasztalta magát, hogy mókusai (Mik, Mak és Muk) megmaradtak a kertben. Fiatalkorában festéssel is foglalkozott. Bár ezt abbahagyta, (egy darabka vászont és az olajat beszerezni még a könyvbeszerzésnél is nehezebb volt), de a művészetet egész életében szakszerűen értette. Volt egy képkerete, amely úgy nézett ki, hogy egymás mögé tett be híres reprodukciókat, és azt havonta váltogatta.

De volt egy ezeknél is nagyobb szerelme, amely már-már a misszió iránt érzett örök szerelmet is elérte: a szépirodalom. Áldott munkássága volt ezen a területen is: regények, történelmi elbeszélések, fordítások születtek meg tollából. Több száz írás került ki kezei alól. Az írást szószéknek tekintette. Koren Emillel a vita: „hívó szépirodalom nincs, csak szépirodalom van, amely jó vagy rossz.” „De lehet hittel is írni.” Jellemzői: élő alakokról írt + nyelve az egyszerű nép líraisága volt + minden írása hitvallás. Filemon szolgájáról, Onézimosról írt regénye „Megszabadított élet” címen [200](#)jelent meg. A finn parasztprofétáról, Ruotsalainen-ről egy életregényt írt. Amikor a Teológia egyszer pályázatot írt ki „Podmaniczky Pál vallásos szépirodalmi munkássága” címen, az akkor még csak teológus Reuss András 23 oldalon 58 szépirodalmi termékét sorolta fel. Csak a legértékesebbek közül szemezgetek: „Megnyílt szemek” – Novellák a magyar történelem 10 századából; „Vihar” – Novellák a XVI–XVII. sz.-ból a Miatyánk kérésein haladó sorozata; „Gazsi elindul”; „Az iga”; „A két fenyő”; Amikor a bibliák megszólalnak”; „Nagy Sámuel próbája”.

Egész életében szövögette Apáczai Csere Jánosról írt életregényét. Tervezett egy Ézsaiás és egy Bartimeus regényt is, ami nem jött össze. „Kereszthordozók” címen betegségéről írta le tapasztalatait a kereszthordozó ember szemszögéből. A bibliarevizíói munkából is kivette részét: vállalta 3 Ósz-i könyv átnézését: Jób, Én.én., Dán. Két legszeretettebb áhítatoskönyve a „Jer, örvendjünk, keresztyének!” és a finn Isien perintő (11x). Énekefordításai között ott van most is használatos Énekeskönyvünk talán két legnépszerűbb korálja: 385. „Szelíd szemed, Úr Jézus” és a 525. „Uram, oh add, ha vándorutam”

„Podi bácsi” hányattatott, de szívós, szelíden küzdő ember volt. A villamosmegállóban is olvasott vagy evangélizált. Még az öt perceket is kihasználta. Ebéd után 10 perc olvasás, 10 perc alvás, 10 perc olvasás. Párhuzamosan 5-6 könyvet olvasott. Mélyen pietista alkat volt, de soha nem tévesztette össze a missziót az agresszióval.

Utolsó napjaiban, legyűrve betegségétől, így kiáltott fel egyszer: „Hogy éljek tovább, ha az ígét már nem hirdethetem?” Halálos ágyán a következőt kérte az öt körülvevőktől: „Ne azért imádkozzatok, hogy gyógyuljak meg, hanem hittel bírjam az utolsó küzdelmet.” Tanítványaitól egyenként elbúcsúzott: ahogy a lélek öröme legyőzte benne a test gyötrelmét. Utolsó délutánján úrvacsorát kért: „Hívd barátainkat!” – pihegte töredezetten Budakerre és Mallerre gondolva. „Olyan kevésszer vettem veled együtt az úrvacsorát. Most úgy szeretném, ha a testvéri közösség megpecsételődéseképpen és megerősítése végett – ők ketten feladnák nekünk.” – mondta református feleségének. „Úgy vágyom Krisztussal egyesülni.” (aznap nem lehetett, másnap későn volt) A halálra készült. Míg az orvosok hozzákészülöttek a műtéthez, ő elbúcsúzott feleségétől: bocsánatot kért szinte mindenért + sajnálta a mulasztásait. (mennyi könyv várt még lefordításra) Utolsó nap azzal fogadta feleségét: „Még egy, legföljebb két nap.” „Ki mondta?” „Én mondom.” Egyre súlyosbodó évtizedes betegsége nem vitte el, a műtétet kiállta, de egy kis vérrögöcske megállította a szíve verését. Így hunyt el immár több, mint 50 esztendeje báró Dr. Podmaniczky Pál professzor, 1949. október 3-án.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni arcok / Köves Kristóf: Köves Elemér (1912–2000) emlékezet

201 Köves Kristóf: Köves Elemér (1912–2000) emlékezet

Édesapámmal kapcsolatosan először nagyapámról Dr. Kováriz Károlyról, Sopron szülöttjéről kell szólni, aki neves bakteriológus állatorvos volt. 1913-tól Sopron város és vármegye m. kir. főállatorvosaként dolgozott, ahol a tehének TBC-jét kutatta, ugyanis az emberek TBC-je nagyrészt a beteg tehének nyers tejétől származott. Bakteriológiai vonzalmá folytán hivatalának falát Koch és Pasteur arcképei díszítették. Végül Budapesten a Földművelésügyi Minisztériumban m. kir. állategészségügyi főtanácsos, az állami állatorvosok főnöke volt 1938-ban bekövetkezett haláláig.

Kováriz Elemér 1912. november 12-én Budapesten született, mert akkor édesapja a Földművelésügyi Minisztériumba volt berendelve. Nagyapám Sopronba helyezését 1913-ban ő is Sopronba került, ahol először a Mayne telepen, 1918-tól az Alsólőver u. 3-ban, majd 1927-től a László király u. 11 (ma Vasútsor)-ben lakott a család.

Középiskolai tanulmányait a Széchenyi István reáliskolában végezte, ahol neves tanárai, többek között Barta Miksa (matematika, fizika) és Németh Jakab (vegytan) korán felkeltették érdeklődését a technika iránt. Már 1925-ben detektoros, fejhallgató rádiót épített, ami a bécsi rádió adását hozta. A Széchenyi reáliskolában 1925-ben lépett be a 364. sz. „Scarbantia” cserkészcsapatba, és élete végéig megmaradt cserkésznek, mert az a vallásosságot a természetjárással kapcsolta össze, ami lételeme volt.

1931-ben a Reáliskolában érettségizett, miután nevét „Köves”-re változtatta. Ezután az akkor Sopronban működött Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Fémkohómérnöki Szakára iratkozott be, ahol 1936. márciusában jó minőségű fémkohómérnöki oklevelet nyert. Műszaki ismereteire nagy hatással voltak Dr. Széki János, Dr. Verő József és Dr. Romwalter Alfréd professzorok. 1936. januárjában az akkor

Sopronban működő József Nádor Műegyetem Kohógéptani Tanszékének tanársegédje lett.

1936. májusában Dr. Dammang András, a LAMPART Rt. FFG vezérigazgatója meghívta vállalata telepén létesítendő évi 6 kt-ás Fémű (henger-, sajtoló- és húzómű) létesítési munkáihoz. 1940–42-ben a Féművet bővítették, és évi 4 kt kapacitású alumínium-félgyártmányok gyártására állították át, Köves Elemért akkor főmérnökké nevezték ki. Mint tartalékos tiszt a II. világháború alatt a Kőbányai Gyártelep (Fémű és Zománcmű) légtalmi parancsnoka is volt.

1944. nyarán meggátolta a berendezések leszerelését, majd 1945. január elején – Budapest szovjet ostromakor – élete kockáztatásával megakadályozta a transzformátor állomás felrobbantását úgy, hogy a gyártelep teljes berendezése megmaradt.

A háború után, 1945. júliusában feleségül vette Dr. Jakabffy Károly ny. államtitkár Zsuzsanna nevű leányát. Ebből a házasságból született Kristóf 1946-ban, aki később kohómérnök lett, és 1953-ban Zsuzsanna lánya, aki Antwerpenbe ment férjhez.

1946-ban az alumíniumiparban helyezkedett el. 1949-ben a vállalatok államosításakor a LAMPART Féművet „Kőbányai Alumíniumhengermű” néven az ALBART-hoz kapcsolták, ahol Köves Elemér működött és így ismét felügyelete alá került a szeretett hengermű. 1951–52-ben a Könnyűfémipari Tervező Iroda alkalmazásában olyan alumíniumhengergépi 202szűrőterveket szerkesztett, melyekkel a termelés duplájára volt fokozható. A szóbanforgó hengergépi szűrőtervek később kandidátusi disszertációjának is alapját képezték. 1954–59 között Vácon a Híradástechnikai Anyagok Gyárának volt a főmérnöke, ahol a régi horganyhengersort alumíniumlemezek hengergéplésére állította át, és bevezette az alumínium hullámlemezek-, a töltetes forrasztóhuzalok- és a porkohászati lágy ferritmágnesek gyártását.

Köves Elemér (1912–2000)

A magyar alumíniumipar nagy fejlesztésével kapcsolatosan 1959-ben visszahívták az alumíniumiparba.

1973-ban közel 40 évi működés után ment nyugdíjba.

Köves Elemér tagja volt a MTA Metallurgiai Bizottságának, a Miskolci Egyetem Kohómérnöki Kar Államvizsga Bizottságának és ott a Fémtani Tanszéken a „Fémek hőkezelése”-t is előadta. 1974-ben a MTA-án megvédte kandidátusi disszertációját, majd 1975-ben a Miskolci Egyetemen műszaki doktorrá avatták. Ugyanott 1986-ban arany-, majd 1996-ban gyémántdiplomát nyújtottak át részére. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek 1937-től rendes, 1976-tól pedig tiszteletbeli tagja, 1960–1966 között a Fémkohászati Szakosztály elnöke volt, Ebben az időszakban élte a Szakosztály fénykorát.

203 Mintegy 50 szakirodalmi munkája (könyv, könyvrészlet, cikk stb.) jelent meg, melyek közül ki kell emelni az 1984-ben szerkesztésében megjelent mintegy 800 oldalas „Alumínium Kézikönyv”-et, amire nívódíjat is kapott. 1998-ban az Alumíniumipar 70 éves történetét szerkesztette meg.

Bár munkája más városokhoz kötötte, szívvel-lélekkel soproni volt, minden évben felkereste szeretett városát, a családi sírokat, diáktársaival – akik közül Dr. Barta Lajos prof., Dr. Bertalan Ernő, v. Harkay Gyula és Richli Sándor említendő – pedig gyakran rendeztek összejöveteleket.

Nyugdíjas éveiben 10 évig a Szabványügyi Hivatalnál és igazságügyi szakértőként dolgozott. 2000. január 22-én halt meg Budapesten és Vácon a Jakabffy kriptá kápolnájában helyezték örök nyugalomra.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Levélszekrény

Levélszekrény

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Levélszekrény / Helyreigazítás

Helyreigazítás

A Soproni Szemle 2000/1. számában megjelent „A Rákóczi Baráti Kör, a soproni honvéd főreáliskola hagyományainak folytatója” 78. oldalának utolsó bekezdése – az eredeti kézirat szerinti – helyreigazításra szorul.

„A két hatalmas, 160x140 cm-es fekete gránit táblára az 1914–18. közötti évek nyolcvan, az 1939–45. közötti évek száz hősi halottjának aranybetűs neve van bevésve”.

Molnár László

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni könyvespolc

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni könyvespolc / Kubinszky Mihály: Mőcsényi Mihály: Eszterháza fehéren-feketén A szerző kiadása, é. n. 175 o. + CD-Rom lemez

**Kubinszky Mihály: Mőcsényi Mihály: Eszterháza fehéren-feketén
A szerző kiadása, é. n. 175 o. + CD-Rom lemez**

Találóa jellemzi Harsányi Zsolt könyveit Szerb Antal, amikor azt írja a szerzóról, hogy ifjúsági regényeket írt felnőtteknek. Ez jutott eszembe Mőcsényi Mihály sok mindenben szokatlan művének láttán: ez egy ismeretterjesztő könyv tudósoknak (és az építészettörténet tudománya iránt érdeklődőknek). A szerző, miközben a kastély történetéről eddig írottakkal kapcsolatban támadt kételyeit feltárja, sok eddig egyszerűen elfogadott és hamis vagy legalábbis kétes eredetű tényezőt cáfol (illetve megerősít), amíg a kastély megjelenésében eddig szinte észre sem vett vonásokat kipoentíroz, akkor valóban egy széles körben visszhangot keltő és mindvégig érdekesítő építéstörténetet vázol fel. Nem az építéstörténet hagyományos módját választja, nem termenként vagy homlokoldalanként tárgyalja és mutatja be az ország második legnagyobb kastélyépületét (61,5 ezer légrékméteres térfogatát a mai Magyarországon csak Gödöllő előzi meg), hanem a kastélyra vonatkozó levéltári, tervtári, szakirodalmi anyagok és nem utolsósorban a saját helyszíni kutatásai alapján elmesél mindent, amit olvasott a kastélyról és amit látott Eszterházában. S amiből nagyon tömören fogalmazva egyértelműen leszúri azt a konklúziót, hogy a kastély XVIII. század végi, máig fennálló kompozíciója csak 1775 után alakult teljessé, és annak Eszterházy Fényes Miklós ugyan mecénása volt, de tervezője nem. Tervezője sem lehetett érdemben Hefe, hanem elsőként és szinte kizárólag Jacoby.

Fhéren-feketén tárja elénk egymást követően a tényeket és ehhez szokatlan módon, szó szerint is, kizárólag teli, tehát fehér, havas felvételekkel illusztrálja a kötetet. Mégpedig fekete-fehér képekkel s nem az idegenforgalmi árusításnál ma kedvelt reprezentatív színes felvételekkel, nehogy a kép konkuráljon a szöveg komolyabb műfajú mondanivalójával. Ezzel nyomatékosan aláhúzza a kötet tartalmának tudományos értékét. Mert bizonyos, hogy részleteket és átfogó történetet tekintve egyaránt sokan írtak már az eszterházi kastélyról, de ilyen alaposággal, ilyen mélyreható és átfogó előtanulmányokkal még eddig alig. Mőcsényi professzor ma a téma legavatottabb ismerője. A kastéllyal kapcsolatos számtalan értékes megjegyzését néhány éve a Soproni Szemle hasábjain is az olvasók elé tárta.

A könyvben szó esik arról, hogy a levéltárakban előkerült korabeli rajzok terveket vagy állapotokat mutatnak-e, hogy az épület nem szembetűnően, mégis számtalan részletét tekintve asszimmetrikus, hogy Hefe olyan alacsony tiszteletdíjért, amit felvett, nem lehetett az épület egészének tervezője, hogy a kastély közismerten szerény, szinte suta belső lépcsőházával szemben bizonyára állt valamikor egy nagyszabású 205lépcső, az ún. középső épületrésznek díszudvarról nyíló menetében, amit csak akkor hagytak fel, amikor a külső barokk díslépcsőt építették. Megtudjuk, hogy Mőcsényi professzor megalapozott véleménye szerint a kastély legalább 12 építési fázison át került végleges állapotába. Megtudjuk azt is, hogy a szerző vésővel, kalapáccsal és a töredezett külső vakolat eltávolításával miként bizonyosodott meg ezeknek az építési ütemeknek soráról. Értesülünk róla, hogy Mária Terézia látogatását időben messze elkerüli a

Bagatell építése, amit pedig mindig összefüggésbe hoznak egymással, hogy a kert fenntartását Pölt „főkertész úr” – csak őt illette meg az úr megtisztelő megszólítása – évente közel 5000 arannyal tudta biztosítani (ami után nem csodálható, hogy a kert ma ennek az összegnek a hiányában elhanyagolt állapotban van.). Mócsényi professzor nemcsak építész, de kerttervező is, ezért szakavatott meglátásokkal mutatja be a kastély és a környezetét képező kert és erdők kapcsolatát „Az eszterházai tér–táj együttes jellemzői” című fejezetben.

Nem kevésbé érdekes a „Kiegészítések, utalások” című fejezetbe foglalt 99 jegyzet, melyek részletesen taglalják a munka megállapításainak alapját képező forrásokat. Különösen élesen bírálják Voit Pál munkáit, mert Mócsényi szerint Voit alaptalanul Hefelét jelöli a kastély karakterét meghatározó tervezőnek, hogy a szerző szerint bizonyítottan látott Jacoby építész Küllön lakott (de itt, a ma Ausztriához tartozó Deutschkreutz Girm településrészében sajnos nincs nyoma az említett kúriának, ahonnan Mócsényi szerint Jacoby két óra alatt kocsizhatott át a kastély-építés helyszínére). Megtudjuk, hogy milyen volt a korabeli téglaegetési rendszer, mikor épült a kastély sok csigalépcsője, szó esik arról, hogy összefüggtek-e a télikert és a képtár oldalszárnyai a főépülettel, hogy mire utalnak a kéményseprő-számlák, hogy ki építette a leégett helyére a második operaházat, hogy a kamarakertek (Vertiefung) milyen szoros használati kapcsolatban álltak a földszint lakószobáival és a taxusokkal teleültetett mai megjelenésük ezért szinte megcsúfolása az eredeti architektúrának, hogy a kaszkádok vizének forgatása milyen technológiával történt és milyen külföldi példákat követett. Van olyan jegyzet, amelynek terjedelme 10 oldal, ez a körültekintő indoklás jellemzi a kötet egészét.

Mócsényinek sok mindenben igaza van, majdnem mindenben. S egyébként is nehéz vele vitába szállni, hiszen ő az egyedüli építészettörténész, aki helyszínen komoly és hosszadalmas falkutatást is végzett, aki az egész eddigi kastély-irodalmat nemcsak elolvasta, de könyvében is részletesen – és erős kritikával – feltárja. Igaz, nehéz elfogadni, hogy Hefele keze-munkáját ezek után ki kell iktatnunk a kastély belső udvari homlokzatairól, amikor is minden hasonlatosság a szombathelyi püspöki palotával és a pozsonyi prímási palotával pedig mellette szól. Mindenesetre biztos, hogy ezzel a kötettel Mócsényi saját életművének egyik nagyon jelentős munkáját zárta le, és többé ki nem kerülhető tényekkel járult hozzá az eszterházai kastély építéstörténetéhez. Munkája stílusosan is elsőrendű, szinte érdekesítő annak részére, aki a kastélyt egyébként ismeri.

A kötethez a szerző egy CD-ROM-ot mellékel, melyen a kötet anyagán túlmenően még további 10 fejezetben tárulnak közlemények, okmányok, képek az olvasó elé. Nagy kár, hogy a szépen tipografizált kötetben nem szerepel sehol a megjelenés 1988-as évszáma.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni könyvespolc / Polgár Tamás: Rábaköz honismereti évkönyv 1998. (szerk.: Pájer Imre) Pájer Imre saját kiadása, Csorna–Kapuvár, 1999. 104 p.

**206 Polgár Tamás: Rábaköz honismereti évkönyv 1998.
(szerk.: Pájer Imre) Pájer Imre saját kiadása, Csorna–Kapuvár, 1999. 104 p.**

Immár negyedik alkalommal jelenik meg a Rábaköz helytörténetét, néprajzi hagyományait, jeles személyiségeit bemutató honismereti évkönyv. Bátran mondhatjuk, hogy a sorozat mostanra kiforrt magát. A támogatóknak köszönhetően a kezdeti kisebb terjedelmű harmadik számtól megnövekedett, és ez évben is egy több, mint hét íves kiadványt vehetnek kezükbe az olvasók. Kikristályosodott az évkönyv szerkezete

is. A két fő fejezet, a helytörténeti és a hagyományos néprajzi rész írásai teszik ki a kötet nagyobb részét. Ezek mellett a neves rábaköziek rovat a térség egy-két híres személyiségnek bemutatására vállalkozik. Minden évkönyvben helyet kap egy rövidebb forrásközlés, mely tovább színesíti a kiadványt. Az évkönyv pozitívuma, hogy a három-négy fős állandó szerzőgárda mellett publikálási lehetőséget biztosít más szerzőknek is, sőt most már olyanoknak is, akik nem rábaközi kötődésűek, de rábaközi gyűjtésükkel értékesebbé teszik a kötetet.

Az 1998-as negyedik évkönyv helytörténeti részében három tanulmány kapott helyet, amelyekben feldolgozásra kerültek olyan primer források, melyeket eddig a helytörténet kutatás nem használt.

Zsebedics József kapuvári plébános plébániájának vallási életét, templomainak sorsát mutatja be a 16. századtól a 20. század elejéig. Munkájának legnagyobb értéke, hogy az eddig publikálásra nem került kapuvári canonica visitációkat beépítette művébe. *Tóth Anett* a Csornai és Járási Ipartestület megalakulásának körülményeit és működésének első évtizedét (1893–1903) ismerteti az olvasókkal. Az ipartestület életét az ipartestületi jegyzőkönyvek és a korabeli rábaközi újságok segítségével kísérhetjük nyomon. Az intézmény fontos szerepet játszott az iparostanonc-iskola életében, valamint a csornai és Csorna környéki lakosság betegsegély és nyugdíj ügyeiben. *Pájer Imre* az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulójához kötődő tanulmányt közöl. A korszak egyik legtöbb embert érintő kérdésének rábaközi vetületét adja munkájában a szerkesztő-szerző. Mi legyen az úrbéri tartozásokkal és a nem úrbér jellegű szolgáltatásokkal? Pájer Imre elsősorban a rábaközi alsó járás parasztmozgalmaira koncentrálva, több forrás szinte teljes szövegű közreadásával mutatja be a jobbágy- és földkérdés dokumentumait a szabadságharc idején.

A néprajzi rész négy írást tartalmaz. *Horváth Győző* a rábaközi pünkösdi királyné-járáshoz kapcsolódó népszokás énekes anyagának „kottásított” változatát adja. Ha a dalokat összehasonlítjuk, felfigyelhetünk az egyes dalok különböző, néhol csak árnyalatnyi változataira. *Tóth Mária Zsuzsanna* írása a hagyományos kézi aratás szerszámainak, módszerét mutatja be a szomszédos kistájhoz tartozó Kóny példáján, helyi adatközlők segítségével. *Horváthné Takács Judit* immár hagyományos írása a rábaközi humoros történetekből, nagyotmondásokból, „tücsök és bogár”-szerűen szemezget. Ebben a számban található az eddigi évkönyvek talán legjobb történeti néprajzos tanulmánya. [207](#) *Csiszár Attila* kapuvári muzeológus az Oslai Mária kegyszobor öltöztetésének 17–19. századi forrásait gyűjtötte össze. A kegyszobor öltöztetésének hagyománya felhívja a figyelmet arra, hogy a szentek tisztelete milyen nagy összetartó erőt jelentett egy vallási közösség számára. A jól illusztrált írás sajátossága az, hogy a szerző a 20. században a források hiányával küzdött, így a szobor korábbi öltöztetéséről, a felajánlásokról a korai időkből többet tudunk meg, mint századunkban.

A neves rábaközieket bemutató írások között rendszeresen szerepel, egy fazekasmestert reflektorfénybe állító írás. Ezúttal Völcsy József csornai iparos életútjával és tevékenységével ismert meg bennünket *Ángyán Csilla*. *H. Szabó Lajos* báró Üchtritz Emil 48-as honvéd ezredes nem szokványos életpályáját tárja elénk. A porosz származású, marcaltői családi kötődésekkel rendelkező honvédtiszt a csornai és az ihászi csatákban is jelentő szerepet játszott. Az írás egyúttal Üchtritz Emil és Görgei Artúr levelezésére is felhívja a figyelmet.

Végül a források rovatban *Horváth József* közli Németh János jobaházi nemes végrendeletét. A végrendelet előtti bevezető a rábaközi falusi végrendelet-kutatás összegzését adja, az eddig publikált végrendeletek és a Győri Székeskáptalani anyag alapján. Remélhetőleg a 2000. évben megjelenő Sopron vármegye anyagán alapuló végrendeletkötet tovább gyarapítja a Rábaközéből ismert testamentumok sorát.

Összegzésként elmondható, hogy az 1998-as évkönyv tartalmával megerősíti azt, hogy igenis van létjogosultsága egy kis térség honismereti hagyományainak bemutatására törekvő évkönyvnek. Több olyan munka és téma is megjelent már a négy évkönyv hasábjain, mely a kutatók, olvasók számára elveszett volna, de e kiadványnak hála publikálva fennmaradt.

Ezzel nemcsak a Rábaköz, hanem Sopron megye történeti ismereteit is gazdagítja a Rábaköz Honismereti Évkönyv.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Askercz Éva művészettörténész, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

Bartha Dénes egy. tanár, intézetigazgató, Nyugat-Magyarországi Egyetem, 9400 Sopron, Ady E. u. 5.

Gabnai Sándor evangélikus segédlelkész, 9400 Sopron, Bünker R. köz 1.

Grászli Bernadett ELTE-BTK művészettörténész szakos hallgató, 9400 Sopron, Rákosi u. 22.

Güntner Péter politikai tanácsadó, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 1077 Budapest, Wesselényi u. 20-22.

Kőhegyi Mihály ny. múzeumigazgató, 6500 Baja, Batthány u. 14.

Köves Kristóf kohómérnök, 1137 Budapest, Katona J. u. 41.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kökényes köz 3.

Lovas Gyula vasúttörténész, 9400 Sopron, Patak u. 14.

Lővei Pál művészettörténész, OMvH, 1250 Budapest, Táncsics M. u. 1.

Polgár Tamás levéltáros-könyvtáros, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Pf. 82.

Szemán Attila főmúzeológus, 9400 Sopron, Frankenburg u. 2/H.

Tompos Lilla múzeológus-történész, MNM Textilgyűjtemény, 1053 Budapest, Károlyi M. u. 14-16.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A m.kir. József Műegyetemen oklevelet, abszolutóriumot v. oklevélhonosítást nyert építészek névjegyzéke 1873–1928). Építőipar-Építőművészet 1931.

2 (Megjegyzés - Popup)

Az egyes tervdrajzok levéltári jelzeteit lásd a függelékben.

3 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története 1869–1984., Sopron, 1988. 26.

4 (Megjegyzés - Popup)

A pályázattal kapcsolatos iratok öt résztvevőről írnak. A terveket készítő három építész mellett a másik két pályázót név szerint nem ismerjük.(SL.XXIV. 9929. 1898. Schiller János átépítése.)

5 (Megjegyzés - Popup)

A vármegyeháza felújításával kapcsolatos tervdrajzok és jegyzőkönyvek (SL. XXIV. 9929. 1898. Schiller János átépítése.)

6 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap A törvénykezési épület és fogház XXVI. évf. 1896. 01. 26.

7 (Megjegyzés - Popup)

SL. XXIV. 10012.

8 (Megjegyzés - Popup)

Schiller János árendedményei: bontási munkálatok, föld és kőművesmunkák egységáraiból 17 1/10 %, a cserépfedő és bádogosmunkák, asztalos, lakatos, üveges és mázó munkák egységáraiból 13 1/3 %-os árendedmény. (Felülvizsgálati jegyzőkönyv, SL. XXIV. 9929.)

9 (Megjegyzés - Popup)

Zádor, A. – Rados, J.: A klasszicizmus építészete Magyarországon Bp. 1943. 171. l.

10 (Megjegyzés - Popup)

A disszertációhoz kapcsolódó publikációim: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében, SSz. XLIX. (1995) 244–261; A soproni polgári lakáskultúra a századfordulón, SSz. LI. (1997) 21–31.; A soproni hagyatéki leltárak számítógépes feldolgozása, Levéltári Szemle, 1997/3. 14–25.; Soproni temetkezések a századfordulón – státus és vagyon összefüggései a hagyatékok tükrében, Fons VI. (1999) 1–2. 179–192.

11 (Megjegyzés - Popup)

Wälder József 1998-ban kapott emléktáblát, melyet a városháza falán helyezett el a Városszépítő Egyesület.

12 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1913. Dezember 28.

13 (Megjegyzés - Popup)

Finck János: Sopron szab. kir. város polgármesterének 1888-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágáról. Sopron, 1889. 4.

14 (Megjegyzés - Popup)

A városszabályozási tervet Kubinszky Mihály részletesen ismerteti: Kubinszky Mihály: Sopron úttörő jellegű városrendezési terve 1905-ből. Emlékezés Wälder József főmérnökre. In: Magyar Építőipar 1999/7-8. 185–188. (a továbbiakban: Kubinszky)

15 (Megjegyzés - Popup)

Bergmann Pál: Sopron városfejlesztési terve, SSz. III. (1939) 213-214.

16 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky 188.

17 (Megjegyzés - Popup)

Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Bp., 1988. 152. (a továbbiakban: Winkler)

18 (Megjegyzés - Popup)

Wälder József: Bebauungsplan für Sopron. 1908.; Uő: Indokló jelentés Sopron szabad királyi város általános szabályozási és fejlesztési tervéhez. Sopron, 1906.

19 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1913. december 28.

20 (Megjegyzés - Popup)

A fegyelmi ügyről körülbelül két doboznyi iratanyag található. (SVL XXV. 26 959.)

21 (Megjegyzés - Popup)

Töpler Kálmán: Sopron szab. kir. város polgármesterének 1905. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágáról. Sopron, 1906. 6.

22 (Megjegyzés - Popup)

A fegyelmi tárgyalás jegyzőkönyve a következőképpen fogalmazott: „...*Wälder József elvesztette a közönség bizalmát, és feltámadt a kétely, hogy képes-e olyan hivatal vezetésére, aminő a városi mérnöki hivatal, ahol a közérdeket legbehatóbban érintő ügyek kerülnek döntés alá, amely hivatal a város nagy értékű vagyonát gondozza és amely hivatal igényli a város jövedelmének legnagyobb részét. A tapasztalat megérlelte a közönségben a meggyőződést, hogy Wälder József mióta a városi mérnöki hivatal élén áll, a közérdeket nem méltányolja kellő figyelemre és a közönség kívánalmával szemben saját akaratát törekszik érvényesíteni. A közönség a hivatalban rendszertelenséget, nem megfelelő munkamegosztást lát és bizalma Wälder József irányában annyira megingott, hogy lépten-nyomon gyanúsítást támaszt ellene. A fegyelmi választmány ennek dacára nem mondta ki a hivatalvesztést, amely büntetést nem igényli a megállapított fegyelmi vétségek természete sem, amelyekből kimutatható anyagi kár nem háramlott a városra...*”. 171 oldalas jegyzőkönyv Sopron szabad királyi város közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya üléséről. 1903. július 6., 7., 8., 10., 11. (SVL. XXV. 26 959.)

23 (Megjegyzés - Popup)

A Wälder-Frank ügy után a főmérnököt újabb fegyelmi tárgyalások elé állították. 1913-ban a üzérsegi laktanya építési költségvetésének összeállításakor engedély nélkül 17.636 koronát saját magának számolt el. A főmérnök az építkezés irányítója volt, és a pótépitkezés terveit is ő készítette el. A törvényhatósági bizottság fegyelmi eljárást rendelt el az ügyben. A közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya nem kifogásolta Wälder eljárását, megállapították, hogy az igényelt összeg a főmérnök tiszteletdíját és jutalmát teszi ki. Egyrészt dicsérték kifogástalan munkáját az építkezést illetően, másrészt megfeddték módszerét, miszerint jutalmát saját maga utalta ki. Idézet a fegyelmi tárgyalás jegyzőkönyvéből: „*A fegyelmi választmány beható vizsgálat alá vette Wälder József főmérnöknek az építkezés körül tanúsított eljárását...helyteleníti, hogy a törvényhatósági bizottság határozata előtt jutalomdíjat igyekezett magának a leszámolási művelet összeállításakor biztosítani. Mivel eljárásával sem törvényt, vagy rendeletet meg nem sértett, kötelességzegést vagy mulasztást el nem követett, őt az ellene emelt vád és következményei alól felmenteni kellett.*” (SVL XVI. 26/1913.) A felmentő határozat ellenére Wälder eljárása jogi szempontból nem volt teljesen szabályos. A helyi sajtó is értetlenül állt az ügy előtt. Közvetlenül a halála előtt újabb fegyelmi eljárást indított a közigazgatási bizottság, mert a Meyne-telep parcellázási munkálatait, mind a telep tulajdonosai, mind a város megbízásából elvégezte. Emiatt a törvényhatósági bizottság gyanította, hogy a „kétfelé” dolgozás a várost esetleg anyagilag károsította. A főmérnök halála az eset alapos kivizsgálását meggátolta. (Sopron, 1913. december 14.)

24 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1913. december 28.

25 (Megjegyzés - Popup)

Melega Miklós: A modern város főmérnöke. Adalékok Bodányi Ödön életrajzához. Vasi Szemle, 1999. 254-264.

26 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B. 154/1916.

27 (Megjegyzés - Popup)

A rokoni kapcsolatra Kubinszky Mihály cikke hívta fel a figyelmemet. (Kubinszky Mihály: Adatok soproni építészek életéhez és működéséhez (1900–1945). I. rész. In: Tanulmányok Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Művészettörténet – Műemlékvédelem X. Szerk.: Bardoly István és László Csaba. Bp., 1998. 491-492.)

28 (Megjegyzés - Popup)

Feiszt György: Wälder Alajos (1865–1904). In: Vas megyei levéltári füzetek 6. Előadások Vas megye történetéről. Szerk.: Tilcsik György. Szombathely, 1993. 51–52. (a továbbiakban: Feiszt)

29 (Megjegyzés - Popup)

Bodányi Ödön: Szombathely város fejlődése 1985–1910-ig és műszaki létesítményei. Reprint. Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 1998. 162.

30 (Megjegyzés - Popup)

Feiszt 51–54.

31 (Megjegyzés - Popup)

Budapest Lexikon. Budapest, 1993. 651.

32 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky 185.

33 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B. 154/1916.

34 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B. Wälder Endre haláleset-felvételi lapja. 154/1916.

35 (Megjegyzés - Popup)

SVL XXXIII./1.a. Halotti anyakönyv másodpéldány. XV. kötet. 1910–1912.

36 (Megjegyzés - Popup)

SVL XXXIII./1.a. Halotti anyakönyv másodpéldány. XVI. kötet. 1913–1915.

37 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B. Wälder Anna haláleset-felvételi lapja. 154/1916.

38 (Megjegyzés - Popup)

Wälder Endre tüdőlobban halt meg (SVL XXXIII./1.a. Halotti anyakönyv másodpéldány. XIV. kötet. 1907-1909.), s Wälder Anna is feltehetően tüdőbetegségben hunyt el.

39 (Megjegyzés - Popup)

Korabeli házszámok. A gyerekek születésekor a születési anyakönyve bejegyzett lakhely tájékoztat a család soproni lakhelyeiről. (SVL IV.B. 1425. Római katolikus születési anyakönyv másodpéldány. 1885-1895. Belváros.)

40 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B.1403/c. XXV. 9064.

41 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B.1409. Sopron Város Adópénztárának iratai. Házbéradó kivetési lajstrom 1895.

42 (Megjegyzés - Popup)

Az 1908-as kataszteri nyilvántartás tévesen tünteti Wälder Józsefet tulajdonosként. (SVL XV. 8. Sopron város kataszteri iratainak gyűjteménye. Sopron szabad királyi város belsőségének kataszteri birtokvázlata 1908.)

43 (Megjegyzés - Popup)

Wälderék valószínűleg 1902-ben költöztek a Deák tér 18-ből a 16-ba, de biztos adat, hogy ott laktak csak 1906-ból, Wälder Józsefné hagyatéki leltárából származik. (SVL IV.B. 154/1916.)

44 (Megjegyzés - Popup)

Winkler 147.

45 (Megjegyzés - Popup)

SVL XXIV. 10 374.

46 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky 185.

47 (Megjegyzés - Popup)

Töpler Kálmán: Sopron szab. kir. város polgármesterének 1902. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágáról. Sopron, 1903. 85.

48 (Megjegyzés - Popup)

Töpler Kálmán: Sopron szab. kir. város polgármesterének 1910. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágáról. Sopron, 1911. 112.

49 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 110-112.

50 (Megjegyzés - Popup)

Töpler Kálmán: Sopron szab. kir. város polgármesterének 1912. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágáról. Sopron, 1913. 30.

51 (Megjegyzés - Popup)

Wälder József és a család tagjai nem végrendelkeztek, és házassági szerződés megkötéséről sincs tudomásunk Wälder József és felesége között.

52 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B. Schuster Ernő és Ernőné hagyatéki leltára. 154/1916.

53 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV.B. Hagyatéki tárgyalási jegyzőkönyv. Sopron, 1914. február 23. 154/1916.

54 (Megjegyzés - Popup)

A házassági anyakönyv szerint Wälder Anna a Deák tér 10-ben lakott. SVL XXXIII./1.a. Házassági anyakönyv másodpéldány. XI. kötet. 1910–1912.

55 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Zoltán: Szekszárd társadalma a századfordulón. Bp., 1989. 121–123.

56 (Megjegyzés - Popup)

Tíz másik szobánkénti leírást adó hagyatéki leltár is ezt erősíti meg. V.ö. Güntner Péter: A soproni polgári lakáskultúra a századfordulón. SSz. LI. (1997) 21–31.

57 (Megjegyzés - Popup)

Több személy számára alkalmas ülőbútor, ami a török díványokhoz hasonlít. Mindkét végén kerek, párnás kartámlája volt.

58 (Megjegyzés - Popup)

A jobb és bal az alábbiakban mindig heraldikai értelemben szerepel.

59 (Megjegyzés - Popup)

Az Osl nemzetség címeréről összefoglalóan: Csoma József: Magyar nemzetségi címerek. Budapest 1904. 133-138.

60 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Múzeumban található sírkövekről készített, kéziratos katalógusában.

61 (Megjegyzés - Popup)

Tompos Ernő: Sopron címeres műemlékei. Arrabona 18 (1976) 148.

62 (Megjegyzés - Popup)

Dávid Ferenc szíves közlése.

63 (Megjegyzés - Popup)

Engel Pál Lövei Pál Varga Livia: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről. *Ars Hungarica* XI (1983) 28 29.; 4. kép; Engel, Pál Lövei, Pál Varga, Livia: Grabplatten von ungarischen Magnaten aus dem Zeitalter der Anjou-Könige und Sigismunds von Luxemburg. *Acta Historiae Artium* XXX (1984) 47.; Engel Pál Lövei Pál Varga Livia: Főnemesi sírkövek a Zsigmond kori Magyarországon. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Fügedi Erik. Budapest 1986. 219.

64 (Megjegyzés - Popup)

Rómer Flóris jegyzőkönyvei XII (1863) 41. (Országos Műemlékvédelmi Hivatal könyvtára); Rómer Flóris: *Archaeologiai levél Zalamegyéből*. Vasárnapi Ujság 10 (1863) 346.

65 (Megjegyzés - Popup)

Dornyay Béla Vigyázó János: Balaton és környéke részletes kalauza (Részletes Magyar Utikalauzok 7.). Budapest 1934. 364.; Genthon István: *Magyarország műemlékei*. Budapest 1951. 520.; Genthon István: *Magyarország művészeti emlékei* 1. Budapest 1959. 437.

66 (Megjegyzés - Popup)

Németh József: Zala megye műemlékei. Zalaegerszeg 1977. 101.

67 (Megjegyzés - Popup)

Engel Lövei Varga 1983. i. m. 28.

68 (Megjegyzés - Popup)

Örök emlékül. Kehida, Csány, Barátság, Örvényes, Kustányi kápolna 's remete-lak multját illető iromány. Kehidai néhai Plébános Deák József kézírataiból szedegette Tiborcz István csányi plébános.

69 (Megjegyzés - Popup)

Lövei Pál: Középkori sírkövek a történeti Zala megye területén. In: Vándor László szerk.: *Zala megye a középkorban*. Zalaegerszeg 2000. (megjelenés alatt)

70 (Megjegyzés - Popup)

Bejegyzés 1837. november 6-i kelettel, a töredék rajzával.

71 (Megjegyzés - Popup)

Dávid Ferenc felvetése.

72 (Megjegyzés - Popup)

Szögletes zárójel jelöli a szövegből jelenleg hiányzó, lekopott vagy kitörött részeket, amelyek azonban kikövetkeztethetők.

73 (Megjegyzés - Popup)

Gedenkbuch zum hundertjährigen Gründung der Königl. ung. Berg- und Forst – Akademie in Schemnitz, 1770–1870. 278-286.p.

74 (Megjegyzés - Popup)

Az 1974. júli. 12-i dátumozású levél a tárgyak megvételével kapcsolatos, és a Központi Bányászati Múzeumban az 192/1974 ikt. sz. alatt található.

75 (Megjegyzés - Popup)

Útmutató a Nagybányai Városi Múzeum gyűjteményeihez Bp. 1904. bevezető: Schönherr Gyula (p.5-12), vezető: Semayer Vilibáld (p.13-85)

76 (Megjegyzés - Popup)

Útmutató... p.55.

77 (Megjegyzés - Popup)

Útmutató... p.23.

78 (Megjegyzés - Popup)

Szemán Attila: Svaiczter Gábor bányászfokosa Bányászati és kohászati Lapok, Bányászat 129(1996) 496-498.p.

79 (Megjegyzés - Popup)

A múzeum adományozói közt az első sorokban ott van Svaiczter Ilka , mint aki a múzeum számára könyveket juttatott. Egy oszlopfő töredéke a Mátyás-kori országcímerrel, melyen felismerhető a hollós szív pajzs, szintén Svaiczter Ilka adományából került a múzeumba. Svaiczter Gábor emléktárgyait is jórészt a családtagok ajándékozták a múzeumnak, s ezek között jelentékeny szerepet vállalt Svaiczter Gábor alezredes, aki többek közt az említett bronzcsákányt is adományozta. Svaiczter Ilona a főkamagróf unokája volt, Svaiczter Gábor huszár alezredes pedig, a főkamagróf fia (Nagy Iván: Magyarország családai X. köt. Pest, 1863. 414. p. Svájczter írásváltozatban)

80 (Megjegyzés - Popup)

74.7.1. I.Mátyás aranyforint 1480 K–P CNH II.210.

74.7.2. I.Lipót dukát 1689 N–B / P–O – rossz megtartású

74.7.3. II.Ferdinánd dukát 1632 K–B – rossz megtartású

74.7.4. I.Lipót 1/6 dukát 1690 N–B

74.7.5. Ferenc 1/4 dukát 1762 N–B

74.7.6. II.József 1/4 dukát 1777 G / B–V

81 (Megjegyzés - Popup)

Gedenkbuch... 278–286.p.

82 (Megjegyzés - Popup)

Kempelen Béla: Magyar nemes családok Budapest, 1912.

83 (Megjegyzés - Popup)

1898. okt. 2.

84 (Megjegyzés - Popup)

Splény Béla emlékiratai A szöveget közreadja és válogatta Kendi Mária, sajtó alá rendezte és a lábjegyzeteket írta Fábri Anna. Budapest, 1984. I. köt 321.p.

85 (Megjegyzés - Popup)

Splény Béla i.m. 321.p.

86 (Megjegyzés - Popup)

Sajnálatos tévedés, hogy Selmezbányán a „Selmezi kamaragrófok” kiállításon jelenleg is az általa egyáltalán nem használt „Schweitzer” név alatt tüntetik fel őt.

87 (Megjegyzés - Popup)

Az életrajz a Soproni Múzeum storno levéltárának 3. doboza 8. sz. csomagjában található.

88 (Megjegyzés - Popup)

Szávaszentdemeter (Stemska Mitrovica – Jugoszlávia)

89 (Megjegyzés - Popup)

I. Lajos Károly Ágost, bajor király (1825–1848)

90 (Megjegyzés - Popup)

1848. június 18-án kötött házasságot Langthaler Zsuzsannával, J.Hartner kéményseprő mester özvegyével.

91 (Megjegyzés - Popup)

Eduardo de Linage dragonyos főhadnagy 1848-ig állomásozott Bánfalván, majd visszatért Franciaországba. Valóban sok pártfogót szerzett Storno számára. Barátságuk emléke az a 8 db levél is,

amelyet Franciaországból írt Stornónak.

92 (Megjegyzés - Popup)

Askercz Éva: Friedrich Amerling festőművész id.Storno Ferenchez írott levelei (1853–1862 között). SSz XLVII. (1993) IV. sz. 308-318 p. E cikkben közöltük Eduardo de Linage 1853. ápr. 18-án írott levelét is, amelyben beszámol arról, hogy beajánlotta Stornót Fr. Amerlinghez, aki szívesen fogadta.

93 (Megjegyzés - Popup)

August Ferdinand Brauner (1796–1877) műgyűjtő és az iparművészet mecénása volt. Életéről ld: Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs (Von der Revolution zur Gründerzeit) Grafenegg, 1984. kiállítási katalógus I. kötet. Stornóval való együttműködéséről, a Grafeneggbe, Brauner kastélyába készített terveiről részletesebben: Askercz Éva: Id.Storno Ferenc bécsi megrendelésre készült historizáló tárgytervei (1850-70) In: Arrabona 34.sz. 99-158 p. Győr 1995. (A továbbiakban Askercz 1995)

94 (Megjegyzés - Popup)

Leopold Ernst (1808-1862) építész, a Stephansdom Dombaumeistere. Többek között a Brauner tulajdonában lévő grafeneggi kastély tervezője, aki többek között ott is foglalkoztatta Stornót.

95 (Megjegyzés - Popup)

Eduard van der Nüll (1812-1868) építész, akinek fő műve a bécsi Operaház.

96 (Megjegyzés - Popup)

Karl Heinrich Rahl (1812-1865) festőművész a bécsi Akadémia neves tanára volt.

97 (Megjegyzés - Popup)

A Centralkommission... levele, amely 1857. április 30-án kelt Bécsben, kiállítva a Storno Gyűjteményben.

98 (Megjegyzés - Popup)

Erről részletesebben: Askercz 1995.

99 (Megjegyzés - Popup)

David Hollenbach (1810–1871) bronzműves. Stornóval való kapcsolatáról részletesebben: Askercz 1995.

100 (Megjegyzés - Popup)

Askercz Éva: Id. Storno Ferenc asztaldísz-terve Lipót főherceg számára (1858). In: Művészettörténeti Értesítő XLIII.(1994)1-2.sz.101-107.p.

101 (Megjegyzés - Popup)

A Szent Mihály templom tervei a Storno Gyűjteményben az S.84.95.1-271. számon található. E terveket Nemes András rendezésében láthattuk a Lábasházban 1989-ben.

102 (Megjegyzés - Popup)

Franz Salesius Rach (1805-1891) a Storno család barátja volt. A Szent Mihály templom restaurálása az ő városplébánossága idején (1846-1875) történt. Ld: Póda Endre: A Soproni Katolikus parókia története. Sopron 1892. 104.p.

103 (Megjegyzés - Popup)

Simor János 1857-1867-ig volt győri püspök.

104 (Megjegyzés - Popup)

A Pejacsevich család tagjainak számos tervet készített. Erről részletesebben: Askercz 1995.

105 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Tudományos Akadémia Archeológiai Bizottságának levelében megbízzák „Magyar és Erdélyország műemlékeit rajzolja, felmérje, főleg pedig az előforduló falfestményeket másolja”. Az 1869. ápr.15-én Pesten kelt levelet Kubinyi Ágoston és Rómer Flóris írta alá. Kiállítva a Storno Gyűjteményben.

106 (Megjegyzés - Popup)

Ezekről az utazásokról vázlatkönyveiből is értesülhetünk. Számos rajz található németországi útjáról az S.84.121.1 Nr.37, 1860-ban készült vázlatkönyvben.

107 (Megjegyzés - Popup)

Kisfaludy Sándor: Csobáncz című albuma megtalálható a Soproni Múzeum gyűjteményében. Megjelent Sopron 1866. 7 db litografált illusztrációval,49x66 cm.

108 (Megjegyzés - Popup)

Az erről szóló iratot, megbízólevelet nem ismerjük, de kapcsolatukról tudunk. Éveken át mindig meghívták a múzeum kiállításaira, számos gipszmodellt és egyéb tárgyakat adományozott a múzeumnak. Ezekről levelezéseiből és az Iparművészeti Múzeum lapjából, a Mitteilungen des K.K. Österr. Musem für Kunst und Industrie híreiből értesülünk.

109 (Megjegyzés - Popup)

Zalka János (1867-1901) győri püspök.

110 (Megjegyzés - Popup)

Pannonhalmára készített tervei gyűjteményünkben az S.84.78.1-431 számon találhatók. Az erről szóló tanulmányokat és irodalomjegyzéket megtaláljuk a Takács Imre szerkesztette Mons Sacer 996-1996. II. kötetében, Pannonhalma 1996.